

James Augus 1792

BRISTOL
EDUCATION
SOCIETY.

1506|599

James Augus 1792

BRISTOL
EDUCATION
SOCIETY.

1506|599

L. ANNÆI FLORI

LIBRI IV. ~~X~~ K.d

C U M

TEXTU (ut speratur) PURISSIMO

Et Selectis quibusdam

VARIIS LECTIONIBUS.

Accedit

JO. ISACI PONTANI
ORATIO ISAGOGICA

S I V E

INTRODUCTIO ad FLORUM

Romanamque Historiam.

Nec non

LUCIUS AMPELIUS
EX
Bibliotheca Cl. Salmasii.

L O N D I N I :

Typis GUL. BOWYER, pro Societate
Stationariorum, MDCCXXXV.

15 MAY 1968 (1968-05-15) 07547

COLLECTOR'S COPY

REPRODUCTION ALREADY

15 MAY 1968 (1968-05-15) 07547

REPRODUCTION ALREADY

L. ANNÆI FLORI,
RERUM ROMANARUM
LIBRI IV.

Proœmium.

Opulus Romanus à rege Romulo
1 in Cæsarem Augustum, septin-
gentos per annos, tantum operum
pace belloque gefisit, ut, si quis
magnitudinem imperii cum annis
conferat, ætatem ultra putet. Ita
2 late per orbem terrarum arma
circumtulit, ut, qui res ejus legunt, non unius po-
puli, sed generis humani 3 facta discant. Nam tot
laboribus periculisque jactatus est, ut, ad constituen-
dum ejus imperium, contendisse Virtus & Fortuna vi-
deantur. Quare quum 4 præcipue hoc quicque, sicut
cætera, operæ pretium sit cognoscere; tamen quia ipsa
sibi obstat magnitudo, rerumque diversitas aciem in-
tentionis abrumpit, faciam quod solent, qui terrarum
situs pingunt; in brevi quasi tabellâ totam ejus ima-
ginem amplectar, nonnihil, ut spero, ad admiratio-
nem principis populi collaturus, si pariter atque infi-
mul universam magnitudinem ejus ostendero. Si quis
ergo Populum Romanum quasi hominem consideret,
totamque ejus ætatem percenseat, ut cœperit, utque
adoleverit, ut quasi ad quendam juventæ florem per-
venerit, ut postea velut consenuerit; quatuor gradus
processusque ejus inveniet. Prima ætas sub regibus
fuit, prope ducentos quinquaginta per annos, quibus
circum ipsam matrem suam cum finitimiis luctatus est.
Hæc erat ejus Infantia. Sequens à Bruto Collatincque

1 usque 2 latè ubique 3 fata 4 præcipua
quæque operæ pretium sit cognoscere sigillatim

4 L. ANNÆI FLORI

consulibus in Appium Claudium, 5 Marcum Fulvium consules, ducentos quinquaginta annos patet; quibus Italianam subegit. Hoc fuit tempus viris armisque incitissimum; ideo quis Adolescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum ducenti anni, quibus totum orbem pacavit: 6 Hic jam ipsa Juventa imperii, & quasi quædam robusta maturitas. A Cæsare Augusto in seculum nostrum haud multò minus anni ducenti; quibus inertia Cæsarum quasi consenuit atque decoxit; nisi quod sub Trajano principe movet lacertos, & præter spem omnium, senectus imperii, quasi sedditâ juventute, revirescit.

LIBER PRIMUS.

CAP. I. *De Romulo primo Romanorum Rege.*

Rimus ille, & Urbis & Imperii conditor, Romulus fuit, Marte genitus & Rheâ Sylviâ. ¹ Hoc de se sacerdos gravida confessa est: nec mox fama dubitavit, quum Amulii imperio abjectus in profluente cum Remo fratre, non potuit extingui. Si quidem & Tiberinus amnem repressit; & relictis catulis ² lupa sequuta vagitum, ³ uber admovit infantibus, matremque se gessit. Sic repertos apud arborem, ⁴ regis pastor tulit in casam, atque educavit. Alba tunc erat Latio caput, Iuli opus; nam Lavinium patris Aeneæ contempserat. Ab his Amulius jam bis ⁵ septimâ sobole regnabat, fratre pulso Numinore, cuius ex filiâ Romulus. Igitur statim primâ juventæ face, patrum Amulum ab arce deturbat, avum reponit: Ipse fluminis amator, & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat. Gemini erant: uter auspicaretur, & regeret, ⁶ adhibuere piacula. Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupat.

---

⁵ Quinctum ⁶ Hæc ¹ Hoc se se Vestæ sacerdos
gravidatam confessa est ² vagitum sequuta
³ ubera ⁴ regis pastor ⁵ septima soboles
⁶ adhibere placuit Deo

Prior

Prior ille sex vultures, hic postea, sed duodecim videt. Sic victor augurio, urbem excitat, plenus spei, bellatricem fore: Ita illi assuetæ sanguine & prædâ aves pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur: cujus dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu; dubium an jussu fratris, occisus est. Prima certe victima fuit, munitionemque urbis novæ, sanguine suo consecravit. Imaginem urbis magis quam urbem fecerat: incolæ deerant. Erat in proximo lucus; hunc Asylum facit: & statim mira vis hominum, Latini, Tusciique pastores; quidam etiam transmarini; Phryges qui sub Aeneâ, Arcades qui sub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quasi elementis congregavit corpus unum; populumque Romanum ipse fecit. Res erat unius ætatis; populus virorum. Itaque matrimonia à finitimiis petita: quia non impetrabantur, manu capta sunt. Simulatis quippe ludis equestribus, virgines, quæ ad spectaculum venerant, præda fuere; ⁷ & hæc statim causa bellorum. Pulti ⁸ fugatiq[ue] Vejentes. Cæninensium captum ac dirutum est oppidum. Spolia insuper opima de rege, Feretrio Jovi manibus suis rex reportavit. Sabinis preditæ portæ per virginem: nec dolo: sed puella pretium ⁹ refi, quæ gerebant in sinistris, petierat. Dubium clypeos, an armillas. Illi ut & fidem solverent, & ulciscerentur, clypeis obruere. Ita admissis intra monnia hostibus, atrox in ipso foro pugna, adeo ut Romulus Jovem oraret, *Ut fædam suorum fugam sisteret.* Hinc templum, & Stater Jupiter. Tandem sæviens tibus intervenire raptæ laceris comis. Sic pax facta cum Tatio, fædusque percutsum: secutaque res mira dictu, ut relictis sedibus suis novam in urbem hostes demigrarent, & cum generis suis avitas opes prodote sociarent. Auctis brevi viribus, hunc rex sapientissimus statum Reipublicæ imposuit: juventus divisa per tribus, in equis & armis, ¹⁰ ad subita excubaret: *Consilium Reipublicæ penes senes esset, qui*

⁷ *Et statim causa bellorum.* ⁸ *fugatiq[ue] Cæninen-*
ses, captum. ⁹ *rem* ¹⁰ *ut ad*

6 L. ANNÆI FLORI

ex auctoritate *Patres*, ob ætatem *Senatus* vocabantur. His ita ordinatis, repente, quum concionem haberet, ante urbem apud Capreæ paludem, è conspectu ablatus est. Discerptum aliqui à senatu putant ob asperius ingenium: sed oborta tempestas solisque defectio, consecrationis speciem præbuere: cui mox Julius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum affirmans, augustiore formâ quam fuisset; mandare præterea, ut se pro nomine acciperent: *Quirinum* in cœlo ¹¹ vocari, placitum diis: ita gentium Roma potiretur.

CAP. II. *De Numæ Pompilio.*

Succedit Romulo Numa Pompilius; quem curibus Sabinis agentem, ultiro petivere, ob inclitam viri religionem. Ille sacra, & cæremonias, omnemque cultum Deorum immortalium docuit: ille Pontifices, Augures, Salios, & cæterosque per sacerdotia; annum quoque in duodecim menses, fastos dies, nefastosque descripsit. Ille Ancilia atque Palladium, secreta quædam imperii pignora; Janumque geminum, fidem pacis ac belli; in primis focum Vestæ virginibus colendum dedit; ut ad ² simulacrum cœlestium siderum, custos imperii flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitum deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eò denique ferocem populum rededit, ut, quod vi & injuria occupaverat imperium, religione atque justitiâ gubernaret.

CAP. III. *De Tullo Hostilio.*

Exicit Pompilium Numam Tullus Hostilius; cui in honorem virtutis regnum ultiro datum. Hic omnem militarem disciplinam, artemque bellandi condidit. Itaque mirum in modum exercitâ juventute, provocare auxilium Albanos, gravem & diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus prælüs utrique comminuerentur, misso in compendium bello, Horatiis, Curiatiisque, tergeminis hinc atque inde fratribus, utriusque populi fata permisla sunt. Anceps, & pulchra

¹¹ placitum diis esse, ut gentium Roma potiretur
¹ Ceteraque Sacerdotia   ² similitudinem

contentio, exituque ipso mirabilis. Tribus quippe illic vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut distraheret hostem, simulat fugam: singulosque prout sequi ¹ poterant, adortus, exuperat. Sic (rarum alias decus) unius manu parta victoria est; quam ille mox parricidio fœdavit. Flentem spolia circa se, sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat. Hunc tam immaturum virginis amorem ultus est ferro. Citavere leges nefas, sed abstulit virtus parricidam; & facinus intra gloriam fuit. Nec diu in fide Albanus. Nam Fidenate bello missi in auxilium ex fœdere, medii inter duos ² expectavere fortunam. Sed rex callidus, ubi inclinare socios ad hostem videt, tollit animos, quasi ipse mandasset; spes inde nostris, metus hostibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste victo, ruptorem fœderis Metium Fufetium, religatum inter duos currus, perniciibus equis ² distrahit; Albamque ipsam, quamvis parentem, æmulam tamen, dituit, quum prius omnes opes urbis, ipsumque populum Romam transtulisset: prorsus ut consanguinea civitas non periisse, sed in suum corpus rediisse rursus videretur.

C A P. IV. *De Anco Marcio.*

Ancus deinde Marcius, nepos Pompilii, pari ingenio. Hic igitur & mœnia muro amplexus est, & interfluentem Urbi Tiberinum ponte commisit: Ostiamque in ipso maris fluminisque confinio coloniam posuit; jam tum videlicet præsagiens animo, futurum, ut totius mundi opes & commeatus illo veluti maritimo Urbis hospitio reciperentur.

C A P. V. *De Tarquinio Prisco.*

Tarquinius postea Priscus, quamvis transmarinæ originis, regnum, ultro petens, accipit, ob industriam atque elegantiam: quippe qui, oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicas artibus miscuisset. Hic & senatus majestatem numero ampliavit, & centuriis tribus auxit, quamvis Attius Navius numerum

¹ poterat² distraxit

augeri

8 L. ANNÆI FLORI

augeri ¹ prohibebat, vir summus augurio; quem rex in experimentum rogavit, fierine posset quod ipse mente conceperat? Ille rem expertus augurio; posse, respondit. Atqui hoc, inquit, agitabam, an cotem illam secare novaculâ possem? Augur, Potes ergo, inquit; & secuit. Inde Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius quam bello promptior. Duodecim namque Tusciæ populos frequentibus armis subegit. Inde fasces, trabeæ, curules, anuli, phaleræ, paludamenta, prætexta: inde, quod aureo curru quatuor equis triumphatur; togæ pœtæ, tunicæque palmatæ; omnia dñeque decora & insignia, quibus imperii dignitas eminet.

CAP. VI. *De Servio Tullio.*

Servius Tullius deinceps gubernacula Urbis invadit, nec obscuritas inhibuit, quamvis matre servâ creatum. Nam eximiam indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat: & clarum fore, visa circa caput flamma promiserat. Ergo inter Tarquinii mortem, annitente reginâ, substitutus in locum regis, quasi ad tempus, Regnum dolo partum sic egit industriè, ut jure adeptus videretur. Ab hoc populus Romanus relatus in censum, digestus in clas- ses, ¹ curiis atque collegiis distributus: summâque regis solertiâ ita est ordinata respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur; ac ² sic maxima civitas minimæ domus diligentia contineretur.

CAP. VII. *De Tarquinio Superbo.*

Postremus omnium fuit regum Tarquinius, cui cognomen *Superbo* ex moribus datum. Hic regnum avitum, quod à Servio tenebatur, rapere maluit, quam expectare; immisisque in eum percussoribus, scelere partam potestatem non melius egit, quam acquisierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ, ut virum regem salutaret, super cruentum patrem, vecta carpento, consternatos equos egit. Sed ipse in Senatum cædibus, in omnes superbiâ, quæ crudeli-

---

¹ prohiberet, summus augurio

² Centuriis ³ si-
tate

tate gravior est bonis, grassatus; quum saevitiam jam domi fatigasset tandem in hostes conversus est. Sic valida oppida in Latio capta sunt, Ardea, Oericulum, Gabii, Suesla Pometia. Tum quoque cruentus in suos, neque enim filium verberare dubitavit, ut simulanti transfugam, apud hostes hinc fides esset. Cui Gabiis, ut voluerat recepto, atque per nuncios consu- lenti quid fieri vellet; eminentia fortè papaverum capita virgulâ ¹ excutiens, quum per huc interficiendos esse principes intelligi vellet, (quæ superbia!) sic re- spondit. Tamen de manubiis captarum urbium Tem- plum erexit; quod quum inaugurateatur, cedentibus cæteris Deis (mira rei dictu) restitûre Juventas, & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum: si quidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed il- lud horrendum, quod molientibus ædem, in funda- mentis humanum repertum est caput. Nec dubitavere cuncti, monstrum pulcherrimum, imperii sedem, ca- putque terrarum promittere. Tamdiu superbiam regis Populus Romanus perpeccus est, donec aberat libido: hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit. Quorum quum alter ornatissimæ feminæ Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiavit. Imperium tum regibus abrogatum.

C A P. VIII. *Anacephalæosis de septem regibus.*

HÆC est prima ætas Populi Romani, & quasi infantia, quam habuit sub regibus septem, quâ- dam fatorum industria, tam variis ingenio, ut reipub- licæ ratio & utilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numâ religiosus? ita res poposcit, ut ferox populus Deorum metu mitigaretur. Quid ille malitiæ artifex Tullus, bellatoribus viris quam necessarius! ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? ut urbem coloniâ extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam vero Tarquinii ornamenta & insignia quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Actus à Servio census quid effecit, nisi ut ipsa se ²

¹ decuffit

² nosceret
nosset

10 L. ANNÆI FLORI

nosset Respublica? Postremo Superbi illius importuna dominatio nonnihil, ² immo vel plurimum profuit. Sic enim effectum est, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

C A P. IX. *De mutatione Reipublicæ.*

Igitur Bruto Collatinoque ducibus, & auctori bus, quibus ultiōrem sui moriens matrona mandaverat, Populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitiae decus, quodam quasi instinctu deorum concitatus, regem repente destituit, bona diripit, agrum Marti suo consecrat, imperium in eosdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen & jure, & nomine. Quippe ex perpetuo annum placuit, ex singulari duplex; ne potestas solitudine vel mcrâ corrumperetur: *Consulesque* appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. Tantumque libertatis novæ gaudium incesserat, ut vix mutati statûs fidem caperent; alterumque ex consulibus, tantum ob nomen & genus regium, fascibus abrogatis, Urbe dimitterent. Itaque substitutus Valerius Publicola, ex summo studio annixus est ad augendam liberi populi majestatem. Nam & fasces ei pro concione submisit, & jus provocationis adversus ipsos dedit. Et ne specie arcis offenderet, æminentes ædes suas in plana submisit. Brutus verò favori civium, etiam domûs suæ clade & parricidio relificatus est. Quippe quum studere revocandis in Urbem regibus liberos suos comperisset, protraxit in forum, & concione mediâ virgis cecidit & securi percussit: ut planè publicus parens in locum libero rum adoptâsse sibi populum videretur. Liber jam hinc populus Romanus, prima adversus exter os arma pro libertate corripuit; mox pro finibus; deinde pro sociis, tum gloriâ & imperio, laceffentibus assidue usquequaque finitimus: quippe ² cui patrii soli gleba nulla, sed statim hostile pomærium, mediusque inter Latium & Tuscos, quasi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hostem incurreret:

---

² immo plurimum prof. ¹ augendum ² quum
donec

donec quasi contagione quadam per singulos itum est,
& proximis quibusque correptis, totam Italiā sub
se redigeret.

CAP. X. *Bellum Etruscum cum Rege Porsenā.*

PUlfis ex Urbe regibus, prima pro libertate arma
corripuit. Nam Porsena, rex Etruscorum, in-
gentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reduce-
bat. Hunc tamen, quamvis & armis, & fame ur-
geret, occupatque Janiculo ipsis Urbis faucibus in-
cubaret, sustinuit, repulit. Novissimè etiam tantā
admiratione perculit, ut superior ultiro cum pæne
victis amicitiæ fœdera feriret. Tunc illa Romana
prodigia atque miracula, Horatius, Mucius, Clœlia :
quæ nisi in annalibus forent, hodie fabulæ vide-
rentur. Quippe Horatius Cccles, postquam hostes
undique instantes solus submovere non poterat, ponte
reciso transnatat Tiberim ; nec arma dimittit.
Mucius Scævola regem per insidias in castris ipsius
aggreditur : sed ubi frustrato circa purpuratum ejus
ictu tenetur, ardentibus focis injicit manum, ter-
roremque geminat dolo. Ut scias, inquit, quem vi-
rum effugeris, idem trecenti juravimus ; quum interim
(immiane dictu !) hic interritus, ille trepidaret, tan-
quam manus regis arderet. Sic quidem viri ; sed
ne quis sexus à laude cessaret, ecce & virginum vir-
tus. Una ex obfidibus regi data, elapsa custodiam,
Clœlia, per patrium flumen equitabat. Et rex qui-
dem, tot tantisque virtutum territus monstris, va-
lere, liberosque esse jussit. Tarquinii tamdiu dimi-
caverunt, donec Aruntem, filium regis, manu suā
Brutus occidit, superque ipsum mutuo vulnere ex-
piravit ; plane quasi adulterum ad inferos usque
sequeretur.

CAP. XI. *Bellum Latinum.*

LAtini quoque Tarquinios asserebant, æmulatione,
& invidiâ : ut populus, qui foris dominabatur,
saltē domi serviret. Igitur omne Latium, Ma-

¹ qui ² resciſſo

³ nequid bis

⁴ inſequeretur
milio

12 L. ANNÆI FLORI

milio Tusculano duce, quasi in regis ultionem, tollit animos. Apud ¹ Regilli lacum dimicatur, diu Marte vario, donec Posthumius ipse dictator signum in hostes jaculatus est (novum & insigne commentum) uti peteretur ² cursu. Cossus equitum magister exuere frenos imperavit (& hcc novum) quò acriùs incurrerent. Ea ³ denique atrocitas fuit prælii, ut interfuisse spectaculo deos fama tradiderit; duos in candidis equis, Castorem atque Pollucem, nemo dubitavit. Itaque & Imperator veneratus est, paucisque victoriam templa promisit; & reddit, planè quasi ⁴ stipendium commilitonibus deis. Hactenus pro libertate; mox de finibus cum eisdem Latinis assiduè & sine intermissione pugnatum est. Sora (quis credat?) & Algidum terrori fuerunt, Satricum atque Corniculum provinciæ. De Verulis & Bovillis pudet; sed triumphavimus. Tibur nunc suburbanum, & æstivæ Præneste deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc Pæsulæ, quod Carræ nuper: idem nemus Aricinum, quod Hertynius saltus: Fregellæ, quod Gesoriacum: Tiberis, quod Euphrates. Coriolos quoque, proh pudor! victos, adeo gloriæ fuisse, ut captum oppidum Caius Marcius Coriolanus, quasi Numantiam aut Africam, nomini induerit. Extant & parta de Antio spolia, quæ Mænius in suggestu fori, captâ hostium classe, suffixit; si tamen illa classis; nam sex fuere rostratae. Sed hic numerus illis initii navale bellum fuit. Per vicacissimi tamen Latinorum Æqui & Volsci fuere, & cotidiani, ut ita dixerim, hostes. Sed hos præcipue Lucius Quinctius domuit, ille dictator ab aratro; qui obsessa, ac pænè jam capta, Marci Minucii consulis castra, egregiâ virtute servavit. Medium erat fortè tempus fementis, quum patritium virum innixum aratro suo, lictor in ipso opere apprehendit. Inde in aciem profectus, ne quid à rustici operis imitatione cessaret, victos more pecudum sub jugum misit. Sic expeditione finitâ, rediit ad boves

¹ Regillum ² incursu ³ demum ⁴ Commilitonibus stipendium

rurus

rufus triumphalis agricola. Fidem numinum! quâ velocitate? intra quindecim dies cœptum, peractumque bellum: prorsus ut festinâsse dictator ad relictum opus videretur.

CAP.XII. Bellum cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus.

A Sfidui verò, & anniversarii hostes ab Etruriâ ¹ Veientes; adeo ut extraordinariam manum adversus eos promiserit, privatumque gesserit bellum gens una Fabiorum. Satis superque idonea clades. Cæsi apud Cremeram trecenti, patricius exercitus; & scelerato signata nomine, quæ proficiscentes in prælium portâ dimisit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, postquam per alios atque alios duces robustissima capta sunt oppida; vario quidem eventu. Falisci se sponte dediderunt. Cremati suo igne Fidenates. Rapti funditus deletique Veientes. Falisci quum obsiderentur, mira visa est fides Imperatoris, nec immeritò; quod ludi-magistrum, urbis proditorem, cum iis quos ² duxerat pueros, vincitum sibi ultro emisisset. Eam namque vir sanctus, & sapiens, veram sciebat victoriam, quæ salvâ fide, & in integrâ dignitate pararetur. Fidenæ, quia paræ non erant ferro, ad terrorem movendum facibus armatae, & discoloribus, serpentum in modum, vittis, furiali more processerant; sed habitus ille feralis, eversionis cmen fuit. Veientium quanta r̄s fuerit, indicat decennis obsidio. Tunc primum hiematum sub pellibus; taxata stipendio hiberna; adactus miles suâ sponte jurejurando, nisi capta urbe ³ remearet. Spolia de Larre Tolumnio rege ad Feretrium reportata. Denique non scalis, nec irruptione, sed cuniculo, & subterraneis dolis peractum urbis excidium. Ea denique via est prædæ magnitudo, cuius decimæ Apollini Pythio mittentur: universusque populus Romanus ad direptionem urbis ⁴ vocaretur. Hoc tunc ⁵ Veii suere: nunc fuisse quis meminit? quæ rel'quiae? quodve vestigium? Laborat annalium fides, ut Veios fuisse credamus.

---

¹ fuere Veientes   ² eduxerat   ³ non remeare
⁴ convocaretur.   ⁵ Veientes

C A P. XIII. *Bellum Gallicum.*

HIC sive invidiâ deûm, sive fato, rapidissimus procurrentis imperii cursus, parumper Gallorum Senonum incursione supprimitur. Quod tempus populo Romano nescio utrum clade funestius fuerit, an virtutum experimentis speciosius. Ea certe fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, scire volentibus immortalibus diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur. Galli Senenes, gens naturâ ferox, moribus incondita, ad hoc ipsâ corporum mole, perinde armis ingentibus, ² adeo omni genere terribilis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, urbium stragam videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, & ingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, quinjam media vastâscent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Tum Clusium cibsidebant. Pro sociis ac fœderatis ³ Romanus intervénit, missi ex more legati. Sed quod jus apud barbaros ⁴ ferocius agunt, ⁴ inde certamen. Conversis igitur à Clusio, Romamque venientibus, ad Alliam flumen cum exercitu Fabius Consul occurrit. Non ⁵ temerè fôdior clades. Itaque hunc diem fastes Roma dæminavit. Fuso exercitu jam mœnibus Urbis appropinquabant. Erant nulla prælia. Tum igitur, aut nunquam aliâs apparuit vera illa Romana virtus. ⁶ Jam primum majores natu, amplissimis usi honori- bus, in forum coëunt; ibi devoente pontifice, diis se manibus consecrant: statimque in suas quisque ædes regressi, sicut in trabeis erant, & amplissimo cultu, in curulibus sellis sese posuerunt: ut quum venisset hostis, in suâ dignitate morerentur. Pontifices & Flamines, quicquid ⁷ religiosissimi in templis erat, partim in dolis defessa terræ recondunt, partim imposita plaustris secum ⁸ avehunt. Virgines simul ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur. Tamen excepisse fugientes unus è plebe fuit Lucius ⁹ Albinus; qui,

¹ Hinc ² adeoque ³ populus Rom. ⁴ movent & exinde certamen ⁵ Cremeræ ⁶ Quam- primum ⁷ religiosissimum ⁸ auferunt ⁹ Albinus
d: po-

depositis uxore & liberis virgines in plaustrum recepit: adeo tum quoque in ultimis, religio publica privatis affectibus antecellebat. Juventus verò quam satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio, arcem Capitolini montis insedit, obtestata ipsum quasi præsentem Jovem, *ut quemadmodum ipsi ad defendendum templum ejus concurrisserent*, ita ille virtutem eorum numine suo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque Urbem, primo trepidi, ne quis subesset dolus, mox ubi solitudinem vident, pari clamore & impetu invadunt: patentes passim domos adeunt; ¹⁰ ubi sedentes in curulibus suis prætextatos senes, velut Deos geniosque ¹¹ venerati, mox eosdem, postquam esse homines liquebat, ¹² alioqui nihil respondere dabantes, pari vecordiâ mactant, facisque tectis injiciunt; & totam Urbem igne, ferro, manibus ¹³ exæquant. Sex mensibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pepererunt, nec diebus modo, sed noctibus quoque omnia experti: quum tandem Manlius nocte subeuntes, clangore anseris excitatus, à summâ rupe dejecit: & ut spem hostibus demeret, quanquam in summâ fame, tamen ad speciem fiduciæ, panes ab arce jaculatus est. Et statu quodam die per medias hostium custodias, Fabium pontificem ab arce demisit; qui solemne sacrûm in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hostium tela incolmis religiosi auxilio rediit; *propriosque deos renunciavit*. Novissimè, quum jam obsidio sua barbaros fatigasset, mille pondo auri recessum suum venditantes, idque ipsum per insolentiam, quum ad iniqua pondera addito adhuc gladio, superbè, *usque vietis increparerunt*, subito aggressus à tergo Camillus adeo cecidit, ut omnium incendiorum vestigia Galli sanguinis inundatione, deleret. Agere gratias diis immortalibus ipso tantæ cladi nomine libet. Pastorum casas ignis ille, & flamma paupertatem Romuli, abscondit. Incendium illud quid egit aliud, nisi ut destinata hominum ac deorum domicilio civitas, non deleta, non obruta, sed

¹⁰ ibi
exæquant

¹¹ venerari

¹² alioqui

¹³ sa-

16 L. ANNÆ I FLORI

expiata potius, & iustrata videatur? Igitur post affer-
tam à Manlio, restitutam à Camillo Urbem, acrius
etiam vehementiusque in finitimos resurrexit. Ac
primum omnium illam ipsam Gallicam gentem non
contentus mœnibus expulisse, quum per Italiam nau-
fragia sua latius traheret, sic persequutus est duce Ca-
millo, ut hodie nulla Senonum vestigia supersint. Se-
mel apud Anienem trucidati, quum singulari certami-
ne Manlius aureum torquem barbaro inter spolia de-
traxit: inde Torqueti. Iterum ¹⁴ Pomptino agro,
quum in simili pugnâ Lucius Valerius, ¹⁵ insidente
galeæ sacra alite adjutus, retulit spolia: & inde Cor-
vini. Tandem post aliquot annos, omnes reliquias
eorum in Etruriâ ad lacum Vadimonis Dolabella dele-
vit; ne quis extaret in eâ gente, qui incensam à se
Romam urbem gloriaretur.

C A P. XIV.

Conversus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato,
Decio Mure consulibus, semper quidem æmula-
tione imperii infestos, tum verò contemptu Urbis in-
tensæ: quum *jus civitatis*, *partem imperii ac ¹ ma-*
gistratum poscerent, atque jam amplius quam con-
gredi auderent: quo tempore quis cœsilie hostem mira-
bitur? quum alter consulum filium suum, quia con-
tra imperium pugnaverat, quamvis victorem, occide-
rit; quasi plus in imperio effet, quam in victoriâ: al-
ter quasi monitū deorum, capite velato, primam ante
aciem diis manibus se devoverit: ut in confertissima
se hostium tela jaculatus, novum ad victoriam iter,
sanguinis sui semitâ, aperiret.

C A P. XV. *Bellum Sabinum.*

A Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui im-
memores ¹ factæ sub Tito Tatô affinitatis, quo-
dam contagio belli se Latinis adjunixerant. Sed Curio
Dentato consule, omnem eum tractum, quâ Nar ²

---

¹⁴ Pontino   ¹⁵ in sequente Gallo   ¹ Caput
magistratum poscere, (quanto amplius quam congredi?)
² pactæ   ² ambit Heins. abit

L I B E R I.

amnis, fontesque Velini, Hadriatico tenus mari, ne ferroque vastavit. Quâ victoriâ, tantum hominum tantum agrorum redactum in potestatem, ut, in utriusque plus esset, nec ipse posset æstimare, qui vicerat.

C A P. XVI. *Bellum Samniticum.*

Precibus deinde Campaniæ motus, non pro se, sed, quod est speciosius, pro sociis, Samnites invadit. Erat fœdus cum utrisque percussum; sed hcc Campaniæ sanctiùs, & priùs, omnium suorum ditione fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tanquam sibi gesit. Oninum non modò Italiâ, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cœlo. Denique bis floribus vernalis. Nihil uberioris solo. Ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus, Ca-jeta, Misenus & tepentes fontibus Bajæ: Lucrinus & Avernus, quædam maris otia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherimus omnium Vesuvius, Ætnæ ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, & ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hâc urbe, ¹ his regiibus populus Romanus Samnites invasit, gentem, si opulentiam quæris, aureis atque argenteis ornatam armis, & discolori veste usque ad ambitum; si ² fallaciam, saltibus fere & montium fraude grassantem; si rabiem ac furorem, sacratis legibus, humanisque hostiis in exitium Urbis agitatam; si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladiibusque ipsis animosiorem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorumque liberos, ita subegit, ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodiè Samnium in ipsâ Samnio requiratur: nec facile appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota & illustris ex hac gente clades, apud Caudinas ³ surculas, Veturio Posthumioque Consulibus, accepta est. Claudio enim per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stu-

¹ i/s

² infidiarum fallaciam

³ surcas

16 L. ANNÆ I FLORI

expiata potius, & iustrata videatur? Igitur post assertam à Manlio, restitutam à Camillo Urbem, acrius etiam vehementiusque in finitimos resurrexit. Ac primum omnium illam ipsam Gallicam gentem non contentus mœnibus expulisse, quum per Italianam naufragia sua latius traheret, sic persequutus est duce Camillo, ut hodie nulla Senonum vestigia supersint. Semel apud Anienem trucidati, quum singulari certamine Maplius aureum torquem barbaro inter spolia detraxit: inde Torqueti. Iterum ¹⁴ Pompino agro, quum in simili pugnâ Lucius Valerius, ¹⁵ insidente galeæ sacra alite adjutus, retulit spolia: & inde Corvini. Tandem post aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruriâ ad lacum Vadimonis Dolabella delavit; ne quis extaret in eâ gente, qui incensam à se Romam urbem gloriaretur.

C A P. XIV.

Conversus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure consulibus, semper quidem æmulatione imperii infestos, tum verò contemptu Urbis intensæ: quum *jus civitatis*, *partem imperii ac magistratum* poscerent, atque jam amplius quam cengredi auderent: quo tempore quis cœsile hostem mirabitur? quum alter consulum filium suum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis vietorem, occiderit; quasi plus in imperio esset, quam in vietoriâ: alter quasi monitū deorum, capite velato, primam ante aciem diis manibus se devoverit: ut in confertissima se hostium tela jaculatus, novum ad vietoriani iter, sanguinis sui semitâ, aperiret.

C A P. XV. *Bellum Sabinum.*

A Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui immemores ¹ factæ sub Tito Tatô affinitatis, quodam contagio belli se Latinis adjunxerant. Sed Curio Dentato consule, omnem eum tractum, quâ Nar ²

¹⁴ Pontino   ¹⁵ in sequente Gallo   ¹ Caput
magistratum poscere, (quanto amplius quam cengredi?)
² pactæ   ² ambit Heins. abit

amnis, fontesque Velini, Hadriatico tenus mari, igne ferroque vastavit. Quâ victoriâ, tantum hominum, tantum agrorum redactum in potestatem, ut, in utro plus esset, nec ipse posset æstimare, qui vicerat.

C A P. XVI. *Bellum Samniticum.*

Recibus deinde Campaniæ motus, non pro se, sed, quod est speciosius, pro sociis, Samnites invadit. Erat fœdus cum utrisque percussum; sed hcc Campani sanctiùs, & priùs, omnium suorum ditione fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tanquam sibi gesit. Oninum non modò Italiâ, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cœlo. Denique bis floribus vernat. Nihil uberius solo. Ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus, Ca-jeta, Misenus & tepentes fontibus Bajæ: Lucrinus & Avernus, quædam maris otia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuvius, Ætnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, & ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hâc urbe, ¹ his regiibus populus Romanus Samnites invalit, gentem, si opulentiam quæris, aureis atque argenteis ornatam armis, & discolori veste usque ad ambitum; si ² fallaciam, saltibus fere & montium fraude grassantem; si rabiem ac furem, sacratis legibus, humanisque hostiis in exitium Urbis agitatum; si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusque ipsis animosiorum. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorumque liberos, ita subegit, ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodiè Samnium in ipsâ Samnio requiratur: nec facile appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota & illustris ex hac gente clades, apud Caudinas ³ surculas, Veturio Posthumioque Consulibus, accepta est. Clauso enim per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stu-

¹ iis² insidiarum fallaciam

B 3

³ surcas

pens

pens occasione tantâ dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit, & ille, mitteret omnes, vel occideret, sapienter, ut senior, suaserat. Hic armis exutus mittere sub jugum maluit, ut nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & consules statim magnificè voluntariâ ditione turpitudinem fæderis dirimunt, & ultionem flagitans miles, Papirio duce, (horribile dietu) strictis ensibus per ipsam viam ante pugnam ⁴ fuit: & in congressu omnium arsisse omnium oculos, hostis auctor fuit; nec prius finis cædibus datus, quam jugum & hostibus & duci capto, reposuerunt.

C A P. XVII. *Bellum Etruscum, Samniticum, &c.*

Hactenus ¹ populus Romanus cum singulis gentium: mox acervatim: tamen sic quaque par omnibus ². Etruscorum duodecim populi, Umbri in id tempus intacti, antiquissimus Italæ populus, Samnitum reliqui, in excidium Romani nominis repente conjurant. Erat terror ingens tot simul tantorumque populorum. ³ Latè per Etruriam infesta quatuor agminum signa volitabant. Ciminius interim saltus in medio, ante invius, planè quasi Caledonius, vel Hercynius, adeo tunc terrori erat, ut senatus consuli denunciaret, ne tantum periculi ingredi auderet. Sed nihil horum terruit ducem. Quin fratre præmisso ⁴ explorat accessus. Ille per noctem pastorio habitu speculatus ⁵ omnia refert. Tum iter. Sic Fabius Maximus periculofissimum bellum sine periculo explicavit. Nam subito inconditos atque palantes aggressus est, captisque superioribus jugis, in subjectos suo jure detonuit. Ea namque species fuit illius belli, quasi in terrigenas è cœlo ac nubibus tela ⁶ mitterentur. Nec in cruenta tamen illa victoria. Nam oppressus in sinu vallis alter consulum Decius, more patrio devotum diis manibus obtulit caput: sollennemque familiæ suæ consecrationem in victoriæ pretium rededit.

⁴ furit ¹ populo Romano bellum ² fuit ³ A latere Etruria infesta ⁴ exploraret ⁵ omnia, iter refert latum ⁶ jacerentur

CAP. XVIII. *Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rego.*

Sequitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo & nomine; sed victoriâ multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli, Tarentinos, id est, totam Italiam, & cum ipsis omnibus Pyrrhum, clarissimum Græciæ regem, unâ veluti ruinâ pariter involvit: ut eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur. Tarentus, Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, ¹ cum magnitudine & muris, portuque nobilis, tum mirabilis situ; quippe in ipsis Hadriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui, ad prospectum maris positum, majus theatum; quod quidem causa miseræ civitati fuit omnium calamitatum. Ludos fortè celebrabant, quum ad remigantem littori Romanam classem inde vident, atque hostem rati, emicant; sine discrimine insultant. *Qui enim, aut unde Romani?* Nec satis. Aderat sine mora querelam ferens legatio. Hanc quoque fœdè per obscenam turpemque dictu contumeliam violent. Hinc bellum. Sed apparatus horribilis, quum tot simul populi pro Tarentinis consurgerent, omnibusque vehementior Pyrrhus; qui semigræcam ex Lacedæmoniis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniae incognitisque in id tempus elephantis, mari, terrâ, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore, veniebat. Apud Heracliam, & fluyum Syrim, ² Lævino consulē, prima pugna; quæ tam atrox fuit, ut Ferentianæ turmæ præfectus Obsidius, inventus in regem, turbaverit, coegeritque projectis insignibus prælio excedere. Actum erat, nisi elephanti ³ conversi in spectaculum belli procurrissent; quorum cum magnitudine, tum deformitate, & novo odore simul ac stridore consternati equi, quum incognitas sibi belluas amplius quam erant, suspicarentur, fugam stragemque late dederunt.

¹ tum ² Levino ³ converso in spectaculum bello

In Apulia deinde apud Asculum melius dimicatum est;
 Curio, Fabricioque consulibus: jam quippe belluarum
 terror exoleverat, & Caius Minucius, quartæ legionis
 hastatus, unius proboscide abscissâ, mori posse bel-
 luas ostenderat. Itaque & in ipsis pila 4 congesta
 sunt, & in turres vibratæ faces tota hostium agmina
 ardentibus ruinis operuere: nec ante cladi finis fuit,
 quam̄ nox dirimeret; postremusque fugientium ipse rex
 à satellitibus humero saucius in armis suis refertur.
 In 5 Lucania suprema pugna sub Arusinis, quos vocant,
 campis, ducibus iisdem: Sed tunc tota victoria. Exi-
 tum, quem datura virtus fuit, casus dedit. Nam pro-
 ductis in primam aciem rursus elephantis, unum ex
 his pullum adacti in caput teli gravis iactus avertit:
 qui quum per stragem suorum 6 recurrens, stridore que-
 reretur, mater agnovit, & quasi 7 vindicaret, exiluit;
 tum omnia circa quasi hostilia gravi timore permiscauit;
 ac sic eadem feræ, quæ primam victoriam abstule-
 rānt, secundam parem fecerant, tertiam sine con-
 troversiâ tradidere. Nec verò tantum armis, & in
 campis, sed consiliis quicque & domi intra Urbem cum
 rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam vic-
 toriam rex callidus, intellectâ virtute Romanâ, sta-
 tim desperavit armis: seque ad dolos contulit. Nam
 interemptos cremavit: captivosque indulgenter habuit,
 & sine pretio restituit, missisque deinde legatis in Ur-
 bem, omni mēdo 8 annixus est, ut 9 in amicitiam re-
 ciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem
 in partem Romana virtus tum se adprobavit; nec alia
 magis, quam̄ Tarentina victoria ostendit populi Roma-
 ni fortitudinem, senatus sapientiam, ducum magnani-
 mitatem. 10 Qui enim illi fuerunt viri, quos ab ele-
 phantibus primo prælio obtritos accepimus? omnium vul-
 nera in pectore; quidam hostibus suis immortui;
 omnium in manibus enses; & relictæ in vultibus

4 Conjecta 5 Lucaniæ suprema pugna sub Arusinis
 quos vocant campis. Sed tunc totam victoriam, quam
 datura, &c. 6 procurrens 7 vindicatura 8 an-
 nis 9 facto fædere, in amicitiam, &c. 10 Qui-
 nam illi, &c.

minæ: & in ipsâ morte ira vivebat. Quod adeo¹⁰ Pyrrhus miratus est, ut diceret: ¹¹ Quam facile erat orbis imperium occupare, aut mibi Romanis militibus, aut me Rege Romanis? Quæ autem eorum, qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? Cùm Pyrrhus ¹² idem, O me, inquit, planè Herculis sydere procreat, cui, quasi ab angue Lernæo, tot cæsa hostium capita de sanguine suo renascuntur. ¹³ Qui autem ille senatus fuit? quum, perorante Appio Cæco, pulsi cum muneribus suis ab Urbe legati, interroganti regi suo, quid de hostium sede sentirent, Urbem templum sibi visam, senatum regum confessum esse, concenterentur. Qui porro ipsi duces, vel in castris? ¹⁴ quod m dicum, venale caput regis ¹⁵ offerentem, Curius remisit: Fabricius oblata m sibi à rege imperii partem repudiavit: Vel in pace? quum Curius fictilia sua Samnitico præferret auro: Fabricius decem pondo argenti circa Rufinum consularem virum, quasi luxuriam, censoriâ gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, ¹⁶ virtute militum, victorem populum Romanum suisse? unque bello Tarentino, intra quadriennium, maximam partem Italæ, fertiliſſimas gentes, opulentissimas urbes, uberrimasque regiones in ditionem redigisse? At quid adeo fidem supereret, quam si principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, totâ tremente ¹⁷ Campaniâ, Lirim, Fregellasque populatus, prope captam Urbem à Prænestinâ arce prospexit: & à viceſimo lapide, cculcs trepidæ civitatis, fumo ac pulvere implavit. Eodem postea bis exuto castris, bis saucio, & in Græciam suam trans mare ac terras fugato, pax & quies; & tanta de opulentissimis tot gentibus spolia, ut victoriam suam Roma non caperet. Nec enim temerè ¹⁸ alias pulchrior in Urbem, aut speciosior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma, vidisses: tum si captivos aspiceres; Molossi,

¹¹ O quam ¹² Video me, inquit, &c. ¹³ Quis
¹⁴ quum ¹⁵ Pyrrbi offerentem ¹⁶ hâc virtute
¹⁷ Italâ, Campaniam, &c. ¹⁸ ullus

Theſſali, Macedones, Bruttius, Apulus, atque Lukanus: si ¹⁹ pomparam, aurum, purpura, signa tabulæ, Tarentinæque deliciae. Sed nihil libentiū Populus Romanus aspexit, quâm illas quas timuerat, cum turribus suis belluas; quæ non sine sensu captivitatis, summis cervicibus victores equos sequebantur.

C A P. XIX. *Bellum Picenum.*

OMnis mox Italia pacem habuit. Qui enim post Tarentum auderent? nisi quod ultiro persequi socios hostium placuit. Domiti ergo Picentes, & caput gentis Asculum; Sempronio duce; qui tremente inter prælium campo, Tellurem deam, promissâ æde, placavit.

C A P. XX. *Bellum Sallentinum.*

SAllentini Picentibus additi, caputque regionis Brundusium ¹ inlyto portu, Marco Atilio duce. Et in hoc certamine victoriæ pretium templum sibi pastoria Pales ultiro poposcit.

C A P. XXI. *Bellum ¹ Volsinense.*

POstremi Italicorum in fide mansere Volsini, opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus servos quondam suos: qui libertatem à dominis datam, in ipsis ³ erexerant; translatâque in se republicâ, dominabantur. Sed hi quicque, duce Fabio Gurgite, pœnas dederunt.

C A P. XXII. *De Seditionibus.*

HÆC est secunda ætas populi Romani, & quasi Adolescentia; quâ maximè viruit & quædam flore virtutis exarsit, ac ¹ ferbuit. Ita, quæ ² inerat quædam adhuc ex pastoribus feritas, quiddam spirabat indomitum. Inde est, quod exercitus Posthumium Imperatorem, inficiantem, quas promiserat prædas, factâ in castris seditione, lapidavit: quod sub Appio Claudio noluit vincere hostem, quum posset: quod duce

¹⁹ pompas ¹ cum ¹ Volsinense ² Postremò Italicorum in fidem venere Volsinii ³ exercebant ¹ effebuit ² inerat adhuc, &c.

Volerone, detrectantibus plerisque militiam, fracti consulis fasces ; inde, quod clarissimos principes, quum adversarentur voluntati suae, exulatione multavit ; ut Coriolanum, colere agros jubentem : nec minus ille ferociter injuriam armis vindicasset, nisi quod jam inferentem signa filium, mater Veturia lacrimis suis exarmavit ; Ut ipsum Camillum, quod iniquè inter plebem & exercitum divisisse Veientem praedam videtur. Sed hic ³ melior in captâ Urbe consenuit ; & mox supplices de hoste Gallo vindicavit. Cum Senatu quoque vehementius aequo bocque certatum est ; adeo, ut relictis sedibus solitudinem & interitum patræ suæ minaretur.

C A P. XXIII.

Prima discordia ob impotentiam fænatorum ; quibus in terga quoque serviliter sœvientibus in Sacrum montem plebs armata secessit ; ægreque, nec nisi Tribunos impetrasset, Menenii Agrippæ, facundi & sapientis viri auctoritate, revocata est. Extat orationis antiquæ satis efficax ad concordiam fabula, quâ *diffidisse inter se quendam humanos, dixit, artus, quod, omnibus opere fungentibus, solus venter immunis ageret, deinde moribundos à sejunctione redisse in gratiam, quando sensissent, quod ejus opera redactis in sanguinem cibis irrigarentur.*

C A P. XXIV.

Secundam in Urbe mediâ decemviratus libido conflavit. Allatas à Græcia leges, decem principes electi, jubente populo, conscripserant : ordinataque in ducdecim tabulis tota justitia ; quum tamen traditos fasces regio quodam furore retinebant. Ante cæteros Appius eò insolentiae elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus & Lucretiæ, & regum, & juris quod ipse composuerat. Itaque quum oppressam judicio filiam trahi in servitutem videret Virginius pater ; nihil cunctatus in medio foro manu suâ interfecit ; admotisque signis commilitonum, totam eam

³ melior obfessis in captâ urbe consuluit

domi-

dominationem obsessam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

C A P. XXV.

Tertiam seditionem excitavit matrimoniorum dignitas; ut ¹ plebes cum patriciis jungerentur: qui tumultus in monte Janiculo, duce Canuleio Tribuno plebis, exarsit.

C A P. XXVI.

Quartam honorum cupido, ut plebeii quoque magistratus crearentur. Fabius Ambustus, duarum pater, alteram Sulpicio patricii sanguinis dederat, alteram plebeio Stoloni. ¹ Quæ qucdam tempore, quòd lictoriæ virgæ sonum ignotum penatibus suis expaverat, à sorore satis insolenter irrisa, injuriam non tulit. Itaque natus tribunatum ², honorum & magistratum confortium, quamvis invito senatui extorsit. Verùm in his ipsis seditionibus, principem populum non immeritò suspexeris. Siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum decora & insignia vindicavit; interque hæc omnia, nullius acrior custos, quam libertatis fuit; nullaque in pretium ejus potuit largitione corrumpti; quum ut in magno, & in dies majore populo, interim perniciosi cives ³ existerent. Spurium Cassium, agrariâ lege; ⁴ Mælium, largitione suspectum regiæ dominationis, præsenti morte multavit. Ac de ⁵ Spurio quidem suppli- cium pater ipsius sumpsit. Hunc Quintii dictatoris imperio in medio foro magister equitum Servilius Ahala confudit. Manlium verò Capitolii vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat, altius se & incivilius efferentem, ab illâ, quam defenderat, arce dejecit. Talis domi ac foris; talis pace belloque Populus Romanus, fretum illud Adolescentiæ, id est, secundam imperii ætatem habuit; in quâ totam, inter Alpes fretumque, Italiam armis subegit.

¹ plebeii ¹ Hæc ² tribunatum maritus, honorum, &c. ³ existerent. Cassium, &c. ⁴ Spurium ⁵ Cæsio

L I B E R II.

C A P. I. *Proœmium.*

Domitâ subactâque Italiâ, Populus Romanus prope quingentesimum annum agens, quum bonâ fide adolevisset; si quod est robur, si qua juventus; tum ille verè robustus, & juvenis, & par orbi terrarum esse cœpit. ¹ Ita, (mirum, & incredibile dictu) qui prope quingentis annis domi luctatus est (ædeo difficile fuerat dare Italiæ caput) his ducentis annis, quâ sequuntur, Africam, Europam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

C A P. II. *Primum Bellum Punicum.*

Igitur viator Italiæ Populus, quum à terrâ fretum usque venisset, more ignis, qui obvias populatus incendio silvas, interveniente flumine abrumptur, paulisper substitit. Mox quum videret opulentissimam in proximo prædam, quodammodo Italiæ suæ abscissam ² ac revulsam; adeo cupiditate ejus exarsit, ut quatenus ³ mare nec mole jungi nec pontibus posset, armis belloque jungenda, & ad continentem suum revocanda bello videretur. ⁴ Et eccè, ultrò ipsis viam pudentibus fatis, nec occasio defuit; quum, de Pœnorum impotentiâ, fœderata Siciliæ civitas Messana quereretur. Affectabat ⁵ autem ut Romanus, ita Pœnus, Siciliam; et eodem tempore, paribus uterque votis ac viribus, imperium orbis ⁶ cogitabat. Igitur specie quidem socios juvandi, re autem sollicitante prædâ; quanquam territaret novitas rei, (tanta in virtute fiducia est) ille rudis, ille pastorius populus, veréque terrester, ostendit nihil interesse virtutis, equis an navibus, terrâ an mari dimicaretur; Appio Claudio consule, primum fretum ingressus est, fabulosis infame monstris, æstuque violentum: sed adeò non est exterritus, ut illam ipsam ⁷ ruentis æstus violentiam pro munere amplecteretur; statimque ac sine morâ Hieronem, Syracusarum regem, tantâ celerita-

¹ Itaque ² & quasi ³ nec mari injectâ mole
⁴ sed ⁵ enim ⁶ agitabat ⁷ furentis

te vicit, ut ille, ipse se prius victum, quam hostem videret, fateretur. Duilio Cornelioque consulibus, etiam mari congredi ausus est. Cum quidem velocitas classis comparatae, victoriae auspicium fuit. Intra enim sexagesimum diem quam cæsa silva fuerat, centum sexaginta navium classis in anchoris stetit; ut non arte factæ, sed quodam munere deorum conversæ in naves, atque mutatae arbores viderentur. Prælii verò forma mirabilis; quum illas celeres volucresque hostium naves, hæ graves tardæque comprehenderent. Longè illis nauticæ artes, ⁷ detorquere remos, & ludificare fugâ rostra. Injectæ enim ferreæ manus, machinæque aliae, ante certamen multum ab hoste derisæ, coactique hostes quasi in solido decernere. Victor ergo apud Liparas, mersâ & fugatâ hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? quum Duilius Imperator, non contentus unius diei triumpho, per vita momnem, ubi à cœnâ rediret, prælucere funalia, præcinere sibi tibias jussit, quasi quotidie triumpharet. Præ tantâ hujus victoriâ leve prælii damnum fuit, alter consulum interceptus Asina Cornelius; qui simulato colloquio evocatus, atque ita oppressus fuit; perfidæ Punicæ documentum. Calatino dictatore, fere omnia præsidia Pœnærum, Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybæo detraxit. Trepidatum est semel circa Camerinum saltum: sed eximiâ virtute Calpurnii Flammaræ, tribuni militum, evasimus, qui lectâ trecentorum manu, infestum & insessum ab hostibus tumultum occupavit, adeoque moratus hostem, dum exercitus omnis evaderet: ac sic pulcherrimo exitu, Thermopylarum & Leonidæ famam adæquavit: hoc illustrior noster, quod expeditioni ⁸ tantæ superfuit & supervixit, licet nihil scripserit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, quum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia, serpente latius bello, in Sardiniam annexamque Corsicam transiit: Olbiæ hic, ibi Aleriæ urbis excidio incolas terruit; adeoque omnis terrâ, mari Pœnos expugnavit, ut jam victoriae nihil nisi

7. detergere

8. tantæ supervixit

Africa

Africa ipsa restaret. Marco Attilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellum. Nec deerant qui ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent, augente insuper Tribuno Mannio metum: in quem, nisi paruisset, securi districtâ, Imperator metu mortis navigandi fecit audaciam. Mox ventis remisque properatum est: tantusque terror hostici adventûs Pœnis fuit, ut aperitis penè portis Carthago caperetur. Prima belli præmium fuit civitas Clypea: prima enim à Punico littore quasi arx & specula precurrit. Et hæc, & trecenta amplius castella vastata sunt. Nec cum hominibus, sed cum monstribus quoque dimicatum est, quum quasi in vindictam Africæ nata, miræ magnitudinis serpens, posita apud Bragadam castra vexaret. Sed omnium victor Regulus, quum terrorem nominis sui latè circumtulisset; quumque magnam vim juventutis, ducesque ipsos, aut ⁹ cecidisset, aut haberet in vinculis, classemque ingenti præda onustam, & triumpho gravem, in Urbem præmisisset, jam ipsam, belli caput, Carthaginem urgebat obsidio, ipsaque portis inhærebat. Hic paululum circumacta fortuna est; tantum, ut plura essent Romanæ virtutis insignia: cuius fere magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad externa auxilia hostibus; quum Xanthippum illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissime vincimur. Tum sœdâ clade, Romanisque usu incognitâ, vivus in manus hostium venit fortissimus imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere infractus est, nec legatione suscepit. Quippe diversa, quam hostes mandaverant, censuit; ne pax fieret, ne commutatio captivorum recipetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo, sive carceris, sive crucis suppicio deformata majestas, imo his omnibus admirabilior, quid aliud quam vietus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non cesserat, de fortunâ triumphavit? populus autem Romanus multo acrior infestiorque pro ultione Reguli, quam pro victoriâ fuit. Metello igitur consule spirantibus altius Pœnis, & reverso in Siciliam:

bello apud Panormum sic hostes cecidit, ut ne amplius eam insulam ¹⁰ cogitarent. Argumentum ingenitis victoræ, ceneum circiter elephantorum captivitas: sic quoque magna præda, si gregem illum, non bello, sed venatione cepisset. Appio Cladio consule, non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat: ibi statim classe demersa, ubi ille præcipitari pullos jussérat, quod pugnare ab his veta-
retur. Marco Fabio Buteone consule, classem hostium in Africo mari apud Ægimurum, jam in Italiam ul-
trò navigantem, cecidit. Quantus ô tunc triumphus tempestate intercidit, quum opulenta prædâ classis, ad-
versis acta ventis naufragio suo Africam & Syrtes, omnium ¹¹ imperia gentium, insularum littora, im-
plevit! Magna clades, sed non sine aliquâ principis populi dignitate, interceptam tempestate victoriam, & triumphum periisse naufragio; & tamen, quum Punicæ prædæ omnibus promontoriis insulisque ¹² fru-
strarentur & fluitarent, ¹³ P. R. & sic triumphavit. Lutatio Catulo consule tandem bello finis impositus apud insulas, quibus nomen Ægates. Nec major aliâs in mari pugna; quippe commeatisbus, exercitu, pro-
pugnaculis, armis gravis hostium classis, & in eâ quasi tota Carthago; quod ipsum exitio fuit. Romana classis prompta, levis, expedita, & quodam genere castrensis; ad similitudinem pugnæ equestris, sic remis, quasi habenis agebatur; & in hos vel in illos mobilia rostra, speciem viventium præferebant. Itaque mo-
mento temporis laceratæ hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excindendis hostium mœnibus non quæreretur. Supervacuum vi-
sum est, in arcem murosque sœvire, quum jam in mari esset deleta Carthago.

C A P. III. *Bellum Ligusticum.*

Peracto Punico bello, sequuta est brevis sanè, & quasi ad recipiendum spiritum requies, argumen-
tumque pacis, & bonâ fide cessantium armorum,

¹⁰ concitarent ¹¹ ripas gentium, & insularum.
¹² fructarentur. Hein. ¹³ P. R. triumphavit

tunc primūm post Numam clausa porta Jani fuit: sed statim ac fine morā patuit. Quippe jam Ligures, jam Insubres Galli, nec non & Illyrii laceſſebant. Sic deſub Alpibus, id eſt, deſub iſpis Italae faucibus, gentes, deo quodam aſſiduè incitante, ne rubiginem ac ſitum ſciliſet arma ſentirent: denique utrique cotidiani, & quaſi domeſtici hostes tirociniā militum imbuebant; nec aliter utrāque gente quām quaſi cote quadam, populus Romanus ferrum fuāe acuebat virtutis. Ligures ¹ imis Alpium jugis adhærentes inter Varum & Macram flumen, implicitosque dumis silvestribus, major aliquanto labor erat invenire, quām vincere. ² Tuti locis & fugā, durum atque velox genus, ex occaſione latrocinia magis, quām bella faciebat. Itaque quum diu multumque ³ eluderet Salyus, Deciates, ⁴ Oxybius, Euburiates, ⁵ Ingaunus, tandem Fulvius. latebras eorum ignibus ſepſit: Bæbius in plana deduxit: Posthumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum quo terra coleretur.

C A P. IV. *Bellum Gallicum.*

Gallis Inſubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plusquam humana erant: ſed experimento deprehenditum eſt, (quippe, ſicut pri- mūs impetus eis major quām virorum eſt, ita ſequens minor quām fœminarum) Alpina corpora, humenti cœlo educata, ¹ habent quiddam ſimile nivibus ſuis: quæ mox ut caluere pugnā, ſtati- tim in ſudorem eunt, & levi motu, quaſi sole laxan- tur. Hi ſæpe & aliás, ſed Britomaro duce, *non prius ſoluturos ſe baltea, quām Capitolium ascendiffent*, ju- raverant. Factum eſt; viētos enim *Æmilius in Ca- pitolio discinxit*. Mox ² Ariovisto duce voyere de noſtrorum militum prædā Marti ſuo torque. Interce- pit Jupiter votum; nam de torquibus eorum aureum trophæum Jovi Flaminius erexit. Viridomaro rege *Romana arma Vulcanā promiferant*. Aliorū ſum vota ce- ciderunt. Occido enim rege, Marcellus tertia post Romulum patrem Feretrio Jovi arma ſuspendit.

¹ inuiis ² Tutum. ³ eluderent Salyi. ⁴ Oxy-
bi. ⁵ Ingauni ¹ babere ² Afrionico

C A P. V. *Bellum Illyricum.*

Illyrii, seu Liburni sub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arsiam, Titiumque flumen, longissimè per totum Adriani maris littus effusi. Hi regnante Teutanâ muliere, populationibus non contenti, licentiae scelus addiderunt. Legatos quippe nostros ob ea, quæ deliquerant, jure agentes, ne gladio quidem, sed ut victimas, securi percutiunt. Praefectos navium igni comburunt, idque quò indignus foret, mulier imperabat. Itaque Cnæo Fulvio Centimalo duce, latè domantur. Strictæ in principum colla secures, legatorum manibus litavere.

C A P. VI. *Bellum Punicum Secundum.*

Post primi Punicum bellum vix quadriennii requies: ecce alterum minus quidem spacio (nec enim amplius quām decem & octo annos ¹ habet) sed adeò cladium atrocitate terribilis, ut, si quis conferrat damma utriusque populi, similior victo sit populus qui vicit. Urebat nobilem populum ² ablatum mare, captæ insulæ, dare tributa, quæ jubere consueverat. In ultionem puer Annibal ad aram patri juraverat; nec ³ morabatur. Igitur in causam belli Saguntus delecta est; vetus Hispaniæ civitas & opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum, quam in libertatem communi fædere exceptam, Annibal causas novorum motuum quærens, & suis, & ipsorum manibus evertit, ut Italiam sibirupto fædere aperiret. Summa fæderum Romanis religio est: itaque ad auditum sociæ civitatis obfidium, memores iicti cum Pœnæ quoque fæderis, non statim ad arma procurrunt, dum priùs more legitimo queri malunt. ⁴ Interim jam novem mensibus fessi fame, machinis, ferro, versâ denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum: tum desuper se suosque, cum omnibus opibus suis, ferro ⁵ corruptunt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal poscitur. Tengi-

³ patet
morabatur

² ablatum mare, raptæ insulæ, ³ re-
⁴ Hi interim ⁵ igni
versare

versantibus Pennis, dux legationis, ^{Quæ}, inquit, mora est? Fabius, *In hoc ego finu bellum pacemque porto, utrum eligitis?* Succlamantibus, *Bellum.* *Bellum*, igitur, inquit, accipite: & excusso in mediâ curiâ togæ gremio, non sine horrore, quasi planè finu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit: nam quasi has inferias fibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio incendioque mandâissent; ita Manibus eorum, vastatione Italæ, captivitate Africæ, ducum & regum, qui id gessere bellum, exitio parentatum est. Igitur ubi ⁶ semel se in Hispaniâ movit illa gravis & luctuosa Punici belli vis atque tempesta, destinatumque Romanis jam diu fulmen, Saguntino igne conflagravit: statim quodam impetu rapsa, medias perfregit Alpes; & in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis nivibus, velut caelo missa, descendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum & Ticinum, valido statim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fusus exercitus, saucius etiam ipse venisset in manus hostium imperator, nisi protectum patrem prætextatus ⁷ admodum filius ab ipsâ morte rapuisset. Hic ⁸ erit Scipio, qui in exitium Africæ crescit, nomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia succedit. Hic secunda belli Punici procella desævit, Semptonio consule. Tunc callidissimi hostes, frigidum & nivalem nacti diem, quum se ignibus prius oleoque fovissent (horribile dictu) homines à meridie & sole venientes nostrâ nos hyeme vicerunt. Trasimenus lacus, tertium fulmen Annibalis, imperatore Flaminio. Ibi quoque ars nova Punicæ fraudis; quippe nebulâ lacûs, palus-tribusque virgultis tectus eques, terga subito pugnantium invasit. Nec de diis possuimus queri; imminentem quippe temerario duci cladem prædixerant infidelta signis examina, & aquilæ prodire nolentes, & commissam aciem sequutus ingens terræ tremor: nisi illum horrorem soli, equitum virorumque discursus, & mota vehementius arma fecerunt. Quartum, id est, penè ultimum vulnus imperii, Cannæ; ignobilis Apuliæ vicus, sed magnitudine cladis emersit, & qua-

draginta millium cæde ⁹ parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitūs, dux, terra, cœlum, dies, tota denique rerum natura consenfit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, insuper callidissimus imperator, patentibus in campis, observato loci ingenio, quod & sol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Eurus ab Oriente semper, quasi ad constitutum, ita instruxit. aciem, ut Romanis adversus hæc omnia obversis, quasi secundum cœlum tenens, vento, pulvere, sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cœsi ad hostium sa-
tietatem, donec Annibal diceret militi suo: *Parce ferro.* Ducum effugit alter, alter occisus est; dubium uter majore animo. Paulum puduit, Varro non de-
speravit. Documenta cladis, cruentus aliquandiu Au-
fidus; pons de cadaveribus, jussu ducis factus in tor-
rente Vergelli; modii duo anulorum Carthaginem mi-
si, dignitasque equestris taxata mensurâ. Dubium
deinde non erat, quin optimum illum diem habitura
fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal
in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum ¹⁰ illum dixisse
Adherbalem Bomilcaris ferunt) *Annibal quemadmo-
dum sciret vincere, sic uti victoriâ scisset.* Tum qui-
dem illum, ut dici vulgo solet, aut fatum urbis im-
peraturæ, aut ipsius mens mala, & aversa à Cartha-
gine di, in diversum abstulerunt. Quum victoriâ pos-
set uti frui maluit, relictâque Româ, Campaniam
Tarentumque peragrare: ubi mox & ¹¹ ipse, & exer-
citūs ardor, elanguit: adeò ut verum dictum sit:
Capuam Annibali Cannas fuisse. Siquidem invictum
Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crede-
deret?) soles, & tepentes fontibus Baiae, subegerunt.
Interim respirare Romanus, & quasi ab inferis emer-
gere. Arma non erant: detracta sunt templis; de-
erat juventus: in sacramentum militiae liberata ser-
vitia: egebat ærarium: opes suas libens senatus in
medium protulit; nec præter quod in bullis singulis-
que anulis erat, quicquam sibi auri reliquere. Eques

⁹ ei parta nobilitas. ¹⁰ in illum ¹¹ ipse & exer-
citūs

sequutus

sequutus exemplum, imitatæque equitem tribus; denique vix suffecere tabulæ, vix scribarum manus, Lævino Marcellisque consulibus, quum privatæ opes in publicum deferrentur. ¹² Quid autem in diligendis magistratibus, quæ centuriarum sapientia, quum ju-niores à senioribus consilium de creandis consulibus petivere? Quippe adversus hostem totiens victorem, tam callidum, non virtute tantum, sed suis etiam pugnare consiliis oportebat. Prima redeuntis, & ut sic dixerim, reviviscentis imperii spes Fabius fuit: qui novam de Annibale victoriam commentus est, non pugnare. Hinc illi cognomen ¹³ novum, & Reipublicæ salutare, ¹⁴ Cunctator. Hinc illud ex populo, ut *Imperii scutum* vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos Gauranosque saltus sic maceravit Annibalem, ut qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur. In-de Claudio Marcello duce etiam congregati ausus est. Cominius venit, & pepulit ¹⁵ in Campaniâ suâ, & ab obsidione Nolæ urbis excussum. Ausus & Sempronio Graccho duce, per Lucaniam sequi, & premere terga cedentis: quamvis tunc (ô pudor) manu servili pugnaret. Nam hucusque tot mala compulerant. Sed libertate ¹⁶ donati. Fecerat de servis virtus Romanos. O horribilem in tot adversis fiduciam! ô singularem animum ac spiritum populi Romani! tam arctis afflictisque rebus, quum de Italiâ suâ dubitaret, ausus est tamen in divisa respicere, quumque hostes in jugulo per Campaniam, Apuliamque volitarent, ¹⁷ medianque de Italiâ Africam facerent; eodem tem-pore & hunc sustinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hispaniam, diversa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mandata Marcello, nec diu restitit. To-ta enim insula in unâ urbe superata est. Grande illud, & ante id tempus, invictum caput, Syracusæ, quamvis Archimedis ingenio defenderentur, aliquando cesserunt. Longè illi triplex murus, totidemque arces,

¹² In diligendis autem magistratibus ¹³ verum
¹⁴ Cunctatori ¹⁵ è ¹⁶ donati. Fecerant
 se de servis virtute Romanos ¹⁷ mediâque de
 Italiâ

portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethusa, nisi quod haec tenus profuere, ut pulchritudini viætæ urbis parceretur. Sardiniam Graechus arripuit. Nihil illi gentium feritas, Insanorūmque ¹⁸ immanitas montium profuere. Sævitum in urbes, urbemque urbium Caralim, ut gens contumax, vilisque morti, saltem desiderio patrii soli domaretur. In Hispaniam missi Cnaeus & Publius Scipiones, penè totam Pœnus eripuerant; sed insidiis Punicæ fraudis oppressi rursus amiserunt, magnis quidem illi præliis, quum Punicas opes cedissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro castra mentantem, alterum, quum evasisset in turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitur in ultionem patris ac patrui missus cum exercitu Scipio, cui tam grande de Africâ nomen fata decreverant, bellatricem illam, viris armisque nobilem Hispaniam, illam seminarium hostilis exercitūs, illam Annibal's eruditricem (incredibile dictu) totam à Pyrenæis montibus in Herculis columnas & Oceanum recuperavit; nescias citius, an ¹⁹ felicitus: quām velociter, quatuor anni fatentur, quām facile, vel una civitas probat. Eodem quippe, quo obsessa est die, ²⁰ capta est: omenque Africanæ victoriarum fuit, quod tam facile vieta est Hispana Carthago. Certum est tamen, ad profligandam provinciam maximè profecisse singularem ducis sanctitatem: quippe qui captivos pueros, puellasque præcipuæ pulchritudinis, barbaris restituerit, ne in conspectum quidem suum passus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibasse vel oculis videretur. Hæc inter diversa terrarum populus Romanus; nec ideo tamen Italæ visceribus inhærentem summovere poterat Annibalem. Pleraque ad hostem defecerant: & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur. Jam tamen eum plerisque oppidis, & regionibus excusseramus. Tarentus ad nos redierat: jam & Capua, sedes & domus & patria altera Annibal's, tenebatur: cuius amissio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut inde totis virilis Romam.

---

¹⁸ (nam sic vocantur) ¹⁹ facilius ²⁰ capti
omen Africanæ fuit, quod tam facile vieta est Hispana
Carthago

converti-

converteretur. O populum dignum orbis imperio! dignum 21 favore & admiratione hominum ac deorum! Compulsus ad 22 ultimas metas, ab incepto non destitit: & de suâ Urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit; sed parte exercitûs sub Appio consule relictâ, parte Flaccum in urbem sequutâ, absens simul præsensque pugnabat. Quid ergo miramur; moventi castra à tertio lapide Annibali, iterum ipsos deos, deos inquam, (nec fateri pudebit) restitisse? Tanta enim ad singulos illius motus vis imbrium effusa, tanta ventorum violencia coorta est, ut divinitus hostem summoveri; 23 neque à cœlo, sed ab Urbis ipsius mœnibus, & Capitolio ferri videretur. Itaque fugit, & cessit, & in ultimum se Italiæ recepit finum, quum Urbem tantum non adoratam reliquisset. Parva res dictu, sed ad magnanimitatem populi Romani probandam satis efficax; quod illis ipsis quibus obsidebatur diebus, ager, quem Annibal castris insederat, venalis Romæ fuit, hastæque subiectus invenit emptorem. Volut Annibal contra fiduciam imitari; subjecitq; argentarias Urbis tabernas: nec sector inventus est; ut scias, etiam præfigia fatis fuisse. Nihil actum erat tantâ virtute, tanto favore etiam deorum. Siquidem Asdrubal frater Annibal, cum exercitu novo, novis 24 viribus, nova belli mole veniebat. Actum erat proculdubio, si vir ille se cum fratre junxisset: sed hunc quoque castra metantem Claudius Nero cum Livio Salinatore debellat. Nero in 25 ultimo Italiæ angulo summoverbat Annibalem. Livius in diversissimam partem, 26 id est, in ipsas nascentis Italiæ fauces, signa converterat. Tanto, id est, omni, quâ longissima Italia, folo interjacente, quo consilio, quâ celeritate, consules castra conjunxerint, incipianterque hostem collatis signis, compresserint, neque id fieri Annibal senserit, difficile dictu est. Certè Annibal re cognitâ, quum projectum fratris caput ad sua castra vidisset, *Agnosco*, inquit, *infelicitatem Carthaginis*. Hæc fuit illius viri, non sine præfigio

21 dignum omnium favore, 22 ultimos metus
23 nec cælo, 24 liburnis, novâ belluæ. 25 ultimos
Italiæ angulos summoverat 26 &

quodam

36 L. ANNÆI FLORI

quodam fati *āmminentis*, prima confessio. Jam certum erat, Annibalem, etiam ipsius confessione, posse vinci: sed tot rerum prosperarum fiduciâ plenus populus Romanus, magni *æstimabat* aspernum hostem in suâ Africâ debellare. Duce igitur Scipione, in ipsam Africam totâ mole conversus, imitari cœpit Annibalem, & Italæ suæ clades in Africam vindicare. Quas ille (di boni!) Asdrubalis copias, quos Syphacis exercitus fudit? quæ quantaque utriusque castra facibus illatis unâ nocte delevit? denique jam non à tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebat. Sic factum est, ut inhærentem atque incubantem Italæ extorque-ret Annibalem. Non fuit major sub imperio Romano dies, quam ille, quum duo omnium & antea & postea ducum maximi, ille Italæ, hic Hispanæ victor, collatis cōminus signis direxere aciem. Sed & collcqui-um fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mu-tuâ admiratione defixi, ubi de pace non convenit, signa cecinere. Constat utriusque confessione, *nec melius instrui aciem, nec acrius potuisse pugnari*. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædi-caverunt. Sed tamen Annibal cessit; præmiumque victoriæ Africa fuit, & sequutus Africam statim ter-rarum orbis.

C A P. VII. *Bellum Macedonicum primum.*

POST Carthaginem vinci neminem puduit. Se-quutæ fuit statim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, cæteraque omnia, quodam qua-si *æstu*, & torrente fortunæ. *I* Sic primi omnium Macedones, affectator quondam imperii populus. Itaque quamvis tunc Philippus regno præsideret, Romani tamen dimicare sibi cum rege Alejandro vide-bantur. Macedonicum bellum nomine amplius, quam spæctatione gentis fuit. Causa cœpit à fœdere Philippi, quo rex jampridem dominantem in Italâ Annibalem sibi sociaverat: postea crevit, implorantibus Athenis auxilium contra regis injurias, quum ille ultra jus victoriæ in templo, aras, & sepulcra ipsa sœviret. Pla-

cuit senatui opem tantis ferre supplicibus. Quippe jam gentium reges, duces, populi nationes, præfida sibi ab hâc urbe petebant. Primò igitur Lævino consule populus Romanus Ionum mare ingressus, tota Græciæ littora veluti triumphanti classe peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Sardiniae, Hispaniae, Africæ præferebat, & manifestam victoriam nata in prætoriâ puppe laurus policebatur. Aderat sponte in auxilium Attalus, rex Pergamenorum. Aderant Rhodii, nauticus populus ; qui navibus à mari, & consul à terris, omnia equis virisque quatiebat. Bis victus rex, bis fugatus, bis exutus castris : quum tamen nihil terribilis Macedonibus fuit vulnerum aspectu : quæ non spiculis, non sagittis, nec ullo Græculo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra mortem patebant. Enim vero Flaminio duce invios antea Chaonum montes, Aoumque a maem per abrupta 3 vadentem, id est, ipsa Macedonie claustra penetravimus. Introisse, victoria fuit, nam nunquam postea ausus congregdi rex, ad tumulos, quos Cynoscephalas vocant, uno, ac ne hoc quidem justo prælio opprimitur. Et illi quidem consul pacem dedit, regnumque concessit : mox, ne quid esset hostile, Thebas, & Eubœam, & grassantem sub Nabide suo Lacedæmonia compescuit. Græciæ verò veterrim statum reddidit, ut legibus viveret suis, & avi- tâ libertate frueretur. Quæ gaudia, quæ vociferationes fuerunt, quum hoc forte, Nemeæ in theatro, quinquennalibus ludis, à præcone caneretur ? quo certavere plausu ? quid florum in consulem profuderunt ? Et iterum iterumque præconem repetere illam vocem jubebant, quâ libertas Achaiæ pronunciabatur : nec aliter illâ consulari sententiâ, quam modulatissimo aliquo tibiarum, aut fidium cantu, fruebantur.

---

2 consule à terris omnia equis virisque quatiende, bis
3 eadem, & ipsa

C. & P. VIII. *Bellum Syriacum regis Antiochi.*

Macedoniam statim, & regem Philippum Antiochius excepit, quâdam quasi industriâ, sic adgubernante fortunâ, ut quemadmodum ab Africâ in Europam, sic ab Europâ in Asiam, ulti se fugerentibus causis, imperium procederet, & cum terrarum orbis situ, ipse ordo victiarum navigaret. Non aliud formidolosius famâ bellum fuit: quippe quum Persas, & orientem, Xerxem, atque Darium cogitarent, quando perfossi invii montes, quando velis opertum mare nunciaretur: ad hoc cœlestes minæ territabant, quum humore continuo Cumanus Apollo sudaret. Sed hic faventis Asiae suæ numinis timor erat. Nec sane viris, opibus, armis, quicquam copiosius Syriâ: sed in manus tam ignavi regis inciderat; ut nihil fuerit in Antiocho speciosius, quam quod à Romanis victus est. Impulere regem in id bellum, illinc Thoas, Ætoliae princeps, in honoratam apud Romanos quærens adversus Macedones militiae suæ societatem: hinc Annibal, qui in Africâ victus, profugus, & pacis impatiens, hostem populo Romano toto orbe quærebat. Et quod illud fuisset periculum, si se consiliis ejus rex tradidisset, id est, si Asiae viribus usus fuisset miser Annibal? Sed rex suis opibus, & nomine regio fretus, satis habuit bellum movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat, hic Lysimachiam urbem, in littore Thracio positam à majoribus suis Antiochus ut hæreditario jure reposcebat. Hoc velut sidere, Africæ belli mota tempestas. Et maximus regum contentus fortiter indixisse bellum, quum ingenti strepitu ac tumultu movisset ex Asia, occupatis statim insulis, Græciasque littoribus, otia & luxus tanquam vicit agitabat. Eubœam insulam, continentis adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Euripus abscidit. Hic ille positis aureis sericisque tentoriis, sub ipso freti murmure, quum inter fluenta tibiis fidibusque concineret, collatis undique, quamvis per hiemem, rosis,

ne non aliquo r^uducem genere agere videretur, virginum puerorumque delectus habebat. Talem ergo regem jam suâ luxuriâ debellatum, populus Romanus, Acilio Glabrone consule, in insulâ aggressus, ipso statim adventûs sui nuncio coëgit ad insulâ fugere. Tum præcipitem apud Thermopylas assequutus, locum trecentorum Laconum speciosâ cæde memorandum, ne ibi quidem fiduciâ loci resistentem, mari ac terra cedere coëgit. 2 Statim & è vestigio itur in Syriam. Classis regia Polyxendiæ Annibalique commissa: nam rex prælium nec spectare poterat. Igitur duce Æmilio Regillo, adremigantibus Rhediis, tota laceratur. Ne sibi placeant Athenæ; in Antiocho, vicimus Xerxem; in Æmilio Themistoclem æquavimus; 3 Ephesiis Salamina pensavimus. Tum consule Scipione, cui frater ille, modo viator Carthaginis, Africanus, voluntariâ legatione aderat, debellari regem placet; & jam toto cesserat mari: sed nos imus ulterius. Mæandrum ad amnem, montemque Sipy-
lum, castra ponuntur. Hic rex, incredibile dictu quibus auxiliis, quibus copiis, cœnsederat. Trecenta millia peditum; equitum, falcatorumque corruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, purpurâ, argento, & suo ebore fulgentibus, aciem utrinque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine suâ; ad hoc 4 imbre, qui subito superfusus, mirâ felicitate Persicos arcus corruerat: primum trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt. Victo & supplici pacem atque partem regni dari placuit, eo libentiùs, quod tam facile cessisset.

C A P. IX. *Bellum Ætolicum.*

1 **S**yriatico bello successit, ut debebat, Ætolicum. Victo quippe Antiocho, Romanus faces Asiatici bellum persequebatur. Ergo Fulvio Nobiliori mandata ulti^o est. Hic protinus caput gentis Ambraciæ, regiam Pyrrhi, machinis quatit. Sequuta dedi-

1 agere ducem 2 Statim è vestigio itur in Afiam

3 Epheso 4 imber subito superfusus, 1 Syriaco

tio est. Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodii; & memineramus auxilii: sic placuit ignoscere. Serpserunt tamen latius in proximos bellum, & omnisque latè Cephalenia, Zacynthos: & quicquid insularum in eo mari inter Ceraunios montes jugumque Maleum, Ætolici belli accessio fuerunt.

C A P. X. *Bellum Hispnicum.*

Histi sequuntur Ætolos; quippe bellantes eos nuper adjuverant i. Et initia pugnæ prospera hosti fuerunt, eademque exitii causa. Nam quum Cnæi Manlii castra cepissent, opimæque prædæ incubarent; epulantes, ac ludibundos plerosque, ac ubi essent, præ poculis nescientes, Appius Pulcher invadit. Sic cum sanguine & spiritu male partam revoluere victoriam. Ipse rex Apulo, equo impositus, quum subinde crapulâ & caput jaetaret & errore lapsaret, captum sese vix & ægrè, postquam experrectus est, didicit.

C A P. XI. *Bellum Gallogræcum.*

Gallogræciam quoque Syriaci belli ruina i. convolvit: fuerant inter auxilia regis Antiochi, anfuisserent, an cupidus triumphi Manlius eos visos simulaverit, dubium est. Certè negatus est viatori triumphus; quia causam belli non approbavit. Cæterum gens Gallogræcorum, sicut nomen indicio est, & mixta & adulterata est: reliquæ Gallorum, qui Brenno duce vastaverant Græciam; mox Orientem sequuti, in media Asiæ parte sederunt. Itaque ut frugum semina mutato solo degenerant, sic illa genuina feritas eorum, Asiaticâ amœnitate mollita est. Dicibus itaque præliis fusi fugatique sunt; quamvis sub adventu hostis relicts sedibus, in altissimos se montes recepisset, quos Tolostobogi, Tectosagique jam insederant. Utrique fundis sagittisque 3 acti, in per-

---

2. omnemque latè Cephaleniam Zacynthon: i. initia.
 2. & capitis jaetati fervore lapsaret i. illico convolvit. Fuerint inter auxilia regis Antiochi, an fuisse, ac cupidus & mixta & adulterata reliquæ 3 adacti, petuam

petuam se pacem ad dederunt. Sed alligati miraculo & quodam fuere, quum catenas mortibus & ore tentassent, quum offocandas invicem fauces præbuisserent. Nam Orgiagontis regis uxor à centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam evasit, revulsumque militis caput ad maritum suum retulit.

C A P. XII. *Bellum Macedonicum secundum.*

Dum aliæ aliæque gentes, Syriaci belli sequuntur ruinam, Macedonia se rursus erexit. Fortissimum populum memoria & recordatio suæ nobilitatis agitabat; & successerat Philippo filius Perses; qui semel in perpetuum vietam esse Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multo vehementius sub hoc Macedones, quam sub patre consurgunt: quippe Thracas in vires suas traxerant: atque ita industriam Macedonum, viribus Thracum; ferociam Thracum, disciplinâ Macedonum temperaverunt. Accessit his consilium ducis, qui situm regionum suarum summo speculatus Hæmo, positis per abrupta castris, ita Macedoniam suam armis ferroque vallaverat, ut non reliquise aditum, nisi à cælo venturis hostibus videatur. ¹ Nam Marcio Philippo consule eam provinciam ingressus populus Romanus, exploratis diligenter accessibus, ² per Bistonidem paludem, per acerbos dubiosque tumulos, illa, quæ volucribus quoque videbantur invia, accessit; regemque securum, & nihil tale metuentem, subitâ belli irruptione terruit. Cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam onanem in mare jussit mergi, ne periret: classem extemari, ne incenderetur. Paulo consule quum majora & ³ crebria essent imposita præsidia, per alias vias Macedonia depresa est; summâ quidem arte & industriâ ducis, quum ⁴ alias minatus, ⁵ alias irrephisset. Cujus adventus ipse adeo terribilis regi fuit, ut interesse non auderet, sed gerenda ducibus bella mandaverit.

⁴ quidem

¹ Tamen ² propter Ascuridam paludem, per aversos deviosque tumulos, illa, quæ volucribus quoque videbantur inacceffa, regem securum,

³ crebra.

⁴ alias

⁵ alias

D 3.

Absens.

Absens ergo victus, fugit in maria, insulamque Samothracen, fretus celebri religione, quasi templaque & aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent. Nemo regum diutiùs amissæ fortunæ conscientiam retinuit. Supplex quum scriberet ad imperatorem ab illo quo confugerat templo, nomenque epistolæ 6 notaret suum, *regem* addidit. Sed nec reverentior captæ majestatis alius Paullo fuit. Quum in conspectum venisset hostis, in templum recepit, & conviviis adhibuit, liberosque admonuit suos, ut fortunam, cui tantum liceret, revererentur. Inter pulcherrimos hunc quoque populus Romanus de Macedoniâ duxit atque vidi triumphum; quippe cuius spectaculo triduum impleverit. Primus dies signa tabulaeque; sequens arma, pecuniasque transvexit; tertius captivos, ipsumque regem, attonitum adhuc, tanquam subito malo stupentem. Sed multo priùs gaudium victoriae populus Romanus, quâm epistolis victoris perceperat, quippe eodem die, quo victus 7 Perses in Macedoniâ, Romæ cognitum est. Duo juvenes candidis equis apud Juturnæ lacum pulverem & cruentum abluerant; hi nunciavere. Castorem & Pollucem fuisse creditum vulgo, quod gemini fuissent; interfuisse bello, quod sanguine maderent; a Macedoniâ venire, quod adhuc anhelarent.

C A P. XIII. *Bellum Illyricum.*

Macedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipsi quidem, ut Romanum à tergo distingerent, à Perse rege conducti pecuniâ, militavere. Sine morâ ab Anicio prætore subiguntur. Scodram caput gentis delèsse suffecit: statim sequuta deditio est. Denique hoc bellum ante finitum est, quâm geri Romæ nunciaretur.

C A P. XIV. *Bellum Macedonicum tertium.*

Quodam fato, quasi ita convenisset inter Pænos & Macedonas, ut tertio quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma moverunt: sed prior ju-

gum excutit Macedo, aliquanto quām ante gravior, dum contemnitur. Causa belli prope erubescenda: quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ sortis Andrus invaserat; dubium liber an servus, mercenarius certè; sed quia vulgo ex similitudine Philippi, *Pseudophilippus* vocabatur, regiam formam, regium nomen, i animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipsa contemnit populus Romanus, Juventio prætore contentus, virum non Macedonicis modo, sed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum, temerè tentavit: invictusque 2 à veris regibus, ab illo imaginario & scenico rege superatur. Sed, consule Metello, amissum cum legione prætorem, plenissime ultus est. Nam & Macedoniam servitute multavit: & ducem belli, deditum ab eo ad quem confugerat, Thraciæ Regulo, in Urbem in catenis reduxit; hoc quoque illi in malis indu' gente fortunâ, ut de eo populus Romanus, quasi de vero rege triumpharet.

C A P . XV. *Bellum Punicum tertium.*

Tertium cum Africâ bellum, & tempore exiguum, (nam quadriennio patratum est) in comparatione priorum minimum labore; (non enim tam cum viris quām ipsâ urbe pugnatum est:) sed planè maximum eventu: quippe eo tandem Carthago finita est. Atque si quis trium temporum momenta consideret, primo commissum bellum, profligatum secundo, tertio i verè consecutum est. Sed hujus causa belli; quod contra fœderis legem adversus Numidas quidem semel parâsse classem & exercitum, frequens autem Masinissæ fines territabat. 2 Sed huic bono socioque regi favebatur. Quum 3 bellum sederet, de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili odio delendam esse Carthaginem, & quum de alio consuleretur, pronunciabat: Scipio Nasica servandam, ne metu ablato æmulæ urbis, 4 luxuriari felicitas Urbis inciperet. Medium senatus elegit, ut urbs tantum loco moveretur. Nihil enim speciosius videbatur quām esse Carthaginem,

1 mimo 2 modò 1 verò 2 Et 3 de bello
4 luxuriari felicitas inciperet.

quæ

quæ non timeretur. Igitur Manilio Censorinoque consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injectâ traditam à volentibus classem, sub ipso ore urbis incendit. Tum evocatis principibus, si salvi esse vellent, ut migrarent finibus, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeo movit iras: ut extrema mallerent. Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est, Ad arma; sed itque sententia, quoque modo rebellandum: non quia spes ultiam superesset, sed quia patriam suam mallerent hostium quam suis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intelligi potest, quod in usum novæ classis tecta domusque resciderunt: in armorum officinis, aurum & argentum pro ære ferroque conflatum est: in tormentorum vincula, matronæ crines suos contulerunt. ⁵ Mancino deinde Consule, terrâ marique feruebat obficio. Operis portus nudatus; & primus, & sequens, jam & tertius murus; quum tamen Byrsa, quod nomen arcis fuit, quasi altera civitas resistebat. Quamvis profli-gato urbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem conversa Respublica, finem belli reposcebat. Hunc Paullo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius, in decus gentis assumpserat, hoc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus, nepos ejus everteret. Sed ut quam maxime mortiferi esse mortus solent morientium bestiarum: sic plus negotii fuit cum semirutâ Carthagine, quam integrâ. Compulsis in unam arcem hostibus, portum quoque ⁶ mari Romanus obsederat. Illi alterum ⁷ ibi portum, ab aliâ urbis parte foderunt: nec ut fugerent, sed quâ nemo illos nec evadere posse credebat. Inde quasi enata subito classis erupit: quum interim jam diebus, jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quasi ex obruto incendio subita de cineribus flamma, prodibat. Deploratis novissimè rebus, quadraginta se-milia virorum dediderant: quod minus credas, duce Asdrubale. Quanto fortius femina, quæ comprehensis duobus liberis, à culmine se domus in medium misit in-

cendum, imitata reginam, quæ Carthaginem condidit? Quanta ubs de'eta sit, ut de cæteris taceam, vel ignium morâ probari potest; quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendum extingui, quod dominibus ac templis suis sponte hostes immiserant: ut quatenus urbs eripi Romanis non poterat, triumphus arderet.

C A P. XVI. *Bellum Achaicum.*

Quasi sæculum illud eversionibus urbium curreret, ita Carthaginis ruinam statim Corinthus exceptit, Achaiæ caput, Græciæ decus, inter duo maria, Ionium & Ægæum; quasi i spectaculo exposita. Hæc (facinus indignum!) ante oppressa est, quæ in numerum certorum hostium referretur. Critolaus causa belli: qui libertate à Romanis datâ adversus ipsos usus est: Legatosque Romanos dubium 2 an & manu, certè oratione, violavit. Igitur Metello ordinanti 3 tum maximè Macedoniam, mandata est ultiō: & hinc Achaicum bellum. Ac primam Critolai manum Metellus Consul, per patentes Elidis campos, toto cecidit Alpheo. Et uno prælio peractum erat bellum: jam & urbem ipsam terrebat obsidio: sed (fata rerum!) quum Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis Dæi latè exercitum sub ipsis Isthmi fauibus fudit, geminosque portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta civitas, direpta primùm, deinde, tubâ præcidente, deleta est. Quid signorum, quid vestium, quidve tabularum raptum, incensum atque projectum est? Quantas opes & abstulerit & cremaverit, hinc scias; quod quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse compierimus. Nam & æris notam preciosiorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria: quia incendio permisisti plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique, venæ in commune fluxere.

---

1 speculatrix 2 an manu 3 cùm

C A P.

CAP. XVII. *Res in Hispaniâ gestæ.*

UT Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia sequuta est. Nec deinde toto orbe quicquam intactum armis fuit. Post illa duo clarissimarum urbium incendia, latè atque passim, nec per vices i simul pariter quasi unum & undique bellum fuit; prorsus ut illæ urbes, quasi agitantibus ventis, diffusile quædam belli incendia toto orbe viderentur. Hispaniæ nunquam animus fuit adversus nos universæ consurgere: nunquam conserre vires suas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri suam publicè. Alicquin ita undique mari, Pyrenæoque, vallata est, ut ingenio situs nec adiri quidem potuerit. Sed ante à Romanis obfessa est, quam se ipsa cognosceret; & sola omnium provinciarum vires suas, postquam victa est, intellexit. In hâc prope ducentos per annos dimicatum est, à primis Scipionibus in Cæsarem Augustum, non contihuè, nec cohærenter, sed prout causæ lacerfierant: nec cum Hispanis initio, sed cum Pœnis in Hispaniâ. Inde contagio & series 3 causaque bellorum. Prima per Pyrenæum jugum signa Romana Publius & Cnæus Scipiones intulerunt: præliisque ingentibus Annonem & Asdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt: raptaque erat impetu Hispania, nisi fortissimi viri, in ipsâ suâ victoriâ, oppressi Punicâ fraude cecidissent, terrâ marique victores. Igitur quasi novam integrumque provinciam ulti patris & patrui Scipio ille, mox Africanus, invasit; isque statim captâ Carthagine, & aliis urbibus, non contentus Pœnos expulisse, stipendiariam nobis provinciam fecit: 4 omne citra ultraque Iberum subjecit imperio: primusque Romanorum ducum, viator ad Gades & Oceani ora pervenit. *Plus est provinciam retinere quam facere:* Itaque per partes jam huc, jam illuc missi duces, qui ferocissimas, & ad id temporis liberas gentes, 5 ideo impatientes jugi, multo labore, nec incruentis certaminibus servire docuerunt. Cato ille Censorius Celti-

---

1 unâ pariterque 2 denique 3 causæque 4 omnia 5 atque ideo
beros,

beros, id est, robur Hispaniæ, aliquot præliis fregit.. Gracchus, pater ille Gracchorum, eosdem centum. & quinquaginta urbium eversione multavit. Metellus ille, cui ex Macedoniâ cognomen, meruerat & 6 ex Celtiberiâ ferre, qui & Contrebiam & Nertobriges memorabili cepisset exemplo, 7 majori gloriâ pepercit. Lucullus Turdulos, atque Vaccæos; de quibus Scipio ille posterior, singulari certamine 8 quum rex fuisset provocatus, opima retulerat. Decimus Brutus aliquanto latius, Celticos Lusitanosque, & omnes Galæciae populos, formidatumque militibus flumen Oblivionis: peragratoque victor Oceani littore, non prius signa convertit, quam cadentem in maria solem, obrutumque aquis ignem, non sine quodam sacrilegiâ metu & horrore, deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Lusitanis fuit & Numantinis, nec immetit. Quippe solis gentium Hispaniæ duces congerunt. Fuisset & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus, initio belli oppressus esset, summus vir astu & audaciâ, si res cessisset, Salondicus; qui hastam argenteam quatiens, velut cœlo missam, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed quum pari temeritate sub nocte castra consulis adiisset, juxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est. Cæterum Lusitanos Viriatus erexit, vir calliditatis acerri- mæ; qui ex venatore latro, ex latrone subito dux atque imperator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultraque Iberum & Tagum, igni, ferroque populatus; castra etiam prætorum, & præfidura aggressus, Claudiunum Unimanum paene ad internacionem exercitus cecidit, & insignia trabeis & fascibus nostris, quæ ceperat, in montibus suis trophæa fixit: tandem 9. etiam Fabius Maximus consul oppresserat: sed à successore 10. Pomplilio violata victoria est: quippe qui confiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditio- nis agi-

6. Celtiberius fieri, quia Contrebiam.

7. ius

8. quum fuisset provocatus

9. cum

Servilio

10. Scipione

taatem,

tantem. per fraudem, & insidias, & domesticos per-
cussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videre-
tur aliter vinci non potuisse.

CAP. XVIII. *Bellum Numantinum.*

Numantia, quantum Carthaginis, Capuae Co-
rinthi opibus inferior; ita virtutis nomine &
honore par omnibus, summumque, si viros æstimes,
Hispaniæ decus: quippe quæ sine muro, sine turribus,
modicè edito in tumulo apud flumen Durium sita, qua-
tuor millibus Celtiberorum, quadraginta millium ex-
ercitum, per annos quatuordecim sola sustinuit; nec
sustinuit modo, sed sævius aliquanto perculit, puden-
disque ¹ fœderibus affecit. Novissimè quum invictam
2 esse constaret, opus quoque eo fuit, qui Carthagi-
nem ³ everteret. Non temerè, si fateri licet, ullius
causa belli injustior. ⁴ Sedigenses, sōcios & consan-
guineos, Romanorum manibus elapsos, exceperant.
Habita pro eis deprecatio nihil valuit: quum se ab
omni bellorum contagione removerent, in legitimi fœ-
deris pretium jussi *arma deponere*. Hoc sic à barba-
ris acceptum, quasi manus abscinderentur. Itaque sta-
tim, Megarâ fortissimo duce, ad arma conversi,
Pompeium prælio aggressi; fœdus tamen maluerunt,
quum debellare potuissent. Hostilium deinde Man-
cinum. Hunc quicque assiduis cædibus ita subegerunt,
ut ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quis-
quam sustineret. Tamen cum hoc quoque fœdus ma-
luere, contenti armorum manubiis, quum ad inter-
nacionem ⁵ sævire potuissent. Sed non minus Numantini,
quam Caudini illius fœderis, flagrans ignominia
ac pudore populus Romanus, dedecus quidem præsen-
tis flagitii, ditione Mancini expiavit: cæterum du-
ce Scipione, Carthaginis incendiis ad excidia urbium
imbuto, tandem etiam in ultionem excanduit. Sed
tunc acriùs in castris, quām in campo, nostro cum
milite, quām cum Numantino, præliandum fuit.
Quippe assiduis & injustis & servilibus maximè operi-

---

¹ vulneribus   ² non esse   ³ everterat.   ⁴ Segi-
denses   ⁵ delere

bus atriti, ferre plenius vallum, qui arma nescirent; luto inquinari, qui sanguine nollent, jubebantur. Ad hoc scortā, calones, sarcinæ nisi ad usum necessariæ, amputantur. Tanti esse exercitum, quanti imperatorem, verè proditum est. Sic redacto in disciplinam milite, commissa acies: quodque nemo visurum se unquam speraverat, factum est, ut fugientes Numantinos quisquam videret. Dedere etiam sese volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed quum Scipio veram vellet & sine exceptione victoriam, eo necessitatum compulsi, ut destinatâ morte in prælium ruerent, quum sese priùs epulis, quasi inferiis, implevissent, carnis semicrudæ, & celiæ; sic vocant indigenam ex frumento potionem. Intellectum ab imperatore consilium; itaque non est permissa pugna morituri. Quum fossâ, atque loricâ, quatuorque castris circumdatos, fames premeret; ab duce orantes prælium, ut tanquam viros occideret, ubi non impetrabant, placuit eruptio. Sic consertâ manu plurimi occisi; & quum urgeret fames, aliquantis per inde vixere: novissimè consilium fugæ sedit; sed hoc quoque, ruptis eorum cingulis, uxores ademere, summo scelere, per amorem. Itaque deplorato exitu, in ultimam rabiem furoremque conversi, postremo mori hoc genere destinârunt: duces suos, seque patriamque ferro & veneno, subiectoque undique igne peremerunt. Macte fortissimam, & meo iudicio beatissimam in ipsis malis civitatem! Afferuit cum fide socios, populum orbis terrarum viribus fultum, suâ manu, ætate tam longâ, sustinuit. Novissimè, maximo duce oppressa civitas, nullum de se gaudium hosti reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit qui in catenis duceretur. Præda, ut de pauperibus, nulla: arma ipsi cremaverant. Triumphus fuit tantum de nomine.

CAP. XIX.

Hactenus populus Romanus pulcher; egregius, pius, sanctus, atque magnificus. Itaque reliqua saeculi, ut grandia æque, ita vel magis turbida & fœda, crescentibus, cum ipsâ magnitudine imperij, vitiis: adeo ut si quis hanc tertiam ejus ætatem transmari-

nam, quam ducentorum annorum fecimus, dividat; centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hispaniam domuit, *aureos* (sicut poëtæ canunt) jure meritoque fateatur: centum sequentes, *ferreos* planè & cruentos, & si quid immanius: quippe qui Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis atque Germanicis, quibus cœlum ipsum gloriâ ascendit, Gracchanas, Drusianasque cædes, ad hoc Servilia bella miscuerunt: & ne quid turpitudini defit, Gladiatoria. Denique, in se ipse conversus, Marianis, atque Sullanis, novissimè Pompei, & Cæsaris manibus, quasi per rabiem, & furorem, & nefas, semet ipse laceravit. Quæ etsi ¹ involuta inter se sunt omnia atque confusa: tamen quo melius apparet, simul & ne scelera virtutibus obstrepant, separatim proferentur: priusque, ut cœpimus, justa illa, & pia cum exteris gentibus bella, memorabimus; ut magnitudo crescentis in dies imperii appareat: tum ad illa civium scelera, turpesque & impias pugnas revertemur.

C A P. XX. *Bellum Asiaticum.*

Victâ ad Occasum Hispaniâ, populus Romanus ad Orientem pacem agebat: nec pacem modo, sed inusitatâ & incognitâ quâdam felicitate, relictæ regiis hæreditatibus opes, & tota infimul regna veniebant. Attalus rex Pergamenorum, regis Eumenis filius, socii quondam commilitonisque nostri, testamentum reliquit: *Populus Romanus bonorum meorum bæres esto.* In bonis ¹ regis fuerant. Aditâ igitur hæreditate, provinciam populus Romanus, non quidem bello, nec armis; sed quod est æquius, testamenti jure retinebat. Sed hanc, difficile dictu est, utrum facilius amiserit, an recuperaverit. Aristonicus, regi sanguinis ferox juvenis, urbes regibus parente consuetas, partim facile felicitat: paucas resistentes, Myndum, Samon, Colophonem, vi recepit. Crassi quicque prætoris cecidit exercitum, ipsumque cepit: sed ille memor & familiæ, & Romani nominis,

¹ juncta¹ bæc fuerunt

custo.

custodem ² sui barbarum virgulâ excæcat: in exitium sui, quod volebat, ³ itâ concitat. Mox à Perpernâ dominus, & captus, & per deditonem in vinculis habitus. Aquilius Asiatici belli reliquias confecit, mixtis (nefas!) veneno fontibus ad deditonem quarundam urbium. Quæ res, ut maturam, ita infamem fecit victoriam: quippe quum contra fas deûm moresque majorum, medicaminibus impuris, in id tempus sacra sancta Romana arma violâisset.

LIBER III.

C A P. I. *Bellum Jugurbinum.*

HÆC ad Orientem: sed non ad Meridianam plagam eadem quies. Quis speraret post Carthaginem aliquod in Africâ bellum? Atqui non leviter se Numidia concussit: & fuit in Jugurthâ, quod post Annibalem timeretur. Quippe rex callidissimus populum Romanum armis inclytum, & invictum opibus aggressus est; & citra spem omnium fortuna cessit, ut rex fraude præcipuus fraude caperetur. Hic avo Masinissâ, ¹ Micipâ patre per adoptionem, quum interficere fratres statuisset, agitatus regni cupiditate, nec illos magis, quam senatum populumque Romanum, quorum in fide & clientelâ regnum erat, metueret: primum scelus mandat insidiis; potitusque Hiemsalis capite, quum se in Adherbalem convertisset, isque Romam profugisset, missâ per legatos pecuniâ, traxit in sententiam suam senatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima victoria. Missos deinde, qui regnum inter illum Adherbalemque dividerent, similiter aggressus, quum in Scauro ipsos Romani imperii mores expugnâisset, inchoatum nefas perfecit audaciùs. Sed diu non latent scelera: Corruptæ nefas legationis erupit; placuitque bello persequi parricidam. Primus in Numidiâ Calpurnius Bestia ² Consul ³ immittitur: sed rex, peritus, fortius adversus Romaanos aurum

² suum.³ irâ.¹ &² mittitur

esse quām ferrum, pacem emit. Cujus flagitii reus, quum interveniente publicā fide à senatu accerseretur, pari audaciâ & venit, & competitorem imperii Masinissæ Massivam immissio percussore confecit. Hæc altera contra regem fuit caussa bellandi: igitur; 3 sequens ultio mandatur Albino. Sed hujus quoque (pro dedecus!) ita corrupit exercitum, ut voluntariâ nostrorum fugâ vinceret Numida, castrisque potiretur. Addito 4 turpi fædere in premium salutis, quem prius emerat, exercitum dimisit. Eodem tempore in ultionem non tam imperii Romani, quām pudoris, Metellus assurgit; qui 5 callidissimum hostem nunc precibus, nunc minis, jam simulatâ, jam quasi verâ fugâ eludentem, artibus suis aggressus est. Agrorum atque vicorum populatione non contentus, in ipsa Numidiae capita impetum fecit, & Zamam quidem frustrâ diu voluit; cæterum Thalam, gravem armis, thesaurisque regis, d'ripuit. Tunc urbibus exutum regem, & jam finium suorum, regnique fugitivum, per Mauros atque Getuliam sequebatur. Postremo Marius, auctis admodum copiis, quum pro obscuritate generis sui capite censos sacramento adegisset, jam 6 fessum & saucium regem adoptus, non facilius tamen vicit, quām si integrum. & recentem. Hic & urbem Herculi, conditam Capsam in mediâ Africâ sitam, anguibus arenisque vallatam, mirâ quādam felicitate superavit: & saxeo inditam monti Muluham urbem, per Ligurem, aditu arduo inaccesaque, penetravit. Mox non ipsum modo, sed Bocchum quoque Mauritaniae regem, jure sanguinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui ubi, diffisus rebus suis, alienæ clavis accessio fieri timet, premium fæderis, atque amicitiae, regem facit. Sic fraudulentissimus regum, fraudis soceri sui in insidias deductus est, & Syllæ in manum traditus; tandemque opertum catenis Jugurtham in triumpho populus Romanus aspexit: sed ille quoque, quamvis victus, & vincitus, vidit Urbem, quam venalem, & quandque peritaram, si habuisset emptorem, frustis

frustrà cecinerat. ⁷ Tamen ut venalis fuisse, habuit emptorem: & quum ille non evaserit, certum ⁸ erit eam non esse peritaram.

CAP. II. *Bellum Allobrogicum.*

Sic ad meridiem populus Romaanus. Multo atrocius, & ¹ multipliciter & magis à Septentrione saevitum. Nihil hâc plágâ infestius. Atrox cælum, perinde ingenia. Omni igitur tractu violentus hostis, à dextris atque lævis, & medio Septentrionis, erupit. Prima trans Alpes arma nostra sensere Salyi; quum de incursionibus eorum fidissima atque amicissima civitas Massilia quereretur. Allobroges deinde, & Arverni, quum adversus eos similes Æduorum querelæ opem & auxilium nostrum flagitarent. Varus quoque victoriaræ testis, Isara & Vindelicus amnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuere, immanitati gentium pares. Nil tam conspicuum in triumpho, quam rex ipse Bituitus, discoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat. Utriusque victoriaræ quod quantumque gaudium fuerit, vel hinc existimari potest, quod & Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, ipsis quibus dimicaverant in locis, saxeas crexere turres, & desuper exornata armis hostilibus trophæa fixere; quum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus, hostibus domitis victoriam suam exprobavit.

CAP. III. *Bellum Cimbricum, Theutonicum, ac Tigurinum.*

Cimbri, Theutoni, atque Tigurini, ab extremis Germaniaræ profugi, quum terras eorum inundasset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant; exclusique Galliâ & Hispaniâ, quum in Italiam regyrarent, misere legatos in castra Silani, inde ad senatum, petentes, ut *Martius populus* aliquid sibi terræ daret quasi stipendium: cæterum, ut vellet ma-

⁷ Jam
magis, ut à

⁸ erat

¹ multipliciter

-nibus *atque armis suis uteretur*. Sed quas daret terras, populus Romanus agrariis legibus intra se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere constituunt. Sed nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manlius, nec tertium Cæpio sustinere potuerunt. Omnes fugati, exuti castris. Actum erat, nisi Marius illi sæculo contigisset. Ille quoque non ausus congrederi statim, militem tenuit in castris, donec invicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, consenseret. Recessere igitur increpantes, & (tanta erat capiendæ Urbis fiducia) consulentes, *si quid ad uxores suas mandarent*. Nec segnius, quām minati fuerant, tripertito agmine per Alpes, id est, claustra Italæ, ferebantur. Marius mirâ statim velocitate occupatis compendiis, prævenit hostem; prioresque Theutones sub ipsis Alpium radicibus assequutus, in ¹ locum quem Aquas Sextias vocant, quo (fidem numinum!) prælio oppressit. **Vallum** fluviumque medium hostes tenebant. Nostris aquarum nulla copia. Consultōne id egerit imperator, an errorem in confilium verterit, dubium: certè necessitate aucta virtus, cauſa victoriarum fuit. Nam flagitante aquam exercitu, ² *Viri*, inquit, *estis, en illic habetis*. Itaque tanto ardore pugnatum est, eaque cædes hostium fuit, ut vicer Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quām sanguinis Barbarorum. Certè rex ipse Theutobochus quaternos senosque equos transfilire solitus, vix unum, quum fogeret, ascendit: proximoque in saltu comprehensus, insigne spectaculum triumphi fuit, quippe vir proceritatis eximiae super trophæa ³ ipsa eminebat. Sublatis funditas Thentonis, in Cimbros convertitur. Hījam (quis crederet?) per hiemem, quæ altiùs Alpes levat, Tridentinis jugis in Italiam, provoluti ruina descenderant. Ateſim flumen non ponte, nec nivibus, sed quādam stoliditate barbaricâ primum corporibus aggressi, postquam retinere amnem manibus & clypeis fruſtra tentaverant, ingestâ obrutum silvâ

transfluere: & si statim infesto agmine Urbem petiissent, grande discrimen esset: sed in Venetiâ, quo ferè tractu Italia molliissima est, ipsâ soli cœlique clementiâ robur elanguit. Ad hoc panis usu, carnisque coctæ, & dulcedine vini mitigatos, Marius in tempore aggressus est. Jam diem pugnæ a nostro imperatore petierunt, & sic proximum dedit. In patentissimo, quem Radium vocant, campo concurrere. Millia inde sexaginta ceciderunt; hinc trecentis minus; per omnem diem conciditur barbarus. Iстic quoque imperator addiderat virtuti dolum; sequutus Annibalem, artemque Cannarum: primum, nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus occurreret; tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos & ora ferretur: tum acie conversâ in Orientem, ut, quod ex captiis mox cognitum est, ex splendore galearum, ac repercuſſu, quasi ardere cœlum videtur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quam cum ipsis fuit; quum objectis undique plauſtris, atque carpentis, altæ desuper quasi è turribus, lanceis contisque pugnarent. Perinde speciosa mors earum fuit quam pugna. Nam quum, missâ ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrâſſent, (nec fas erat) suffocatis eliſisque paſſim infantibus suis, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo è crinibus suis facto, ab arboribus, jugisque plauſtrorum pependerunt. Boiorix rex in acie, dimicans impigrè, nec inultus, occubuit. Tertia Tigrinorum manus, quæ quasi ſubſidio Noricos infederat Alpium tumulos, in diversa lapsi, fugâ ignobilis & latrociniis evanuit. Hunc tam lætum, tamque felicem liberatæ Italæ, assertique imperii nuncium non per homines, ut solebat, populus Romanus accepit, sed per ipsis, si credere fas est, deos. Quippe eodem die, quo gesta res eſt, viſi pro æde Castoris, & Pollueis, juvenes laureati Prætori literas tradere: frequensque in ſpectaculo rumor, *Victoriae Cimbricæ, feliciter, dixit.* Quo quid admirabilius, quid insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus suis Roma ſpectaculo belli intereffet, quod in gladiatorio munere fieri ſolet, uno eodemque momento

mento, quum in acie Cimbri 4 succumberent, populus in urbe plaudebat.

CAP. IV. *Bellum Thracium.*

Post Macedonas, si diis placet, Thraeces rebelabant, ipsi quondam tributarii Macedonum: nec in proximas modo provincias contenti incurrere, Thessaliam, atque Dalmatiam; in Adriaticum mare usque venerunt: eoque fine ¹ contenti. quasi interveniente naturâ contorta in ipsas aquas tela misserunt. Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captivos sævientibus: ² litare diis sanguinem humanum: bibere in ossibus capitum, & ³ cujusquemodi ludibrio fædere mortem tam igni quam fumo: partus quoque gravidarum extorquere tormentis. Sævissimi omnium Thracum Scordisci fuere; sed calliditas quoque ac robur accesserat, Silyarum & montium situs cum ingenio ⁴ consentiebant. Itaque non fusus modo ab his, aut fugatus, sed (simile prodigio) omnino totus interceptus exercitus, quem duxerat Cato. Didius vagos, & liberâ populatione diffusos, intra suam repulit Thraciam. Drusus ulterius egit, & vetuit transire Danubium. Minucius toto vastavit Hebro, multis ⁵ quidem amissis, dum per infidum glacie flumen equitatur. Piso Rhodopen Caucasumque penetravit. Curio Daciâ ⁶ tenus venit; sed tenebras saltuum expavit. Apollius in Sarmatas usque pervenit; Lucullus ad terminum gentium Tanaïm, lacumque Maeotim. Nec aliter cruentissimi hostium quam suis moribus demiti: quippe in captivos igne ferroque sævitum est. Sed nihil Barbaris atrocius visum est, quam quod abscessis manibus relicti, vivere superstites pœnæ suæ jubebantur.

⁴ occumberent,

¹ non contenti,

² libare

³ bujuscemodi

⁴ gentis consentiebant.

⁵ ibidem

⁶ tenus; sed

C A P. V. *Bellum Mitridaticum.*

Ponticæ gentes ad Septentrionem in ¹ mare finistrum jacent, à Pontico cognominatae mari. Harum gentium atque regionum rex antiquissimus Æetas: post Artabazes, a septem Persis oriundus: inde Mithridates omnium longe maximus; quippe quum quatuor Pyrrho, decem & septem anni Annibali succederint; ille per quadraginta annos restitit, donec tribus ingentibus bellis subactus; felicitate Syliae, virtute Luculli, magnitudine Pompeii consumetur. Causam quidem illius belli prætenderat apud Cassium legatum, *atrectari terminos suos à Nicomedie Bithynico*: Cæterum elatus animis ingentibus, Asiae totius, &c, si posset, Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fiduciam dabant nostra vitia, quippe quum civilibus bellis disjungeremur, invitabat occasio: nudumque imperii latus ostentabant procul Marius, Sylla, Sertorius. Inter hæc Reipublicæ vulnera, & hos tumultus, repente, quasi captato tempore, in lassos simul atque districtos, subitus turbo Pontici belli, ab ultimâ veluti speculâ Septentrionis erupit. Primus statim impetus belli Bithyniam rapuit. Asia deinde pari terrore correpta est. Nec cunctanter ad regem ab urbibus nostris populisque descitum est. Aderat, instabat, sævitia quasi virtute utebatur. Nam quid atrociss uno ejus edicto, quum omnes, qui in Asia forent, Romanæ civitatis homines interfici jussit? Tum quidem domus, templa & aræ, humana omnia atque divina jura violata sunt. Sed hic terror Asiae, Europam quoque regi aperiebat. Itaque missis Archelao Neoptolemoque præfectis, excepta Rhodo, quæ pro nobis ² stetit, cæterum Cyclades, Delos, Eubœa, & ipsum Græciæ decus Athenæ, tenebantur. Italiam jam, ipsamque urbem Roman regius terror afflabat. Itaque Lucius Sylla festinat, vir armis optimus; parique violentiâ ruentem ulterius hostem, quâdam quasi manu, repulit: primumque Athenas urbem (quis crederet?) frugum parentem, obsidione,

¹ *infinistrum* ² *firmius stetit cæteris, Cyclades*

ac fame ad humanos cibos compulit. Mox subruto Piræei portu, sex quoque & amplius muris, postquam domuerat *ingratissimos*, ut ipse dixit, *bominum*, in honorem tamen mortuorum, sacris suis famæque donavit. Mox quum Eubœâ, atque Bœotiâ, præsidia regis ³ depulisset, omnis copias, uno apud Chæroneam, apud Orchomenon altero bello dissipavit; statimque in Asiam transgressus, ipsum opprimit: & debellatum foret, nisi de Mithridate triumphare citò quam vere maluisset. At tunc quidem hunc Afiaë statum Sylla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus: recepit Bithyniam ⁴ regi Nicomedi, Ariobarzani Cappadociam: ac sic erat Afia rursus nostra, ut cœperat: Mithridates tantum repulsus. Itaque non fregit ea res Ponticos, sed incendit. Quippe rex ⁵ Afia & Europâ quodammodo inescatus, non jam quasi alienam, sed quia amiserat, quasi ⁶ raptam belli jure repetebat. Igitur ut extincta parum fideliter incendia majore flammâ reviviscunt; ita ille de integro, auctis in modum copiis, totâ denique regni sui mole, in Asiam rursus mari, terrâ, fluminibusque veniebat. Cyzicum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, turribusque marmoreis, Afatiæ plagæ litora illustrat. Hanc ille, quasi alteram Romam, toto invaserat bello: sed fiduciam oppidanis resistendi nuncius fecit, docens adventare Lucullum qui (horribile dicta!) per medias hostium naves utre suspensus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul quasi marina pistrix evaserat. Mox clade conversâ, quum ex morâ obsidentem regem fames, & ex fame pestilentia urgeret, recedentem Lucullus assequitur: a decque cecidit, ut Granicus & Æsopus amnes, cruenti redderentur. Rex callidus, Romanæque avaritiae peritus, spargi à fugientibus sarcinas & pecuniam jussit, quâ sequentes moraretur. Nec felicior in mari, quam in ⁷ terrâ fuga; quippe centum amplius navium classem, apparatuque belli gra-

---

³ depulisset ⁴ à rege Nicomedes, Ariobarzanes Cappadociam ⁵ Afia quodammodo ⁶ sibi raptam. ⁷ terrâ. Quippe

vem,

vem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam fœdâ strage laceravit, ut navalis belli instar efficeret? plane quasi Lucullas quodam cum fluctibus procellis que commercio, debellandum tradidisse regem ventis videretur. Attritæ jam omnes validissimi regni vires erant; sed animus malis augebatur. Itaque converfus ad proximas gentes, totum pœne Orientem ac Septentrionem, ruinâ suâ involvit. Iberi, Caspii, Albani, & utraque sollicitabantur Armeniae: perque omnia & decus, & nomen, & titulos Pompeio ⁸ sua fortuna quærebat. Qui ubi novis motibus ardere Asiam videt, aliosque ex aliis prodire reges; nihil cunctandum ratus, priusquam inter se gentium robora coïrent, statim ponte navibus facto, omnium ante se primus transit Euphratrem: regemque fugientem media naëtus Armenia (quanta felicitas viri!) uno prælio conficit. Nocturna ea dimicatio fuit, & luna in partibus: quippe quasi commilitans, quum à tergo se hostibus, à facie Romanis, præbuisset, Pontici per errorem longius cadentes umbras quasi hostium corpora petebant. Et Mithridates quidem nocte illâ debellatus est, nihil enim postea valuit, quanquam omnia expertus, more anguum, qui obtrito capite, postremum caudâ minantur. Quippe quum effugisset hostem ⁹ Colchos, Siciliæ quoque litora, & Campaniam nostram subito adventu terrete voluit: Colchis tenuis jungero Bosphoron; inde per Thraciam, Macedoniam & Græciam transilire; sic Italiam nec opinatus invadere, tantum cogitavit. Nam per defectionem civium, Pharnacisque filii scelere præventus, malè tentatum veneno spiritum ferlo expulit. Cnæus interim Magnus rebellis Asie reliquias sequens, per diversa gentium terrarumque volitabat. Nam sub Orientem sequutus Armenios, captis ipso capite gentis Artaxatis, supplicem jussit regnare Tigranem. At in ¹⁰ Septentrionem Scythicum, iter tanquam in mari ¹¹ stellis sequutus, Col-

⁸ suo ⁹ per Colchos Scybiæ quoque litora, & claustra nostra subito adventu terrere voluit, mox Colchis ¹⁰ Septentrione Scybtico ¹¹ Stellas chos

60 L. ANNÆ I FLORI

chos cecidit; ignovit Iberiæ; pepercit Albanis; ¹² regem Colchorum Orodem, positis sub ipso Caucaso castris, jussit in plana descendere: Arthocen, qui Iberis imperabat, & obsides liberos dare. Orodem etiam remuneratus est, ulti ab Albaniâ suâ lectulum aureum, & alia dona mittentem. Nec non & in meridiem verso agmine, Libanum Syriæ, Damascumque transgressus, per nemora illa odorata, per turris & balsami silvas, Romana circumtulit signa. Arabes, si quid imperaret, præstò fuere. Hierosolymam defendere tentavere Judæi: verùm hanc quoque intravit: & vidit illud grande impiæ gentis arcum patens, sub aureo ¹³ vitæ cælo. Dissiden-
tibusque de regno fratribus, arbiter factus, regnare jussit Hircanum. ¹⁴ Aristobulo, quia renovabat eam rem, catenas dedit. Sic Pompeio duce populus Romanus totam, quâ latissima est, Asiam pervagatus, quam extremam habebat imperii provinciam, medium fecit. Exceptis quippe Parthis, qui fædus maluerunt, & Indis, qui adhuc nos non noverant; omnis Asia inter Rubrum mare, & Caspium, & Oceanum, Pompeianis domita, vel oppressa signis, tenebatur.

C A P. VI. *Bellum Piraticum.*

Interim dum populus Romanus per diversa terrarum distractus est, Cilices invaserant maria; sublatisque commerciis,rupto fædere generis humani, sic maria bello, quasi tempestate, præcluserant. Audaciam perditis furiosisque latronibus dabat inquietam ¹ Mithridatis præliis Asia: dum sub alieni belli tumultu, exterique regis invidiâ, impunè grassantur. Ac primùm duce Isidoro, ² contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas, Epirum & Achaiam, finumque Maleum, quod à spoliis *Aureum* ipsi vocavere, latrocinabantur: missusque in eos Publius Servilius, quamvis leves & fugaces myoparonas gravi &

---

¹² regemque borum   ¹³ uti   ¹⁴ Aristobulum,
quia res novabat, in catenans   ¹ Mitridaticis
    & non

Martiâ classe turbaret, non incruentâ victoriâ superat. Sed nec mari submovisse contentus, validissimas urbes eorum, & diutinâ prædâ abundantes, Phaselin, & Olympon evertit, Isaurumque, ipsam arcem Ciliciæ: unde conscius sibi magni laboris, *Isaurici* cognomen adamavit. Non ideo tamen tot cladibus domiti, terrâ se continere potuerunt: sed ut quædam animalia, quibus aquam terramque incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli, in aquas suas resiluerunt: & aliquanto latius, quam prius. Sic 3 ille quoque antè felix, dignus nunc victoriâ Pompeius visus est; & Mithridaticæ provinciæ facta accessio. Ille dispersam toto mari pestem, semel & in perpetuum volens extinguere, divino quodam apparatu aggressus est. Quippe quum classibus suis & socialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraque Ponti & Oceani ora complexus est. Gellius Tusco mari impositus; Plotius Siculo. 4 Gratilius Ligusticum finum, Pompeius Gallicum obsedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, quâ primum maris nostri limen aperitur: Lentulus Lybicum: Marcellinus Ægyptium; Pompeii juvenes Adriaticum; Varro Terentius Ægæum, & Ponticum; Pamphylium Metellus; Asiaticum Cæpio; ipsas Propontidis fauces Porcius Cato sic obditis navibus, quasi portam obseravit. Sic per omnes æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, freta, peninsulas, quicquid piratarum fuit, quâdam indagine inclusum & oppressum est. Ipse Pompeius in originem fontemque belli Ciliciam versus est: nec hostes detrectavere certamen, non ex fiduciâ, sed quia oppressi erant, 5 ausi videbantur. Sed ninil tamen amplius, quâm ut ad primum iustum concurrent. Mex ubi circumfusa undique rostra viderunt, abjectis statim telis, remisque, plausu undique pari, quod supplicantium 6 fuit, vitam petiverunt. Non

3 ille antè felix, dignus nunc quoque victoriâ Pompeius, & pirata Mithridaticæ provinciæ factus est accessio 4 Atilius 5 ausuri 6 signum

F

alias

aliâs tam incruentâ victoriâ usi unquam sumus: sed nec fidelior in posterum reperta gens ultra est. Idque prospectum singulari consilio ducis, qui maritimum genus à conspectu longè removit maris, & mediterraneis agris quasi obligavit. Eodemque tempore & usum maris navibus recuperavit, & terræ homines suos reddidit. Quid prius in hâc mirere victoriâ; velocitatem, quod quadragesimo die parta est? an felicitatem, quod ne una quidem navis amissa est? an vero perpetuitatem, quod amplius piratæ non suerunt?

C. 4. B. VII. *Bellum Creticum.*

Creticum bellum, si vera voluntus noscere, nos fecimus; solâ vincendi nobilis insulam cupiditate. Favisse Mithridati videbatur: hoc placuit armis vindicare. Primus invasit insulam Marcus Antonius, cum ingenti quidem victorâ spe atque fiduciâ, adeò ut plures catenas in navibus, quam arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordiæ. Nam plerasque naves intercepere hostes: captivaque corpora religata velis ac funibus pependere: ac sic velificantes triumphantium in modum Cretes portibus suis adremigaverunt. Metellus deinde totam insulam igni ferroque populatus, intra castella & urbes redigit, & Cnossum, & Erythræam, & ut Græci dicere solent, *urbium matrem* Cydoneam: adeoque fævè in captivos consulebatur, ut veneno se plerique conficerent, allii deditiōnem suam ad Pompeium absentem i mitterent. Et quum ille res in Asia gerens, 2. eo quoque praefectum misisset Antonium; in alienâ provinciâ inclitus fuit: coque infestior Metellus in hostes jus victoris exercuit: victisque Lasthene & Panare Cydoneæ ducibus, victor rediit. Nec quicquam amplius tamen de tam famosâ victoriâ, quam cognomen *Creticum* reportavit.

1 remitterent
2 cù praefectum misisset Octa-

wium

C A P. VIII. *Bellum Balearicum.*

QUatenus Metalli Macedonici domus bellicis non minibus assueverat; altero ex liberis ejus Cretico facto, mora non fuit, quin alter quoque *Balearicus* vocaretur. Baleares per idem tempus insulæ piraticâ rabie corruperant maria. Homines feros atque silvestres mireris ausos à scopulis suis saltem maria prospicere. Ascendere etiam inconditas rates, & prænavigantes subinde inopinato impetu terrere. Sed quum venientem ab alto Romanam classem proflexissent, prædam putantes ausi etiam occurrere: & primo impetu, ingenti lapidum saxorumque nimbo classem operuerunt. Tribus quisque fundis præliatur. Certos esse quis miretur ictus, quum haec sola genti arma sint? Id unum ab infantia studium. Cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsa monstrante percussit. Sed non diu lapidatione terrere Romanos, postquam cominus ventum est, expertique rostra, & pila 2 venientia, pecudum in morem clamore sublato, petuerunt fugâ litora: dilapsique in proximos tumulos, quærendi fuerunt ut vincerentur.

C A P. IX. *Expeditio in Cypri.*

ADerat fatum insularum: igitur & Cypri recepta sine bello. Insulam veteribus divitiis abundantem, 1 & ob hoc Veneri sacram, Ptolemaeus regebat. Sed divitarum tanta erat fama, nec falso, ut viator gentium populus, & donare regna consuetus, Publio Clodio Tribuno duce, socii vivique regis confiscationem mandaverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata præcepit. Cæterum Porcius Cato Cypriæ opes liburnis per Tiberinum ostium invexit: quæ res 2 latius ærarium populi Romani, quam ullus triumphus implevit.

---

1 percussit   2 ingruentia;   1 ad hoc
2 cumulatiūs; alias; latiūs

C A P. X. *Bellum Gallicum.*

A Siâ Pompeii manibus subactâ; reliqua quæ restabant in Europâ, fortuna in Cæsarem transiulit. Restabant autem immanissimi gentium Galli, atque Germani: & quamvis toto orbe divisa, tamen qui vinceret habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab Helvetiis cœpit: qui Rhodanum inter & Rhenum siti, non sufficientibus terris, venere sedes petitum, incensis mœnibus suis: hoc sacramentum fuit, ne redirent. Sed petito tempore ad deliberandum, quum inter moras Cæsar, Rhodani ponte rescisso, abstulisset fugam; statim bellicosissimam gentem sic in sedes suas, quasi greges in stabula pastorum deduxit. Sequens longeque cruentior pugna Belgarum; quippe pro libertate pugnantium. Hic cum multa Romanorum militum insignia, tum illud egregium ipsius ducis, quod nutante in fugam exercitu, rapto fugientis è manu scuto, in primam volitans aciem, manu prælium restituit. Inde cum Venetis etiam navale bellum: sed major cum Oceano, quam cum spis navibus rixa: quippe illæ rudes, & informes, & statim naufragæ, quum rostra sensissent. Sed habebat in vadis pugna, quum æstibus solitis cum ipso certamine subductus oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoque accessere diversitates pro gentium locorumque naturâ. Aquitani, callidum genus, in speluncas se recipiebant; jussit includi. Morini dilabebant in silvas; jussit incendi. Nemo tantum feroces dixerit Gallos: fraudibus agunt. Induci omnis Treviros, Ambiorix ² concitavit Eburones. Utique, absente Cæsare conjuratione factâ, ³ invenere legatos: sed ille fortiter ⁴ Dolabellâ summotus est, relatunque regis caput: Hic insidiis in valle dispositis, dolo perculit, itaque & castra direpta sunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino ⁵ legato ibi amissimus. Nec ulla de rege ⁶ morultio; quippe perpetuâ trans Rhenum fugâ latuit.

¹ reduxit.⁴ Labieno² convogavit⁵ legatos³ circumvenere⁶ noxæ

Nec Rhenus ergo immunis: nec enim fas erat, ut liber esset receptator hostiam atque defensor. Sed prima contra Germanos illius pugna, justissimis quidem ex causis. 7 Haedui enim de incursionibus eorum querebantur. Quae Ariovisti superbia? Quam legati dicereat, *Veni ad Cæsarem.* Quis est autem Cæsar? &c, *Si vult, veniat,* inquit: &c, *Quid ad illum, quid agat nostra Germania?* num ego me interpono Romanis? Itaque tantus gentis novæ terror in castris, ut testamenta passim 8 etiam in principiis scriberentur. Sed illa immania corpora, quō erant majora, eō magis gladiis fetroque patuerunt. Qui calor in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quam quod elatis super caput scutis, quam se 9 testudine barbarus tegeret, super ipsa Romani scuta salierunt: & inde in jugulos gladiis descenderunt. Iterum de Germano Tenetori querebantur. Hic vero jam Cæsar ultra Mosulam navali ponte transgreditur, ipsumque Rhenum; & Hercyniis hostem querit in silvis: sed in saltus & paludes genus omne diffugerat. Tantum pavoris incusit intra ripam subito Romana 10 vis. Nec semel Rhenus, sed iterum quoque, & quidem ponte facto, penetratus est. Sed major aliquanto trepidatio: quippe quum Rhenum suum sic ponte, quasi jugo captum videbant, fuga rursus in silvas ac paludes: &c, quod acerbissimum Cæsari fuit, non fuere qui vincerentur. Omnibus terrâ marique captis, respexit Oceanum; & quasi hic Romanus orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparatâ, 11 Britanniam transit, mirâ celeritate: quippe 12 qui tertâ vigiliâ Morino solvisset à portu, minus quam medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hosticollitora; & trepidantia ad conspectum rei novæ carpenta volitabant. Itaque trepidatio pro victoriâ fuit. Arma, & obfides accepit à trepidis: & ulterius iisset, nisi improbam classem naufragio castigasset Oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe majore,

7 Sequani

8 &

9 veluti vallatum testudina

10 vis visa

11 in Britanniam

12 quum

auctisque admodum copiis, in eundem rursus Oceanum, eosdemque rursus Britannos, Calidonias sequentes in silvas, unum quoque è 13 regibus Cavelanis in vincula dedit. Contentus his (non enim provinciæ, sed nomini studebatur) cum majore quam prius prædâ revectus est; ipso quoque Oceano tranquillo magis, & propitio, quasi imparem se fateretur. Sed maxima omnium, eademque novissima conjuratio fuit Galliarum, quum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas simul Sequanosque contraxit ille corpore, armis, spirituque terribilis, nomine 14 etiam quasi terrore composito, Vercingetorix. Ille festis diebus, & 15 comitialibus, quum 16 frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæsar, Ravennæ delectum agens; & hieme creverant Alpes: sic interclusum putabant iter. Sed ille qualis erat ad 17 nuncium rei felicissimæ temeritatis? Per invios ad id tempus montium tumulos, per 18 intactas vias, & nives, expeditâ manu emersus, occupat Galliam; ex distantibus hibernis castra contraxit, & ante in mediâ Galliâ fuit quam ab ultimâ timeretur. Tum ipsa capita belli aggressus, urbes, Avaricum cum quadraginta millibus propugnantium sustulit: Alexandriam ducentorum quinquaginta nullum juventute subnixam flammis adæquavit. Circa Gergoviam Arvernorum, tota belli moles fuit: quippe quum octoginta millia muro, & arce, & abruptis defenderent; maximam civitatem, vallo, sudibus, & fossâ, induæque fossæ flumine, ad hoc decem & octo castellis, ingentique loricâ circundatam, primum fame dominuit; inox audentem eruptiones, in vallo, gladiis sudibusque concidit: novissimè in ditionem rededit. Ipse ille rex, maximum victoriae decus, supplex, quum in castra venisset, tum & phaleras, &

13 Regulis Cassivelauni
16 Frequentissima
temeritatis!) pen

14 adæque in terram
15 In conciliabulis,
17 Nuncium (rem felicissimæ
18 Intactas nives.

lxxv

fua arma ante Cæsaris genua projectit: *Habes, inquit, fortē virum, vir fortissime, viciſti.*

C A P. XI. *Bellum Particum.*

DUM Gallos per Cæsarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortunâ queri possumus: caret solatio clades. Adversis & diis, & hominibus, cupiditas consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum, & ipsius capite multata est. Et tribunus plebis ¹ Metellus, exeunte ducem hostilibus diris devoverat: & quum ² Zeugma transisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates: & quum apud ³ Nicephorum castra posuisset, missi ab Orode. rege legati denunciavere, percussorum cum Pompeio fæderum, Syllaque, meminisset. Regiis inhians ille thesauris, nihil, ne imaginario quidem jure; sed Seleuciæ se responsurum esse, respondit. Itaque dii fæderum ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium defuerunt. Jam primùm, qui solus & subvehere commatus, & munire poterat à tergo, relictus Euphrates. Tum simulato transfugæ cuidam Mezeræ Syro creditur, dum in medium camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus, undique hosti exponeretur. Itaque vix dum venerat Carras, quum undique præfecti regis, Sillaces & Surenas, ostendere signa auro sericeisque vexillis vibrantia. Tum sine morâ circumfusi undique equitatus, in modum grandinis atque nimborum densa pariter tela fuderunt. Sic miserabili strage deletus exercitus. Ipse in colloquio sollicitatus, signo dato, vivus in hostium manus incidisset, nisi tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro ⁴ occupâissent. Sic quoque relatum caput ludibrio hosti fuit. Filium ducis, pene in conspectu patris, eisdem telis operuere. Reliquiæ infelis exercitus, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distractæ, vix nuncium.

¹ Atejus, ² ad Zeugma ³ Nicephorium.

⁴ occupâissent. Filium

cladis

cladis retulerunt. Caput ejus recisum tuni dexterâ manu, ad regem s reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est; ut cuius animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum exangue corpus auro ureretur.

C A P. XII. *Anacephalœsis.*

HÆC est illa tertia ætas populi Romani transmarina, quâ Italiâ progredi ausus, orbe tota arma circumtulit. Cujus ætatis superiores centum anni, sancti, pii, & ut diximus, aurei; sine flagitio, sine scelere, dum sincera adhuc & innoxia paupertiae illius sectæ integritas, dumque Pœnorum hostium imminens metus disciplinam veterem continebat. Postremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiaque excediis, & Attali regis Asiaticâ hæreditate deduximus in Cæsarem & Pompeium, sequunturque hos, de quo dicemus, Augustum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domesticis cladibus miserri & erubescendi. Quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, uberrimas validissimasque provincias, Armenios etiam, & Britanos, ut non in usum, ita ad imperii speciem magna nomina acquisiſſe, pulchrum atque decorum; ita eodem tempore dimicâſſe domi cum eivibus, sociis, mancipiis, gladiatoriis, totoque inter se senatu, turpe atque miserandum. Ac nescio an satius fuerit populo Romano, Siciliâ, & Africâ, contento fuisse, aut his etiam ipsis carere dominanti in Italiâ suâ, quam eo magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quam nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupit; mox Asiatica Pergameni regis hæreditas. Illæ opes atque divitiae affixere sæculi mores; mercantque vitiis suis, quasi sentinâ, rem publicam pessum dedere. Unde enim populus Romanus à tribunis agros & cibaria flagitaret, nisi per famem, quam luxu fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima & secunda, & illa tertia Appuleiana sedis. Unde regna-

s deportatum

set

ret judiciariis legibus divulsus à senatu eques, nisi ex avaritiâ, ut vectigalia reipublicæ, atque ipsa judicia in quæstu haberentur? Hinc rursus & pròmissa civitas Latio, & per hoc arma sociorum. Quid autem bella servilia? unde nobis, nisi ex abundantiâ familiarum? Unde gladiatoriis adversus dominos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio, quum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium artem facit? Jam ut speciosiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iisdem divitiis incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempestas. Aut magnificus apparatus conviviorum, & sumptuosa largitio, nonne ab opulentiâ, pariturâ mox egestatem? Hæc Catilinam patriæ suæ impegit. Denique illa ipsa principatus & dominandi cupido, unde, nisi ex nimis opibus venit? Atqui hæc Cæsarem atque Pompeium, furilibus in exitium reipublicæ facibus armavit. Hos igitur populi Romani omnes domesticos motus, separatos ab externis justisque bellis, ex ordine prosequemur.

C A P. XIII. *Seditiæ tribuniciaæ potestatis.*

Seditionum omnium causas Tribunicia potestas excitavit: quæ specie quidem plebis tuendæ, cuius in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi ac favorem, agrariis, frumentariis, judiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus species æquitatis. Quid enim tam justum, quam recipere plebem ¹ jus suum à patribus? ne populus gentium viator, orbisque possessor, extorris aris ac focis ageret. Quid tam æquum, quam inopem populum vivere ex ærario suo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quam ut senatu regente provincias, ordinis equestris auctoritas saltem judiciorum regno niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant: & misera respublica in exitium ² suum merces erat. Nam & à senatu in equitem translata judiciorum potestas, vectigalia, id

¹ an dum

¹ rus

² suum sui

est,

est, imperii patrimonium, supprimebat; & emptio frumenti, ipsos Republicæ nervos, exhauciebat seruum. Reduci plebs in agros unde poterat sine possidentium eversione, qui ³ ipse pars populi erant, & tamen relietas sibi à majoribus sedes, setate, quasi jure hæreditario possidebant.

CAP. XIV. *Seditio Tiberii Gracchi.*

Primam certaminum faciem Tiberius Gracchus accedit, genere, formâ, eloquentiâ facile princeps. Sed hic, sive Mancinianæ deditioñis, quia sponsor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis: sive æquo & bono ductus, quia depulsa agris suis plebem miseratus est, ne Populus, gentium victor, orbisque possessor, latibus ac focis suis exularet, quâcunque mente, rem auras ingentem, postquam rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmine Rostra concendit; nec deerat obviâ manu tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus suis Cnæum Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, jus potestatis, injectâ manu depulit Rostris; adeoque ¹ præsenti metu mortis exterruit, ut abdicare se magistratu cogatur: sic triumvir creatus dividendis agris. Quum, ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari sibi vellet imperium, obviâ nobilium manu, eorumque quos agris moverat, cædes à foro cœpit. Inde quum in Capitolium profugisset, plebemque ad defensionem salutis suæ, manu caput tangens, hortaretur, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis: atque ita duce Scipione Naficâ, concitato in arma populo, quasi jure oppressus est.

CAP. XV. *Seditio Czii Gracchi.*

STATIM & mortis, & legum fratri sui vindicta non minore impetu incaluit Caius Gracchus; qui cum pari tumultu atque terrore plebem in avitos agros arcesseret; & recentem Attali hæreditatem

---

³ qui tamen ipse populi erant, & relietas

¹ præsentis

ia alimenta populo pollicentur; jamque nimis,
& ¹ potens altero tribunatu, secundâ plebe volitare
ret: obrogare aucto legibus suis Minucio tribuno,
fretus comitum manu, fatale familiæ sive Capito-
lium invasit. Unde proximorum cæde pulsus, quem
se in Aventinum recepisset; inde quoque obviâ se-
natûs manu, ab Opimio consule oppressus est. In-
sultatum quoque mortis reliquias: & illud sacrum
sanctum caput Tribunis plebis per secessibus auro pa-
satum est.

CAP. XVI. *Seditio Apuleiana.*

Nihilominus Apuleius Satunius Gracchanas af-
ferere leges non destitit. Tantum animorum
viro Marius dabant, qui nobilitati semper inimicus,
consulatu ¹ suo præterea confiatus, oociso palant co-
mitiis Annio competitor Tribunatus, subrogare co-
natus est in ejus locum Caum Gracchum, homini
nem sine tribu, sine nomine; sed subdito titulo, in
familiam ipse se adoptabat. Quum tot, tantisque lu-
dibriis exultaret impunè, rogandis Gracchorum legi-
bus ita vehementer incubuit, ut Senatum quoque op-
geret in verba jurare; quum abnuentibus aquâ & igni
interdictum se minaretur, unus tamen extitit, qui
mallet exilium. Igitur post Metelli fugam omni no-
bilitate percussâ, quum jam tertiū annum domina-
retur, eò vesanies progressus est, ut consularia quo-
que comitia novâ cæde turbaret. Quippe ut satelli-
tem furoris sui Glauciam, consulē ficeret, Caipum
Memmium competitorum interfici jussit: & in co-
tumultu regem ex satellitibus suis se appellatum,
laetus accepit. Tum ² vero jam conspiratione Sena-
tus, ipso quoque jam Mario consule, quia tueri non
poterat, adverso; directe in foro acies expulsi
inde, ³ Capitolium invasit. Sed quum abruptis fistu-
lis ob sideretur, Senatuique per legatos penitentia-
dem ficeret, ab arce degressus, cum duabus facti-
onis receptus in ⁴ curiam, aggressus est. Ibi cum,

¹ impotens   ² sesto
³ in Capitolium evasit.

² vero conspiratione
⁴ curiam est
facta

factâ irruptione, populus fustibus saxisque coopertum in ipsâ quoque morte laceravit.

C A P. XVII. *Drusiana seditio.*

Postremo Livius Drusus non tribunatus modo viribus, sed ipsius etiam Senatus auctoritate, totiusque Italæ consensu, easdem leges afferere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflavit incendium, ut nec prima illius flamma posset sustineri; & subitâ morte correptus, hæreditarium in posteros suos bellum propagaret. Judiciariâ lege Gracchi divisorant populum Romanum, ¹ bicipitem ex unâ fecerant civitatem: Equites Romani, tantâ potestate subnixi, ut qui fata fortunasque Patrum, vitasque Principum haberent in manu, interceptis vectigalibus, peculabantur suo jure rempublicam: Senatus exilio Metelli, damnatione Rutilii debilitatus, omne decus majestatis amiserat. In hoc statu rerum pares opibus, animis, dignitate, (unde & nata Livio Druso ² æmulatio accesserat) equitem Servilius Cæpio, Senatum Livius Drusus afferere. Signa, & aquilæ, & vexilla ³ aderant: cæterum sic urbe in unâ, quasi in binis castris diffidebatur. Prior Cæpio in Senatum impetu facto, reos ambitus Scaurum & Philippum, principes nobilitatis, ⁴ dejecit. His motibus ut resisteret Drusus, plebem ad se Gracchanis ⁵ legibus, eisdem socios ⁶ ad plebem spe civitatis erexit. Extat vox ipsius, *Nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum.* Aderat promulgandi dies; quum subito tanta vis hominum undique apparuit, ut hostium adventu obfessa civitas videretur. Ausus tamen ⁷ ebrogare de legibus consul Philippus; sed apprehensum faucibus viator non ante dimisit, quam sanguis in ora & oculos redundaret. Sic per vim latae, jussaque leges: sed pretium rogationis statim socii flagitavere, quum interim imparem Drusum,

¹ &⁴ egit.

civitatis

² æmulatio) equitem⁵ legibus evocavit,⁷ ebrogare legibus³ aderat: sic⁶ ad spem

ægrumque

egrumque rerum temerè motarum, matura, ut in tali discrimine, mors abstulit. Nec ⁸ ideo minus socii promissa Drusi à populo Romano reposcere armis desierunt.

C A P. XVIII. *Bellum Sociale.*

Sociale bellum vocetur licet, ut extenuemus invidiam; si verum tamen volumus, illud civile bellum fuit. Quippe quum populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinosque miscuerit, & unum ex omnibus sanguinem ducat; corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus est. Nec minore flagitio socii intra Italiam, quam intra urbem cives rebelabant. Itaque quum ¹ jus civitatis, quam viribus auxerant, socii justissimè postularent, ad quam spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat; postquam ille doméstico scelere oppressus est, eadem fax, quae illum cremavit, socios in arma & oppugnationem Urbis accendit. Quid hanc clade tristius? quid calamitosius? quum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, postremo Italia, contra matrem ac parentem suam Urbem consurgent. Quum omne robur fortissimorum fidelissimorumque sociorum sub suis quisque signis haberent, municipalia illa prodigia: Popedius ² Marsos, & Latinos Afranius; Umbros totus senatus, & consules; Samnium Lucaniamque Telefinus: ³ quum regum & gentium arbiter populus ipsum se regere non ⁴ posset, ut victrix Asiæ Europæque à Corfinio Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte consilium, ut festo die Latinarum Julius Cæsar, & Martius Philippus consules, inter sacra & aras immolarentur. Postquam id nefas proditione discussum est, Asculo furor omnis erupit, in ipsâ quidem ludorum frequentiâ trucidatis, qui tum aderant ab Urbe, legatis. Hoc fuit impii belli sacramentum. Inde jam passim ab omni parte Italæ, duce & au-

⁸ ideo socii   ¹ jus ejus   ² Marsos, Latinos
Afranius; Marius Egnatius Etruscos; Samnium
³ ut quum   ⁴ posset, victrix

etore belli discursante Popedio, diversa per populos & urbes signa cecinere. ⁵ Non Annibal is, ⁶ non Pyrrhi tanta vastatio. Ecce Oriculum, ecce Gru-
mentum, ecce Fesulæ, ecce Carseoli, Reate, Nu-
ceria, & Picentia: cædibus, ferro, & igne vastan-
tur. Fusæ Rutilii copiæ, fusæ Cæpionis. Nam
ipse Julius Cæsar exercitu amissio, quum in Urbem
cruentus referretur, miserabili funere ⁷ mediam e-
tiam Urbem perviam fecit. Sed magna populi Ro-
mani fortuna, & semper in malis major, totis de-
nuo viribus insurrexit: aggressisque singuli populos;
Cato discutit Etruscos; Gabinius Marsos; Carbo Lu-
canos; Sylla Samnites. Strabo verò Pompeius om-
nia flammis ferroque populatus, non priùs finem
cædium fecit, quam Asculi eversione, Manibus tot
⁸ exercituum consularium, direptarumque urbium
diis litaretur.

CAP. XIX. *Bellum Servile.*

UTcunque, ¹ etsi cum sociis, (nefas!) cum li-
beris tamen, & ingenuis dimicatum est. Quis
sequo animo ferat in principe gentium populo bella
servorum? Primum Servile bellum inter initia Ur-
bis, Herdonio Sabino duce, in ipsâ Urbe tentatum
est; quum occupatâ tribunitiis seditionibus civitate,
Capitolium obfatum est, & à consule captum. Sed
hic tumultus magis fuit quam bellum. Mox im-
perio per diversa terrarum occupato, quis crederet Si-
ciliam multo cruentius servili, quam Punico bello
esse vastatam? Terra frugum ferax, & quodammodo
suburbana provincia, latifundiis civium Romanorum
tenebatur. Hic ad cultum agri, frequentia erga-
stula, catenatique cultores, materiam bello præbu-
ere. Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo elati-
dum facit, ut meminerimus) fanatico furore simu-
lato, dum Syriæ deæ comas jactat, ad libertatem &

⁵ Nec ⁶ nec ⁷ per medium etiam
urbem viam fecit. ⁸ exercituum, consulum, direp-
tarumque urbium, diis litaretur utcunque.

¹ Etsi cum sociis nefas,

arma servos, quasi numinum imperio, concitavit ; idque ut divinitus fieri probaret, in ore abditâ nuce, quam sulphure, & igne stipaverat, leniter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculum primum duo millia ex obviis ; mox jure belli refractis ergastulis, sexaginta amplius millium fecit exercitum : regiisque ne quid malis deesset, decoratus insignibus, castella, oppida, vicos, miserabili di-reptione vastavit. Quin illud quoque, (ultimum belli dedecus) capta sunt castra Prætorum ; nec nominare ipsos ² pudebit, castra Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsæi. Itaque qui per fugitivarios ³ distrahi debuissent, prætorios duces, profugos prælio, ipsi se-quebantur. Tandem ⁴ P. Rupilio Imperatore suppli-cium de eis sumptum est. Hic enim victos, & apud Ennam novissimè obsessos, quum fame, ⁵ quasi pe-stilentiâ consumpisset, reliquias ⁶ latronum com-pedibus & catenis religavit, crucibusque punivit : fuitque de servis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi servili inscriptio violaret. Vixdum re-spiraverat infula, quum statim ⁷ servi, & à Syro reditur ad Cilicem. Athenio pastor, imperfecto do-mine, familiam ergastulo liberatam sub signis ordi-nat. Ipse veste purpureâ, argenteoque baculo, & re-gium in morem fronte redimitâ, non minorem, quâm ille fanaticus prior, conflat exercitum : acri-usque multo, quasi & illum vindicaret, vicos, ca-stella, oppida diripiens, in dominos, in servos infe-stiùs, quasi in transfugas, sæviebat. Ab hoc quicque Prætorii exercitus cæsi ; capta Servilii castra, capta Luculli. Sed Aquilius ⁸ Rupilius usus exemplo, in-terclusum hostem commeatibus ad extrema compulit : communitasque copias armis, fame facilè dele-vit : dedidissentque se, nisi suppliciorum metu volun-tariam mortem prætulissent. Ac ne de duce qui-dem supplicium exigi potuit, quamvis in manus ve-nierit : quippe dum circâ ad prehendendum eum mul-

² pudebit, Manilii, ³ retrabi ⁴ Perpernæ
Imperatore ⁵ fame, ex quâ pestilentia ⁶ latronum
catenis ⁷ a servis ad servos ⁸ Perpernæ

titudo contendit, inter rixantium manus præda lacerata est.

CAP. XX. *Bellum Spartacium.*

ENimvero servilium armorum dedecus feras. Nam & ipsi per fortunam in omnia obnoxii, tamen quasi secundum hominum genus sunt; & in bona libertatis nostræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem, nescio. Quippe quum servi militaverint, gladiatores imperaverint: Illi infirmæ fortis homines; hi ² pessimam auxere ludibrio calamitatem. Spartacus, Crixus, OEnomaus, effracto Lentuli ludo, cum triginta hæd amplius ejusdem fortunæ ³ viris eruperunt Capuâ; servisque ad vexillum & ad ⁴ auxilium vocatis, quum statim decem amplius millia coissent hominum, non modò effugisse contenti, jam vindicari volebant. Prima velut ⁵ harena viris mons Vesuvius placuit. Ibi quum ebsiderentur à Clodio Glabro, per fauces cavi montis ⁶ vitigineis delapsi vinculjs, ad imas ejus descendere radices: & exitu ⁷ invio, nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuere. Inde alia castra; deinceps ⁸ Coram, totamque pervagantur Campaniam. Nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam atque ⁹ Nuceriam, Thurios atque Metapontum terribili strage populantur. Affluentibus in diem cœpiis, quum jam esset justus exercitus; è viminibus pecudumque tegumentis, inconditos sibi clypeos: è ferro ergastulorum recocto, gladios ac tela fecerunt. Ac, ne quod decus justo deesset exercitui, domitis obviis gregibus paratur equitatus; captaque de prætoribus insignia & fasces ad ducem detulere. Nec abnuit ille de stipendiario Thraci miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator: qui defunctorum quicque prælio ducum funera imperatoriis celebravit exequiis,

¹ et si per
pudiis Heins.

⁶ vitineis
⁸ Cosam

² pessimæ
⁴ pileum

⁷ in uno Salm. non uno

³ ludis Salm. pro
⁵ ara juratis mon
⁹ Luceriam

captivosque circa rogum jussit armis depugnare; quasi planè expiaturus omne præteritum dedecus, si de gladiatore munerator fuisset. Inde jam consulares quoque aggressus, in Apennino Lentuli exercitum percepidit: apud Mutinam Caii Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis, de invadendâ urbe Romanâ (quod satis est turpitudini nostræ) deliberavit. Tandem etiam totis imperii viribus contra mirmillonem consurgitur: pudoremque Romanum Licinius Crassus asseruit; a quo pulsi fugatique (pudet dicere) hostes, in extrema Italizæ refugeunt. Ibi circa Bruttium angulum ¹⁰ clusi, quum fugam in Siciliam pararent, neque navigia suppeterent, ratesque ex cratibus, & dolia connexa virgultis in rapidissimo freto frustra experirentur; tandem eruptione factâ, dignam viris obière mortem; & quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissimè dimicans, quasi imperator, occisus est.

C A P. XXI. *Bellum civile Marianum.*

HOC deerat unum populi Romani malis, jam ut ipse intra se parricidiale bellum domi stringeret; & in urbe mediâ ac foro, quasi harenâ, cives cum civibus suis, gladiatorio more concurrent. Äquiore animo utcunque ferrem, si plebeii duces; aut si nobiles, malâ saltem, ducatum sceleri præbuissent: jam vero, pro facinus! qui viri! qui imperatores! decora & ornamenta sæculi sui Marius, & Sylla; pessimo facinori suam etiam dignitatem præbuerunt. Tribus, ut sic dixerim, sideribus agitatum est; primo & levi, & modico, tumultu magis quam bello, intra ipsos armorum duces subsistente sævitâ: mox atrocius, & cruentius, per totius viscera senatus grassante victoriâ. Ultimum non civicam modò, sed hostilem quoque rabiem supergressum est; quum armorum furor totius Italizæ viribus niteretur, eosque odiis sævientibus, donec deessent, qui occi-

¹⁰ occlusi
ferrum stringeret

¹ ut jam in se parricidale

dereantur.

derentur. Initium & causa belli, inexplebilis honorum Marii famæ, dum decretam Syllæ provinciam Sulpiciâ lege sollicitat. Sed impatiens injuriæ statim Sylla legiones circumegit: dilatoque Mithridate, Esquilinâ, Collinâque portâ geminum agmen Urbi infudit. Unde quum ² consultò Sulpicius, & Albinovanus objecissent catervas, fudesque & saxa undique à mœnibus ac tela jacerentur; ipse quoque jaculatus incendio viam fecit, arcemque Capitlîi, quæ Pœnos queque, Gallos etiam Senones evaserat, quasi captivam victor ³ infedit. Tum ex ⁴ consulto senatus adversariis hostibus judicatis, in præfentem tribunum, aliosque diversæ factionis, jure sævitum est. Marium servilis fuga eximit; immo fortuna alteri bello reservavit. Cornelio Cinna, Cnæo Octavio consulibus, malè obrutum resurrexit incendium: & quidem ab ipsorum discordiâ, quum de revocandis, quæ senatus hostes judicaverat, ad populum referretur. Cinctâ quidem gladiis concione, sed vincentibus quibus pax & quies potior, profugus patriâ suâ Cinna confugit ad partes. Redit ab Africâ Marius, clade major, siquidem carcer, catenæ, fuga, exilium, horrificaverant dignitatem: Itaque ad nomen tanti viri late concurritur: servitia (pro nefas!) & ergastula armantur: & facilè invenit exercitum miser imperator. Itaque vi patriam reposcens, unde vi fuerat expulsus, poterat videri jure agere, nisi causam suam sævitiâ ⁵ corrumperet. Sed quum diis hominibusque infestus rediret, statim primo impetu cliens & alumna Urbis Ostia, nefandâ strage diripitur. Mox in urbem quadruplici agmine intratur. Divisere copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic postquam manus omnis Octavii depulsa Janiculo est; statim ad principum cædem signo dato, aliquantò sæviùs, quam aut in Punicâ, aut in Cimbricâ urbe, sævitur. Octavii consulis caput pro Rostris exponitur; Antenii consularis in Marii ipsius mensis. ⁶ Cæsar, & Fimbria in penatibus do-

---

² subitò ³ incendit. ⁴ senatus consulto ⁵ corrupisset ⁶ Cæsares à Fimbriâ in penatibus

morum suarum trucidantur; Crassii pater & filius in mutuo alter alterius aspectu: Bæbium atque Numitorium per medium forum unci traxere carnificum: Catulus se ignis haustu ludibrio hostium exemit: Merula flamen Dialis in Capitolio Jovis ipsius oculos venarum crux respergit: Ancharius ipso viidente Mario confossus est, quia fatalem illam scilicet manum non porrexerat salutanti. Hæc tot senatus funera intra calendas & idus Januarii mensis, septima illa Marii purpura dedit. Quid futurum fuit, si annum ⁷ consularis implèisset? Scipione ⁸ & Norbano Quinto consulibus, tertius ille turbo civilis insanæ toto furore detonuit: quippe quum hinc octo legiones, inde quingentæ cohortes starent in armis, ⁹ & inde ab Asiâ cum viatore exercitu Sylla properaret. Et sane quum tam ferus in Syllanos Marius fuisset; quantâ sævitiâ opus erat, ut Sylla de Mario vindicaretur? Primùm apud Capuam sub amne Vulturno signa concurrunt: & statim Norbani fusus exercitus: statim omnes Scipionis copiæ, ostentatâ spe pacis, oppressæ. Tum Marius juvenis, & Carbo consules, quasi desperatâ victoriâ, ne inulti ¹⁰ perirent, in antecessum sanguine senatus sibi parentabant: obsecrâque curiâ, sic de senatu, quasi de carcere, qui jugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Nam Quintus Mutius Scævola pontifex Vestales amplexus aras, tantum non eodem igne sepelitur. Lamponius atque Telefinus, Samnium duces, atricius Pyrrho & Annibale Campaniam Etrusiamque populantur; & sub specie partium se vindicant. Apud Sacriportum, Collinamque portam debellatæ omnes hostium copiæ. Ibi Marius, hic Telefinus, oppressi. Nec idem ¹¹ cædi, qui bello finis fuit. Stricti enim & in pace gladii: animadversumque in eos, qui se sponte dediderant. Minus ¹ quod apud Sacriportum, & apud Collinam portam septuaginta amplius millia Sylla concidit: bellum

⁷ consularis

⁸ Norbanoque consulibus

⁹ & ab

¹⁰ perirent, sanguine

¹¹ tamen cædium, qui belli

erat.

erat. Quatuor millia deditorum inermium civium in villâ publicâ interfici jussit. Iſti tot in pacé, numerus plures sunt? quis autem illos potest computare, quos in Urbe paſſim, quisquis voluit, occidit? donec admonente Furſidio, *Vivere aliquos debere, ut eſſent quibus imperarent*; proposita eſt ingens illa tabula; & ex ipſo Equeſtris ordinis flore ac ſenatū, duo millia electi, qui mori juberentur: novi generis edictum. Piget post hæc referre, ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani ¹² Prætoris, atque Venuleii: Bæbium ſine ferro, ritu ferarum, inter manus laniatum: Mætrium, ducis ipſius fratrem, apud Catuli ſepulchrum, oculis, manibus, cruribusque defoſſis, ſervatum aliquandiu, ut per ſingula membra moreretur. ¹³ Poſtitis ſingulorum hominum fere pœnis, municipia Italiæ ſplendidissima, ſub haftâ venierunt, Spoletium, Interamnium, Præneste, ¹⁴ Florentia. Nam ¹⁵ Sulmonem, vetus oppidum, ſccium atque amicum (facinus indignum!) nondum ¹⁶ expugnatum, ut obſides jure belli, & modò morte damnati, duci jubentur: ſic damnatam civitatem jussit Sylla deleri.

C A P. XXII. *Bellum Sertorianum.*

BEllum Sertorianum quid aliud, quam Syllanæ proſcriptionis hæreditas fuit? hostile potius, an civile dixerim, nescio: quippe quod Lufitani, Celtiberique, Romano geſſerint duce. Exul & profugus feralis illius tabulæ, vir ſummae quidem, ſed calamitofæ virtutis, malis ſuis maria terraque permifſuit: ¹ etiam Africæ, & jam Balearibus iſculis fortunam expertus, ² miſſuſque in Oceanum, ³ Fortunatas iſulas penetravit: tandem Hispaniam armavit. Viro cum viris facile convenit. Nec aliās magis apparuit Hispani militis vigor, quam Romano duce. Quanquam ille, non contentus Hispaniā, ad Mithridatem quoque Ponticosque reſpexit, regemque claſſe juvit.

¹² Pletorios ac Venuleios¹³ Desitio¹⁴ Fluentia¹⁵ Sulmone¹⁶ Expugnato,

ut boſtes.

¹ & jam in Africā, jam² victuſque³ Fortunatasque

Et quid futurum fuit? Satis tanto hosti uno imperatore resistere res Romana non potuit, additus Metello Cnæus Pompeius ⁴. Nec tamen priùs bello, quām suorum scelere & insidiis, extinctus ⁵ est. Copias ejus prope totā Hispaniā persecuti, diu & ancipiti semper acie dimicaverunt. Prima per legatos certamina habita, quum hinc Domitius, & Thorius; inde Herculeii proluderent: mox his apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppressis; ipſi duces cominus invicem experti, apud Lauronem, atque Suncronem æquavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia conversis, misera inter Romanos duces Hispania discordiæ poenas dabat: donec oppresso domesticâ fraude Sertorio, victo dedicque Perpernā, ipsæ quoque in Romanam fidem venere urbes, Osca, Termes, Tutia, Valentia, Auxima, & ⁶ infame nihil non experta Calaguris. Sic recepta in pacem Hispania. Victores duces externum id magis quām civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

C A P. XXIII. *Bellum civile sub Lepido.*

Marco Lepido, Quinto Catulo consulibus, civile bellum penè citius oppressum est quām inciperet: sed ¹ quantum? lateque fax illius motus ab ipso Syllæ rogo exarsit! Cupidus namque rerum novarum per insolentiam Lepidus, acta tanti viri rescindere parabat; nec immēritò, si tamen posset sine magnâ clade Reipublicæ. Nam quum jure belli Sylla dictator proscriptisset inimicos: qui supererant, revocante Lepido, quid aliud, quām ad bellum vocabantur? quumque damnatorum civium bona, ad dicente Syllâ, quamvis male capta, jure tamen, repetitio eorum proculdubio labefactabat compostam civitatem. Expediebat ergo quasi ægræ sauciæque Reipublicæ requiescere quomodocunque; ne vulnera curatione ipsâ rescinderentur. Ergo quum

⁴ *Hi copias viri, prope totā Hispania persecuti diu, & ancipiti semper acie, attrivere: Nec ⁵ est. Prima*

⁶ *in fame ¹ quantum, quumque late fax*

turbidis

turbidis concionibus, velut classico, civitatem terruisset, profectus in Etruriam, arma inde & exercitum Urbi admoverat. Sed jam Milvium pontem, collemque Janiculum Lutatius Catulus, Cnaeusque Pompeius, Syllanæ dominationis duces, atque signiferi, alio exercitu insederant. A quibus primo statim impetu retro pulsus, hostisque à senatu judicatus, incruentâ fugâ ² Etruriam, inde Sardiniam recessit: ibique morbo & pénitentiâ interiit. Victores, quod non temerè aliâs in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.

LIBER IV.

Cap. I. *Bellum Catilinarium.*

Catilinam luxuria primâ, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quod in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur; in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulere; Senatum confodere, ¹ consules trucidare, distingere incendiis Urbem, diripere ærarium, totam denique rempublicam funditus tollere, & quicquid nec Annibal videretur optâsse, quibus (ð nefas!) sociis aggressus est? ipse patricius; sed hoc minus est: Curii, Porcii, Syllæ, Cethegi, Autronii, Vargunteii atque Longini; quæ familiæ? quæ senatus insignia? Lentulus quoque cum maximè prætor: hos omnes immanissimi facinoris satellites habuit. Additum est pignus conjurationis, sanguis humanus; quem circumlatum pateris bibere: summum nefas, nisi amplius esset propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa conjuratio in Ciceronem & Antonium consules incidisset: quorum alter industriâ rem patefecit, alter manu oppressit. Tanti sceleris indicium per Fulviam emerit, vilissimum scortum, ² sed parricidii innocens. Tum Con-

² in Etruriam ¹ consulē ² sed patricii ausi ful

ful habito senatu, in præsentem 3 reum Cicero peroravit: sed non amplius profectum, quām ut hostis evaderet, 4 seque, palam professo, *incendium suum restinctum ruinā* minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruriā exercitum proficitur, signa illaturus Urbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sibyllinis versibus regnum sibi vaticinans, ad præstitutum à Catilinā diem, urbe totâ viros, faces, tela disponit. Nec civili conspiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum forte aderant, in arma sollicitatis, iisset ultra Alpes furor, nisi alterā proditione Vulturci, prætoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio injecta est barbaris manus. Palam prætor in senatu convincitur. De suppicio agentibus, Cæsar parendum dignitati; Cato animadvertisendum pro scelere censebat. Quam sententiam sequutis omnibus, in carcere parricidæ strangulantur. Parte conjurationis oppressâ, tamen ab incepto Catilina non destitit: sed infestis ab Etruriâ signis patriam petens, obvio Antonii exercitu opprimitur. Quam atrociter dimicatum sit, exitus docuit; nemo hostium bello superfuit. Quem quis in pugnando ceperat locum, eum amissâ animâ corpore tegebatur. Catilina longe à suis inter hostium cadavera repertus est, pulcherrimâ morte, si pro patriâ sic concidisset.

C A P. II. *Bellum Cæsaris & Pompeii.*

JAM pene toto orbo pacato, majus erat imperium Romanum, quām ut ullis externis viribus 1 extingui posset. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armavit. Ac Mariana quidem Cinnanaque rabies intra Urbem præluserat, quasi experiretur. Syllana tempestas latius, intra Italiam tamen, detonuerat. Cæsaris furor atque Pompeii, Urbem, Italiam, gentes, nationes, totum denique quâ patebat imperium, quodam quasi diluvio 2 & inflammatione corripuit: adeo

3 reum peroravit. 4 seque palam professus,

1 opprimi

2 aut

ut

ut non recte tantum *civile* dicatur; ac ne *sociale* quidem; sed nec *externum*: sed potius *commune quoddam ex omnibus*, & plus quam *bellum*. Quippe si duces ejus inspicias; totus senatus in partibus: si exercitus; hinc undecim legiones, inde decem & octo, flos omnis & robur Italici sanguinis: si auxilia sociorum; hinc Gallici 3 Germanique delectus, inde Deiotarus, Ariobarzanes, Tarchondimotus, Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæque, Ciliciæ, Macedoniae, Græciæ, Ætoliae, totiusque robur Orientis: si moram belli; quatuor anni, & pro clade rerum breve tempus: si locum & spatium ubi commissum est; intra Italiam, inde se in Galliam Hispaniamque deflexit, reversumque ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliâque confedit: hinc in Ægyptum subito transfiliit: inde respexit Asiam: 4 inde Africæ incubuit; postremò in Hispaniam regyravit, & ibi aliquando defecit. Sed non & odia partium finita cum bello. Non enim prius quievere, quam in Urbe ipsâ, medio senatu, eorum qui victi erant odia victoris sese cæde satiarent. Causa tantæ calamitatis eadem quæ omnium, nimia felicitas. Siquidem Quinto Metello, Lucio Afranio consulibus, quum Romana majestas toto orbe polleret, recentesque victorias, Ponticos & Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma cantaret; nimia Pompeii potentia apud otiosos, ut solet, cives movit invidiam. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum; Cato adversus potentes semper obliquus, detrectare Pompeium, aetisque ejus obstrepare. Hinc dolor transversum egit: & ad praefidia dignitati paranda impulit. Fortè tunc Crassus genere, divitiis, dignitate florebat: vellet tamen 5 auætiores opes: Caius Cæsar eloquentiâ, & spiritu, 6 ecce jam consulatu allevabatur: Pompeius tamen super utrumque eminebat. Sic igitur Cæsare dignitatem comparare, Crasso augere, Pompeio retinere cupientibus, omnibusque pariter potentiae cupidis, de invadendâ Republicâ facile convenit. Ergo quum

3 Germanique
tiores 6 & jam

4 dein Africæ

5 lau-
mutuis

mutuis viribus in suum quisque decus niteretur, Gallicam Cæsar invadit, Crassus Asiam, Pompeius Hispaniam, ⁷ tres maximos exercitus: ⁸ & jam sic orbis imperium societate trium principum occupatur. Decem annos traxit ista dominatio. Exinde, quoniam mutuo metu tenebantur, Crassi morte apud Parthos, & morte Juliæ Cæsaris filiæ, quæ nupta Pompeio, generi sacerisque concordiam matrimonii fædere tenebat, statim æmulatio erupit. Jam Pompeio suspectæ Cæsaris opes, & Cæsari Pompeiana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanti imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcelloque consulibus, ruptâ ⁹ primâ conjurationis fide, de successione Cæsaris senatus, id est, Pompeius, agitabat: nec ille abnuebat, si ratio sui proximis comitiis ¹⁰ haberetur consulatus; absenti, quem decem tribuni plebis, favente Pompeio, nuper decreverant, tum dissimulante eodem negabatur. *Veniret, & peteret majorum more.* Ille contra flagitare decreta: ac, *nisi in fide permanerent, non se* ¹¹ *remittere exercitum.* Ergo ut in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli harena, Italia fuit; cuius arces levibus præsidis Pompeius insederat: sed emnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima ¹² Arimino signa cecinerunt, tum pulsus Etruriâ Libo, Umbriâ Thermus, Domitius Corfinio. Et peractum erat bellum sine sanguine, si Pompeium Brundisi opprimere ¹³ potuisset: & cœperat; sed ille per obsessi claustra portus, nocturnâ fugâ evasit. Turpe dictu! modò princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum à se mare, lacerâ & penè intermi nave fugiebat. Nec Pompeius ab Italiâ, quam senatus ab Urbe, fugatur prior: quam penè vacuam metu Cæsar ingressus, consulem se ipse facit. Ætrrium quoque sanctum, quia tardius aperiebant Tri-

⁷ ac tres⁸ & sic⁹ primò¹⁰ haberetur. Consulatus¹¹ dimittere¹² Arimini¹³ potuisset, ut cœperat:

86 L. ANNÆI FLORI

huni, jussit effringi: censumque & patrimonium populi Romani ante rapuit, quam imperium. Pulso fugatoque Pompeio, maluit prius ordinare provincias, quam ipsum sequi. Siciliam & Sardiniam, annona pignora per legatos habet. Nihil hostile erat in Galliâ; pacem ipse fecerat: sed ad Hispanienses Pompeii exercitus transeunti per eam duci portas claudere ausa Massilia est. Misera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit: sed quia tutis muris erat, vinci eam sibi jussit absenti. Græcula civitas, non pro molitie nominis, & vallum rumpere, & incendere machinas ausi, & congrederi navibus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum, viatos terrâ marique perdomuit. Mox dederuntibus sese ablata omnia præter, quam potiorem omnibus habebant, libertatem. Anceps, variumque, & cruentum in Hispaniâ bellum cum legatis Cnæi Pompeii Petreio & Afranio: quos Ilerdæ castra habentes, apud Sicorim amnem obside, & ab oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione verni fluminis, commeatibus prohibetur, sic fame castra tentata sunt: obsestorque ipse quasi obsidebatur, sed ubi pax ¹⁴ fluminis rediit; populationibus & pugnæ campos aperuit: iterum ferox instat: & cedentes ad Celtiberiam consequutus, aggere & vallo, ac per hæc siti ad ditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta est; nec ulterior moram fecit, quid enim una post quinque legiones? Itaque ultro cedente Varrone, Gades, fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæsaris sequebantur. Aliquid tamen adversus absentem ducem ausa fortum est circa Illyricum & Africam; quasi de ¹⁵ industria prospera ejus adversis radiarentur. Quippe quam fauces Adriatici maris jussi occupare Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Curiectico litore castra posuissent, jam maria latè tenente Pompeio, repente legatus ejus ¹⁶ Octavius & Libo ingentibus copiis classicorum circumvenit utrumque. Ditionem sumes extorsit Antonio. Missæ quoque à Basilo in ar-

---

¹⁴ fluminis populationibus & pugnæ¹⁵ industria, ut¹⁶ Octavius Libo

xilium ejus rates, quales inopia navium fecerat, novâ Pompeianorum arte Cilicum, ¹⁷ actis sub mare funibus, captæ quasi per indaginem. Duas tamen æstus explicuit. Una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit, memorandumque posteris ¹⁸ exitum dedit. Quippe vix mille juvenum manus, circumfusi undique exercitûs per totum diem tela sustinuit, & quum exitum virtus non ¹⁹ haberet, tamen ne in ditionem veniret, horante tribuno Vulteo mutuis ictibus in se ²⁰ concucurrit. In Africâ queque par & virtus & calamitas Curionis fuit: qui ad recipiendam provinciam missus, pulso fugatoque Vario jam superbus, subitum Judæ regis adventum, equitatumque Maurorum sustinere non potuit. Patebat victo fuga, sed pador fuisse, ut amissum suâ temeritate exercitum, morte sequeretur. Sed jam debitum pars fortunâ flagitante, fedem bello Pompeius Epiron elegerat: nec Cæsar moratur: quippe ordinatis à tergo omnibus, quamvis hiems media prohiberet tempestate, ad bellum navigavit: positisque ad Oricum castris, quum pars exercitûs, ob inopiam navium cum Antonio relicta, Brundisi moram ficeret; adeo impatiens erat, ut ad arcessendos eos, ardente ventis mari, nocte concubâ speculatorio navigio, solus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius; *Quid times p. Cæsarem urbis.* Contractis in ²¹ unum undique copiis, positisque cominus castris, diversa erant ducum consilia. Cæsar pro naturâ ferox, & confidens rei cupidus, ostentare aciem, provocare, lacestere; nunc obfidae castrorum, quæ se decem millium vallo obduxerat: (sed quid his obfido, qui patente mari omnibus copiis abundantant?) nunc oppugnatione Dyrrachii insitâ; (quippe quart vel situs inexpugnabilem ficeret,) ad hoc assiduis in ²² eruptionem hostium praetulit; (quo tempore egredia virtus Scævæ centurionis ²³ emicuit, cuius in scutum centum atque ²⁴ viginti tela federe) jam vero di-

¹⁷ jactis¹⁸ exemplum¹⁹ daret,²⁰ concurrit²¹ unum omnibus undique²² eruptione²³ enituit,²⁴ quadraginta

reptione urbium sociarum, quum Oricam, & Gomphos, & alia castella Thessalicae vastaret. Pompeius aduersus hæc nectere moras, tergiversari, simul ut hostem interclusum undique inopiâ combeatum tereret, utque ardentissimi ducis consenseret impetus. Nec diutiùs profuit duci salutare consilium: milites otium, socii moram, principes ambitum ducis, increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio sumpta est Thessalia: & Philippicis campis, Urbis imperii, id est, generis humani fata commissa sunt. Nunquam ²⁵ ullo loco tantum virium populi Romani, tantum dignitatis fortuna vedit. Trecenta amplius millia ²⁶ hinc vel illinc, præter auxilia regum, & ²⁷ Senatus. Nunquam imminentis ruinæ manifestiora prodigia; fuga victimarum; examina in signis; interdiu tenebræ; dux ipse & nocturnâ imagine theatri sui audiens plausum, in modum planctus, circumsonare; & mane cum pullo (nefas!) apud principia conspectus. Nunquam acrior neque alacrior exercitus Cæsari fuit. Inde classica prius, inde tela. Annotatum quoque committentis aciem Craftini pilum; qui mox adacto in os gladio, sic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem quâ pugnaverat, ipsâ novitate vulneris præferebat. Sed nec minùs admirabilior illius exitus belli. Quippe quum Pompeius adeò equitum copiâ abundaret, ut. facile circumventurus sibi Cæsarem videretur; circumventus ipse est. Nam quum diu æquo Marte contenderent, jussuque Pompeii ²⁸ fusus à cornu erupisset equitatus; repente hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusis equites fecere impetum, ut illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latiùs dato, turbantibus invicem cippiis, reliqua strages, quasi unâ manu facta est: nec ulla res magis exitio fuit, quam ipsa exercitus magnitudo. Multus in eo prælio Cæsar fuit, mediusque inter Imperatorem & militem. Voces queque obequitantis exceptæ,

²⁵ uno²⁸ effusus²⁶ binc illinc²⁷ sociorum

altera

altera cruenta, sed docta, & ad victoriam efficax; Miles, faciem feri: altera ad jactationem composita; Parce civibus: quum ipse sequeretur. Felicem ut cunque in malis Pompeium, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset. Superstes dignitatis suæ vixit, ut cum majore dedecore per Thessalica Tempe equo ²⁹ fugeret, ut unâ naviculâ Lesbon applicaretur: pulsus ³⁰ Syedris, deserto Ciliciæ scopulo, fugam in Parthos, Africam, vel Aegyptum agitaret: ut denique in Pelusio littore, imperio vilissimi regis, consiliis spadonum, &c, ne quid malis desit, Septimii desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ liberorumque moreretur. Quis non peractum esse cum Pompeio crederet bellum? atqui accrius multo atque vehementius Thessalici incendii cineres recaluere. Et in Aegypto quidem adversus Cæsarem fine partibus bellum. Quippe cum Ptolemeus rex, Alexandriæ, summum civilis belli scelus peregisset, fædusque amicitiae cum Cæsare, medio Pompeii capite sanxisset; ultiōnem tanti viri Manibus quærente fortunâ, causa non defuit. Cleopatra, regis soror, affusa Cæsaris genibus, partem regni reposcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo, quod talis passa videbatur injuriam: odium ipsius regis, qui Pompeii cædem partium fato, non Cæsari dederat; haud dubiè idem in ipsum ausurus, si expedisset. Quam ubi Cæsar restitui jussit in regnum, statim ab eisdem percussoribus Pompeii obsessus in regiâ, quamvis exiguâ manu, ingentis exercitûs molèm mirâ virtute sustinuit. Ac primùm ædificiorum proximorum, atque navalium incendio, infestorum hostium tela submovit: mox in ³¹ peninsulam Pharon subitus evasit: inde depulsus in mari, mirâ felicitate ad proximam classem enatavit; relicte quidem in fluctibus paludamento, seu fato, seu consilio, ut illud ingruentibus hostium telis saxisque peteretur. Tandem receptus à classicis suis, undique simul hostes adortus, de imbelli ac perfidâ gente,

²⁹ fugeret, unâ
³¹ insulam

³⁰ Syedris in

justa generi Manibus dedit: quippe & Theodotus magister, auctorque totius bellī, & ne virilia quidem portenta Pothinus atque Ganymedes, diversā per mare & terras fugā & morte consumpti. Regis ipsius corpus obrutum limo repertum est in aureæ loricæ honore. In Afîa quoque novus rerum motus à Ponto; planè quasi de industriâ captante fortunâ hunc Mithridatico regno exitum, ut à Pompeio pater, à Cæsare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis discordiæ nostræ fiduciâ, quâm virtutis suæ, infesto in Cappadociam agmine ruebat: sed hunc Cæsar aggressus, uno, &, ut sîc dixerim, non toto prælio, obtivit; more fulminis, quod uno eodemque momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris; *ante viatum hostem esse, quâm visum.* Sic cum exteris. At in Africâ cum civibus multo atrociùs, quâm in Pharsaliâ. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias dices, sed integrum bellum. Sparsæ magis, quâm oppressæ vires erant. Auxerat sacramentum ipsa clades Imperatoris; nec degenerabat ducum successio. Quippe satis amplè sonabant in Pompeiani nominis locum Cato, & Scipio. Accessit copiis Mauritaniae rex Juba, videlicet ut latiùs vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam, & Thapsion, nisi 32 quòd amplior, eoque acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium crevisse bellum. Denique, quod aliâs nunquam ante imperium ducis, suâ sponte signa cecinerunt. Strages à Jubâ cœpit: Ejus elephanti bellorum rudes, & 33 nuper à silvâ, 34 consternati subito clangore, statim & exercitus in 35 fugam, & ducis fortius quâm ut fugerent, non in conspicuâ tamen morte omnium. Jam Scipio râve fugiebat: sed assequutis eum hostibus, gladium per viscera exegit: & ubi esset, quedam requirente, respondit hoc ipsum; *Bene se habet imperator.* Juba quum sese recepisset in regnum, magnificè epulatus, 36 postero die cum Pe-

---

32 quòd acrior   33 nuperi   34 consternari
35 fugam agi, nec   36 & postero

treio fugæ comite, ³⁷ super menias & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille & regi suffecit, & sibi: quum interim semeſi in medio cibi, & parentalia ſercula, regio ſimul Romanoque ſanguine madebant. Cato non interfuit bello; positisque apud Bagradam caſtris, Uticam, velut altera Africæ clauſtra, ſervabat. Sed acceptâ partium clæde, nihil cūnctatus, ut ſapiente dignum erat, mortem etiam lætus acci- vit. Nam postquam filium comitesque ab amplexu dimiſit, in ³⁸ nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paullulum quie- vit: tum circa primam vigiliam ſtricto gladio reve- latum manu pectus ſemel iterumque percuffit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis. Ille paſſus, dum abſcederent, reſcidit plagas: ſequataque viſ ſanguinis moribundas manus in ipſo vulnere reliquit. Quasi non eſſet uſquam dimicatum, ſic arma rurſus & partes; quantoque Africa ſupra Theſſaliam, tanto Africam ſuperabat Hispania: ³⁹ Plurimum quantum favoris partibus dabant fraternitas ducum, & pro uno duos ſtare Pompeios. Itaque nusquam atrocius, nec tam ancipiti Marte concurſum eſt. Primùm in ipſo oſtio Oceani Varus Didiuſque legati conſlixerent: ſed acrius fuit cum ipſo mari quām inter ſe navibus bellum; ſequidem velut furorem civium caſtigaret Oceanus, ⁴⁰ utramque classem naufragio cecidit. Quinam ille horror, quum eodem tempore fluctus, procellæ, viri, naves, armamenta conſigerent? Adde ſitus ipſius formidinem; vergentia in unum, hinc Hispaniæ, inde Mauritaniæ litora; mare & intelli- num, & extēnum; imminentesque Herculis ſpecu- las; quum omnia undique ſimul prælio, & tempe- ſtate ſævirent. Mox circa obſidiones urbium utri- que diſcurſum eſt: quæ miſeræ inter hos atque illos duces ſocietatis Romanæ pœnas dabant. Omnium poſtrema certaminum Munda. Hic non pro cæterâ felicitate, ſed anceps, & diu triste prælium; ut planè videretur nescio quid deliberare fortuna. Sanè &

---

³⁷ ſuperque ³⁸ noctem ³⁹ plurimumque
favoris ⁴⁰ utraque classis naufragio intercidit.

ipſe

ipse ante aciem maestior non ex more Cæsar; sive respectu fragilitatis humanæ, sive nimiam prosperorum suspectam habens continuationem; vel eadem timens, postquam idem esse cœperat quod Pompeius. Sed in ipso prælio, quod nemo unquam meminerat, quum diu pari Marte acies nihil aliud quam occiderant, in medio ardore pugnantium subito ingens inter utrosque silentium, quasi convenisset. Hic omnium sensus erat. Novissime illud ⁴¹ inusitatum Cæsaris oculis nefas, post quatuordecim annos probata veteranorum manus gradum retro dedit, quod etsi nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis, quam virtute resistere. Itaque allegato equo, similis furenti, primam in aciem procurrit. Ibi prensare fugientes, confirmare, per totum denique agmen oculis, manibus, clamore volitare. Dicitur in illâ perturbatione & de extremis agitasse secum, ⁴² & ita manifesto vultu fuisse, quasi occupare manu mortem vellet, nisi cohortes hostium quinque per transversam aciem aetæ, quas Labienus periclitantibus astris subfido miserat, fugæ speciem præbuissent. Hoc aut & ipse credidit, aut dux callidus arripuit in occasionem: & quasi in fugientes invectus, simul & suorum erexit animos, & hostis perculit. Nam hi dum se putant vincere, fortius sequi; Pompeiani, dum fugere credunt suos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hostium cædes, ira, rabiesque victoribus, sic æstimari potest. Hoc à prælio profugi, quum se Mundam recepissent, & Cæsar obsideri statim victos imperasset, congestis cadaveribus agger effectus est, quæ pilis jaculisque confixa inter se tenebantur: Fædum etiam inter barbaros! Sed videlicet victoriam desperantibus Pompeii liberis, Cnæum prælio profugum, crure saucio deferta & avia petentem, Cesonius apud Lauronem oppidum consequutus, pugnantem (adeo nondum ⁴³ desperabat) interfecit. Sextum fortuna in Celtiberiam interim abscondit; aliisque post Cæsarem bellis re-

⁴¹ invisitatum Cæsaris oculis (nefas!) per

⁴² & manifesto vultu prætulisse;

⁴³ desperaverat

servavit. Cæsar in patriam victor invehitur. Primum de Galliâ triumphum transmiserat Rhenus, & Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. ⁴⁴ Alter laurus Ægyptia: tunc in ferculis Nilus, Arsinoe, & ad simulacrum ignium ardens Pharos. Tertius de Pharnace currus, & Ponto. Quartus Jubam & Mauros, & bis subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, & Thapsos, & Munda nusquam. Et quanto majora erant, de quibus non triumphabat! Hic aliquando finis armis fuit, reliqua pax incruenta: pensatumque clementiâ bellum. Nemo cæsus ⁴⁵ imperio præter Afranium, ⁴⁶ satis ignoverat semel, & Faustum Syllam. Didicerat generos timere, filiamque Pompeii cum ⁴⁷ patruelibus ex Syllâ, hic posteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus, omnes unum in principem congesti honores: ⁴⁸ circa templa imagines, in theatro distincta radiis corona; suggestus in curiâ; fastigium in domo; mensis in cœlo; ad hoc pater ipse patriæ perpetuusque dictator: novissimè, dubium, an ipso volente oblata pro Rostris, ab Antonio consule, regni insignia. Quæ omnia velut infulæ in destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia; gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia. Nec diutius dilatio donata est: sed Brutus & Cassius, aliique ⁴⁹ patricii consenserunt in cædem principis. Quanta vis fati! manaverat latè conjuratio, libellus etiam Cæsari datus, eodem die; nec perlitare centum victimis potuerat: venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans: ibi in curuli sedentem eum senatus invasit; tribusque & viginti vulneribus ad terram datus est. Sic ille, qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

CAP. III. Cæsar Augustus.

POpulus Romanus, Cæsare & Pompeio trucidatis, redisse in statum pristinæ libertatis videba-

⁴⁴ Altera   ⁴⁵ ejus imperio   ⁴⁶ satis si

⁴⁷ parvulis   ⁴⁸ in circu tensa; imagines in
theatro; distincta   ⁴⁹ patrum

tur:

tur: & redierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Cæsar hæredem reliquisset: vel, quod utroque pernicio-
fus fuit; si non collega quondam, mox æmulus Cæ-
sarianæ potentiae, fax & turbo sequentis saeculi, super-
fuisset Antenius. Quippe dum Sextus paterna repetit;
trepidatum toto mari: dum Octavius mortem patris
ulciscitur, iterum fuit mevenda Thessalia; dum
Antonius varius ingenio, aut successorem Cæsaris in-
dignatur Octavium, aut amore Cleopatrae desiscit in-
¹ regem, nam aliter salvus esse non potuit, nisi cen-
fugisset ad servitutem. Gratulandum tamen ² in-
stantâ perturbatione est, quod potissimum ad Octavium
Cælarem Augustum summa rerum rediit: qui sapienti-
â suâ atque solertiâ, percussum undique & pertur-
batum ordinavit imperii corpus: quod ita haud du-
bitâ nunquam coire & consentire potuisset, nisi unius
præfidis natu, quasi animâ & mente regeretur. Marco
Antonio, Publio Dolabellâ consulibus, imperium Ro-
manum jam ad Cæsares transferente fortunâ, variis
& multiplex civitatis motus fuit: quodque in annuâ
caeli conversione fieri solet, ut mota sidera sonent, ac
suos flexus tempestate significant; sic cum Romanâ
dominationis, id est, humanâ generis conversione,
penitus intremuit, omniq[ue] genere discriminum, ci-
vilibus, terrestribus, ac navalibus bellis, omne imperiū
corpus agitatum est.

C A P. IV. *Bellum Mutinense.*

Prima civilium motuum causa testamentum
Cæsaris fuit, cuius secundus hæres Antenius,
prælatum sibi Octavium furens, inexpiable contra a-
doptionem acerrimi juvenis suscepere bellum. Quippe
quum intra decem & octo annos tenerum, obnoxium,
& opportunum injuriæ juvenem videret, ¹ ipse plenæ
ex commilitio Cæsaris dignitatis; ² lacerare furtis hæ-
reditatem, ipsum infectari probris; ³ cunctis artibus

---

¹ regem: aliter ² tamen ei ¹ se plenæ
² & furtis hæreditatem lacerare ³ & cunctis
artibus adoptionem Iulæ gentis inhibere, denique ad
opprimendum juvenem palam arna moliri: Et
coopta-

cooptationemJuliae gentis inhibere non definere; ad opprimendum juvenem denique palam arma moliri: & jam parato exercitu in Cisalpinâ Galliâ resistenter motibus suis Decimum Brutum obsidebat. Octavius Cæsar, ætate & injuriâ favorabilis, & nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arms veteranis, privatus (quis crederet?) consulem aggreditur, obsidione Mutinæ liberat Brutum: Antonium exuit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit, nam cruentus & saucius aquilam, à moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

C A P. V. *Bellum Perusinum.*

Alterum bellum concitavit agrorum divisio, quos Cæsar ¹ veteranis, pretium militiæ, persolvebat. Semper aliâs ² Antonii piissimum ingenium Fulvia gladio cincta virilis ³ militiæ, uxor agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic vero jam non privatis, sed totius senatus suffragiis judicatum hostem Cæsar aggressus, intra Perusiae muros redegit, compulitque ad extrema ditionis, turpi & nihil non expertâ fame.

C A P. VI. *Triumviratus.*

Quum solus etiam gravis paci, gravis Reipublicæ esset Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit. Quid contra duos exercitus? ¹ Necesse fuit venire in cruentissimi fœderis societatem. Diversa omnium ² vota in incendium. Lepidum divitiarum cupido, quarum spes ex turbatione Reipublicæ: Antonium ³ ultiōes de his, qui se hostem judicassent: Cæsarem inultus pater, & Manibus ejus graves, Cassius & Brutus agitabant. In hoc velut fœdus pax inter tres duces componitur. Apud Confluentes inter Perusiam & Bononiam jungunt manus, & exercitus consalutant ⁴. ⁵ Nullo bono more Triumvira-

¹ veteranis castris,

² Lucii Antonii piissimum

³ audacia,

⁴ Cæsar ⁵ necesse

² vota incendit

³ ultiōis

⁴ inter se.

⁵ Nullo mone

tus invaditur, oppressâque armis Republicâ, redit Syllana proscriptio: cuius atrocitas nihil in se minus habet, quâm numerum centum quadraginta senatorem. Exitus fœdi, truces, miserabiles, toto terrarum orbe fugientium; pro quibus quis pro dignitate rei ingemiscat, quum Antonius Lucium Cæsarem avunculum suum, Lepidus Lucium ⁶ Paullum suum fratrem proscripserit? Romæ capita cæforum proponere in rostris jam usitatum erat: verùm sic quoque civitas lacrymas tenere non potuit, quum recisum Ciceronis caput in illis suis Rostris videretur, nec aliter ad videndum eum, quâm solebat ad audiendum, concurreretur. Hæc scelera in Antonii Lepidique tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit. Hæc quoque nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.

C A P. VII. *Bellum Cæsari & Bruti.*

BRUTUS & Cæsarius sic Cæsarem, quasi ¹ Tarquinium regem, depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maximè restitutam voluerunt, illo ipso parricidio ² perdidere. Igitur, cæde perfectâ, quum veteranos Cæsaris, nec immerito, timerent, statim è curiâ in Capitolium confugerunt. Nec illis ad ultionem deerat animus: sed ducem non habebant. Igitur quum appareret, quæ strages Republicæ immineret, displicuit ultio ³ cum consulis abolitione decreta. Ne tamen publici doloris ⁴ oculos ferrent, in provincias ab illo ipso, quem occiderant, Cæsare datas, Syriam & Macedoniam, concederunt. Sic vindicta Cæsaris dilata potius quâm oppressa est. Igitur ordinatâ magis, ut poterat, quâm ut ⁵ debebat, in Triumviro republicâ, relicto ad Urbis præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Cæsarium Brutumque succingitur. Illi comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cæsari

⁶ Paullum fratrem¹ Tarquinium, depulisse² perdidere³ senatus consilio abolitione decretâ discordia.⁴ aculeos⁵ debebat, respublica;

Pompeio

Pompeio fuit, harenam insederant. Sed nec tam
⁶ imminentis cladi destinata signa latuere. Nam &
assuetæ cadaverum pabulo volucres, castra quasi jam
sua circumvolabant ; & in aciem prodeuntibus ob-
vius Æthiops nimis apertè ferale signum fuit. Ipsi-
que Bruto per noctem, quum allato lumine ex more
aliqua secum agitaret, atra quædam imago, se ob-
tulit : & quæ esset : interrogata : *Tuus, inquit, ma-
lus genius.* Hoc dixit, & sub oculis mirantis evanuit.
Pari in meliora præsagio in Cæsaris castris omnia
aves, victimæque promiserant : sed nihil illo præ-
sentius, quod Cæsaris medicus somnio admonitus est,
ut *Cæsar castris excederet, quibus capi imminebat* : ut
factum est. Acie namque commissâ, quum pari ar-
dore aliquamdiu dimicatum ⁷ foret : & quamvis
duces non essent ⁸ præsentes, quorum alterum cor-
poris ægritudo, illum metus & ignavia subduxissent,
⁹ staret tamen pro partibus invicta fortuna & ulti-
ris, & qui vindicabatur : primum adeo anceps fuit
& par utrumque discrimen, ut exitus prælii docuit.
Capta sunt hinc Cæsaris castra, inde Cassii. Sed
quanto efficacior est fortuna quam virtus ! & quam
verum est, quod moriens efflavit, *non in re, sed in
verbo tantum esse virtutem !* Victoriam illi prælio
error dedit. Cassius inclinato cornu suorum, quum,
captis Cæsaris castris, rapido impetu recipientes se
equites videret, fugere arbitratus, evadit in tumu-
lum : inde pulvere & strepitu, & jam nocte vicinâ,
eximentibus gestæ rei sensum, quum speculator quo-
que in id missus, tardius renunciaret, transactum de
partibus ratus, uni de proximis auferendum præbuit
caput. Brutus quum in Cassio etiam suum animum
perdidisset, ne quid ex constituti fide resignaret (ita
enim ¹⁰ par superesse bello convenerat) ipse quoque
uni comitum suorum confodiendum præbuit latus.
Quis sapientissimos viros non miretur ad ¹¹ ultimum

⁶ imminenti cladi

⁷ foret, quamvis

⁸ præsentes, cum bunc corporis

¹⁰ impares ne superessent

⁹ stabat

¹¹ ultima

non suis manibus usos? ¹² nisi si hoc quoque ex persuasione defuit, ne violent manu, sed in abolitione sanctissimarum piissimarumque animarum, iudicio suo, scelere alieno, uterentur.

CAP. VIII. *Bellum cum Sexto Pompeio.*

Sublatis percussoribus Cæsar, supererat Pompeii domus. Alter juvenum in Hispaniâ occiderat, alter fugâ evaserat: contractisque infelicia belli reliquiis, quum insuper ergastula armasset, Siciliam, Sardiniamque habebat. Jam & classe medium mare insederat, ô quâm diversus à patre! Ille Cilicas extinxerat. ¹ Hic secum piratas navales agitabat. Tantâ mole belli ² penitus in Siculo freto juvenis oppressus est; magnique famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil tentasset ulterius; nisi quod magnæ indolis signum est, *sperare semper*. Perditis enim rebus profugit, Asiamque velis petit, venturus ibi in manus hostium & catenas, & quod spisserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub percussore moriturus. Non alia post Xerxem miserabilior fuga: quippe modo trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septemve fugiebat, extincto Prætoriæ navis lumine, anulis in mare abjectis, pavens atque respectans, & tamen non timens, ne periret.

CAP. IX. *Bellum Particum duce Ventidio.*

Quamvis in Cassio & Bruto partes fustulisset; in Pompeio totum partium nomen abolisset: nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Cæsar, quum scopulus, & nodus, & mora publicæ securitatis superesset Antonius. Nec ille defuit vitiis, quin periret, immo omnia expertus ambitu & luxuriâ, primum hostes, deinde cives, tandem etiam ¹ terrore sui sæculum liberavit. Parthi clade Crassianâ altius animos erexerant: civilesque populi Romani discordias hæti acceperant: itaque ut prima adfulsit

¹² nisi hoc ¹ biece pirata navales prædas agitabat. ² petitus ¹ totum terrore sæculum occasio

occasio,
dem in
(quis fu
lium:
Antoni
potestat
Syriâ,
specie
Antoni
sumque
toto in
set. V
filio du
stem ca
adimere
cans co
desciver
Crassia

C
E
rum do
tegrata
cum re
dum ti
imagin
confilio
quasi h
lietâ
² Gens
trepidat
quasi v
hostium
sub ves
sagittis
in com
mineba

² di
² Q

occasio, non dubitaverunt & erumpere, ultro quidem invitante Labieno; qui missus à Cassio Brutoque (quis furor scelerum!) sollicitaverat hostes in auxilium: & illi Pacoro duce, regio juvēne, ² dissipant Antoniana præsidia. ³ Saxa legatus, ne veniret in potestatem, à gladio suo impetravit. Denique ablatâ Syriâ, emanabat latius malum, hostibus sub auxilii specie sibi vincentibus; nisi Ventidius, & hic legatus Antonii, incredibili felicitati & Labieni copias, ipsumque Pacorum, & omnem Parthicum equitatum, totô inter Orontem & Euphratēm sinu latè cecidisset. Viginti amplius millium fuit: nec sine consilio ducis; qui simulato metu adeò passus est hostem castris succedere; donec absumpto jactus spatio, adimeret usum sagittarum. Rex fortissimè dimicans cecidit. Mox circumlato ejus per urbes quæ desciverant capite, Syria sine bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori cæde pensavimus.

CAP. X. *Bellum Parthicum cum Antonio.*

Expertis invicem Parthis atque Romanis, quum Crassus atque Pacorus utrinque virium mutuarum documenta ¹ fecissent; pari rurus reverentiâ integrata amicitia: & quidem ab ipso fœdus Antonio cum rege percussum. Sed immensa vanitas hominis, dum titulorum cupidine, Araxem & Euphratēm sub imaginibus suis legi concupiscit; neque causâ, nec consilio, ac ne imaginariâ quidem belli inductione, quasi hoc quoque ex arte ducis esset, obrepere; relictâ repente Syriâ in Parthos impetum facit. ² Gens præter armorum fiduciam callida, simulat trepidationem, & in campos fugam: hic statim quasi vîctor sequebatur: quum ³ subito nec magna hostium manus, ex improviso, & jam in fessos viâ, sub vespere, velut nimbus, erupit, & missis undique sagittis duas legiones operuerunt. Nihil acciderat in comparationem cladis, quæ in posterum diem imminebat, nisi intervenisset deum miseratio. Unus

² dispulerunt ³ Casca legatus ¹ dedissent;
² Quæ gens ³ subitanea & magna

ex clade Crassianâ Parthico habitu castris ædequitat, & salute Latinè datâ, quum fidem ipso fecisset, quid immineret edocuit; jam *affuturum cum omnibus cœpiis regem: irent retro, peterentque montes: sic quoque hostem fortasse non defere.* Atque ita sequuta est minor vis hostium quā imminebat. Adsuit tamen: deletæque reliquæ copiæ forent, nisi urgentibus telis in medum grandinis, quādam ⁴ forte, quasi docti, præcubuissent in gerua milites, & elatis super capita scutis, cœforum speciem præbuissent. Tum Parthus arcus inhibuit: deinde Rcmanni quum se rursus extulissent, adeo res miraculo fuit, ut unus ex barbaris miserit vocem; *Ite, & bene valete, Romanî, meritò vos vñctores gentium fama legatur, qui Partborum tela fugistis.* Non minor ex aquâ postea, quā ab hostibus clades: Infesta primū siti regio, tum quibusdam ⁵ Salinacidis fluvius infestior. Novissimè, jam ab invalidis & avidè hauriebantur: quum noxiæ etiam dulces fierent. Mox & ardores per Armeniam; & nives per Cappadociam; & utriusque cœli subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix tertią parte de sedecim legionibus reliquâ; quum argentum ejus passim dolabris concideret; & inde inter moras mortem à gladiatore suo efflagitasset egregius imperator; tandem perfugit in Syriam. Ibi incredibili quādam mentis vecordiâ ferocior aliquante factus est: quasi vicisset qui evaferat.

C A P. XI. *Bellum cum Antonio & Cleopatra.*

FUror Antonii quatenus per ambitum non interierat, luxu & libidine extinclus est. Quippe post Parthos, quum exosus æma in otio agere, captus amore Cleopatræ, quasi in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia, ab ebrio imperatore, pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promisit Antonius: quasi facilior esset Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacitè; sed patriæ,

⁴ forte docti, ⁵ Salinacidis fluviiis infestior: novissimè, quum jam ab invalidis & avidè hauriebantur, noxiæ etiam dulces fuere.

nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud ut mente, ita animo quoque, & cultu desciverrat. **Aureum** in manu baculum; ad latus acinaces; purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis; diadema aderat, ut reginâ rex ipse frueretur. Ad primam novorum motuum famam **Cæsar** à Brundusio trajecerat, ut venienti bello occurreret: positisque in Epiro castris, Leucadem insulam, montemque Leucaten, & Ambracii sinûs cornua, infestâ classe succinxerat. Nobis quadringentæ amplius naves; ducentæ non minùs hostium: sed numerum magnitudo pensabat. Quippe à senis in novenos tremorum ordinibus, ad hoc turribus, atque tabulatis ¹ elevatae, castellorum & urbium specie, non sine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur. Quæ quidem ipsa moles exitio fuit. **Cæsar**is naves à triremibus in senos non amplius ordines creverant. Itaque habiles in omnia quæ usus poscebat, ad impetus & recursus flexusque capiendos, illas graves, & ad omnia præpeditas, singulas plures adortæ, missilibus ² simul, tum rostris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium dissipavere. Nec ullâ re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quam post victoriam. Quippe immensa classis naufragio beli facta, toto mari ferebatur. Arabum Sabæorumque & mille aliarum gentium Afiae spolia, purpuram aurumque in ripam assiduè mota ventis maria revomebant. Prima dux fugæ regina, cum aureâ puppe, velcque purpureo, in altum ³ dedit. Mox sequutus Antonius: sed instare vestigiis **Cæsar**. Itaque nec præparata in Oceanum fuga, nec munita præsidiis utraq[ue] **Ægypti** cornua, Parætonium atque Pelusium, profuere: prope manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes **Cæsar**is provoluta tentavit oculos ducis frustrâ. Nam pulchritudo infra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vitâ quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat. Quod ubi desperavit à principe, servarique se triumpho vidit, incautiorem naucta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant)

¹ elevatae² simul cum³ tulit

I 3

recepit,

recepit, ibi maximos, ut solebat, induta cultus, in differto odoribus solio, juxta suum se collocavit Antonium: admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta.

C A P. XII. *Bella adversus gentes exteras.*

HIC finis arniorum civilium: reliqua adversus exteras gentes; quæ, districto circa mala sua imperio, diversis orbis oris emicabant. Nova quippe pax: nec dum assuetæ frenis servitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab imposito nuper jugo resiliabant. Ad Septentrionem conversa fermè plaga ferocius agebat; Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Mysii, Thraces & Daci, Sarmatæ atque Germani. Noricis animos dabant Alpes atque nives, quo bellum non posset ascendere: sed omnes illius cardinis populos, ¹ Brennos, Senones atque Vindelicos, per privignum suum Claudium Druſum perpacavit. Quæ fuerit ² callidarum gentium feritas, facile vel mulieres ostendere; quæ deficientibus telis, infantes ipsos, afflictos ³ humo, in ora militum adversa miserunt. Illyrii quoque sub Alpibus agunt, imasque valles earum, ac quædam quasi claustra custodiunt, abruptis torrentibus impliciti: in hos expeditionem ipse sumpsit; fierique ⁴ pontes imperavit. Hic se & aquis & hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum militi scutum de manu rapuit: & in viâ primus, tunc agmine sequuto, quum ⁵ Illyricus multitudine pentem sucedisset, saucius manibus ac cruribus, speciosior ⁶ sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium percecidit. Pannonii duobus ⁷ saltibus, ac fluviis, Dravo, Savoque vallabantur: populati proximos, intra ripas se recipiebant: in hcs Tiberium domandos misit: cæsi sunt in utrisque fluminibus. Arma victorum non ex more belli cremata: sed ⁸ capta sunt, & in ⁹ profuentes data: ut cæteris, qui

¹ Brennos, Semnones

⁴ pontem è cratis

⁶ è sanguine,

⁹ profluerem

² Alpicarum

⁵ subruptus

⁷ satis acribus

⁸ jacta

refulcent

resiste
rumq
tissim
minic
gregil
doma
terras
quin
anqui
Myfi
etiam
ducui
quit,
domin
Acce
ciem
extis
credi
minin
rio, f
stolid
tata m
fundat
desciv
discip
Pison
Quip
suam
tisoni
bius j
pular
ficiilli
ulteri
Sic t
est.
per e
Nihil
barba

10
maxi

resistebant, victoria sic nunciaretur. Dalmatæ plerumque sub silvis agunt: inde in latrocinia promptissimi. Hos jam quidem Marcius incensâ urbe Delminio quasi detruncaverat; postea Asinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat. Sed Augustus per domandos Tiberio mandat: qui efferum genus fodere terras coegit, aurumque venis repurgare: quod alioquin gens omnium ¹⁰ cupidissima, studiosâ diligentia anquirit; ut illud in usus suos servare videatur. Mysi quâm feri, quâm truces fuerint, quâm ipsorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu est. Unus ducum, ante aciem postulato silentio, *Qui vos, inquit, estis?* Responsum invicem: *Romani, gentium domini.* Et illi, *Ita, inquiunt, fiet, si nos viceritis.* Accepit omen Marcus Crassus. Illi statim ante aciem immolato equo concepere votum, *ut cæsorum extis ducum & litarent, & vescerentur.* Deos audisse crediderim, nec tubam sustinere potuerunt. ¹¹ Non minimum terroris incusit barbaris Domitius centurio, satis barbaræ, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem, fuscitatem motu corporis flamمام, velut ardentí capite fundebat. ¹² Ante hos, Thracum maximè populus desciverat. Ille barbarus & signis militaribus, & disciplinâ, armis etiam Romanis assueverat: sed à Pisone perdomiti, in ipsâ captivitate rabiem ostendere. Quippe quum catenas moribus tentarent, feritatem suam ipsi puniebant. Daci montibus inhærent: Cotisonis regis imperio, quotiens concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere solebant, & vicina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra, præsidia constituit. Sic tunc Dacia non vieta, sed summota, atque dilata est. Sarmatæ patentibus campis inequitant, & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis ¹³ fuit. Nihil praeter nives, rarasque silvas habent. Tantæ barbaries est, ut pacem non intelligent. Germaniam-

¹⁰ stupidissima   ¹¹ Nec   ¹² Bæsi, Thracum
maximus   ¹³ habuit.

quoque utinam vincere tanti non putasset: magis turpiter amissa est, quam gloriose acquisita: sed quatenus sciebat patrem suum Cæsarem, bis trajecto ponte Rheno, quæsisse bellum; in illius honorem concipiit facere provinciam: & ¹⁴ factum erat, si barbari tam vitia nostra, quam imperia ferre potuissent. Missus in eam provinciam Drusus, primos dominuit Usipetes: inde Tenctheros percucurrit, & Catatos. ¹⁵ Nam Marcomanorum spoliis ¹⁶ insignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excœluit. Inde validissimas nationes, Cheruscos Suevosque & Sicambros pariter aggressus est: qui viginti centurionibus incrematis, hoc velut sacramento sumpserant bellum, adeo certâ victorïæ spe, ut prædam in antecessum pactione ¹⁷ diviserint. Cherisci equos; Suevi aurum & argentum; Sicambri captivos elegerant. Sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum ipsosque, ¹⁸ prædâ divisit, & vendidit. Præterea in tutelam provinciarum, præfidia atque custodias ubique disposuit; per Mosam flumen; per Albim; per Visurgim. Nam per Rheni quidem ripam, quinquaginta amplius castella direxit. Bonnam & ¹⁹ Cesoniam cum pontibus junxit, classibusque firmavit. Invisum atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Ea denique in Germaniâ pax erat, ut mutati homines, alia terra, cœlum ipsum mitius molliusque solito videretur. Denique non per adulatioñem, sed ex meritis, defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod nunquam aliæ, senatus cognomen ex provinciâ dedit. Sed difficultas est provincias obtinere, quam facere: viribus parantur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium. Quippe Germani vieti magis, quam domiti erant: moresque nostros magis, quam arma sub imperatore Druso ²⁰ suspiciebant: postquam vero ille defunctus, Vari Quinctilii libidinem ac superbiam, haud secus quam ²¹ saevitiam odisse cœperunt. Ausus

¹⁴ facta erat,¹⁷ dividerent.²⁰ suspicerant:¹⁵ Jam¹⁸ prædam²¹ segnitiem¹⁶ insignem¹⁹ Moguntiacum

ille

ille
viol
voce
22
prim
Arn
Var
per S
tione
tale
ritas
rapit
res e
& a
que f
toler
aliis
tum,
rus,
quoq
dider
possid
stium
lateb
clade
ani n
ad Se
gis, C
accola
Gætu
ridas a
tuit &
mand
Arme
misit.
liæ q
vulne

22

24

futum

ille agere conventum: & in castris jus dicebat, quasi violentiam barbarorum & lictoris virgis. & præconis voce posset inhibere: at illi, qui jampridem rubigine ²² oblitos enses, inertesque ²³ cernerent equos, ut primùm togas, & sæviora armis jura viderunt, duce Arminio arma corripiunt: quum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne prædicta quidem, & predita per Segestem, ²⁴ virum principem, ducum conjuratione commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem improviso adorti, quum ille (ô securitas!) ad tribunal citaret, undique invadunt, castra rapient, tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem, quo Cannensem diem Paulus, & fato est & animo sequutus. Nihil illâ cæde per paludes, perque silvas cruentius: nihil insultatione barbarorum intolerantius, præcipuè tamen in causarum patronos, aliis oculos, aliis manus amputabant: ²⁵ unius os sutum, recisâ prius linguâ, quam in manu tenens barbarus, tandem, inquit, *vipera, sibilare* ²⁶ desistet. Ipsius quoque consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effussum. Signa & aquilas duas adhuc barbari possident, tertiam signifer prius quam in manus hostium veniret, evulsit; mersamque in râ baltei sui latebras gerens, in cruentâ palude sic latuit. Hâc clade factum, ut imperium, quod in litore ²⁷ Oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret. Hæc ad Septentrionem. Sub Meridiano tumultuatum magis, quam bellatum est. Musulanios atque Gætulos accolas Syrtium, Cocco duce, compescuit: unde illi *Gætulici* nomen. Latius victoria patet. Marmaridas atque Garamantas Curinio subigendos dedit. Potuit & ille redire *Marmaricus*; sed modestior in æstimandâ victoriâ fuit. Ad Orientem plus negotii cum Armeniis. Huc alterum ex Cæsaribus nepotibus suis misit. Ambo fato breves; sed alter inglorius. Massiliæ quippe Lucius morbo solvitur: in Syriâ Caius ex vulnere, quum Armeniam ad Parthos se subtrahentem

²² obfitos   ²³ cernerent Heins. quererentur.

²⁴ unum principum, conjuratione   ²⁵ uni os obfutum   ²⁶ desisti.   ²⁷ Oceani steterat, recipit.

recipit. Armenios, victo rege Tigrane, in hoc unum servitutis genus Pompeius ²⁸ assueverat, ut rectores à nobis acciperent. Intermissum ergo jus, per hunc recuperatum, non inctuento, nec inulto tamen certamine. Quippe Domnes, quem rex Artaxatis præficerat, simulatâ proditione, adortus virum intentum libello, quem, ut thesaurorum rationes continentem, ipse porrexerat, ²⁹ strictus ac recreatus ex vulnere in tempus. Cæterùm barbarus undique infesto exercitu oppressus, gladio, & pyrâ, in quam se percussus immisit, superstiti etiamnum Cæsari satisfecit. Sub Occasu pacata fere omnis Hispania, nisi quam Pyrenæi definentis scopulis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validissimæ gentes, Cantabri & Astures, immunes imperii agitabant. Cantabrorum & pejor, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit; qui non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, Vaccæosque & Curgonios, & Autrigonas crebris incursionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementius agere nunciabantur, non mandata expeditio, sed sumpta est. Ipse venit Segismam: castra posuit. Inde partito exercitu totum ³⁰ in diem amplexus Cantabriam, efferam gentem, ritu ferarum quasi indagine debellabant. Nec ab Oceano quies, ³¹ quam infestâ classe ipsa quoque terga hostium cæderentur. Primum adversus Cantabros sub mœnibus ³² Belgicæ præliatus est. Hinc fuga in eminentissimum Vinnium montem, quem maria prius Oceani, quâm arma Romana ascensura esse crediderant. Tertiò Arracillum oppidum magnâ vi repugnat. Captum tamen postremò fuit. ³³ Medulli montis obsidio; quem perpetua quindecim milium fossa comprehensum cinxit undique simul adeunte Romano. Postquam extrema barbari vident; certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgò ex arboribus taxeis exprimitur, præcepere mortem: seque pars major à captivitate,

²⁸ assuefecerat   ²⁹ stricto ferro cruentat vulnere
in tempore   ³⁰ totam indidem amplexus   ³¹ quum
³² Vellicæ   ³³ Inde Medulli

quæ

quæ vi
niū,
mariti
monti
jure be
senatu
set tri
pus in
Nec te
tis ca
mine,
bant.
tuâ cl
bitò,
prodi
ercitu
non in
validis
tum et
tur, a
manæ
Hic fi
rebelli
na pa
promp
tium t
quæ in
tis eff
gionis
focollæ
solum
suas at
Omni
ad Se
atque
Euphr
rii era
rem g

quæ videbatur, vindicavere. Hæc per Antistium, Fur-
nium, Agrippam, legatos, hibernans in Tarragonis
maritimis Cæsar accepit. Ipse præiens hos deduxit
montibus: hos obsidibus astrinxit: hos sub coronâ
jure belli venumdedit. Digna res lauro, digna curru,
senatui visa est: sed jam Cæsar tantus erat, ut pos-
set triumphos contemnere. Astures per idem tem-
pus ingenti agmine à montibus suis descenderant.
Nec temerè sumptus, ut barbaris, impetus: sed posi-
tis castris apud Asturam flumen, trifariam diviso ag-
mine, tria simul Romanorum castra aggredi para-
bant. Fuisset & anceps, & cruentum, & utinam mu-
tuâ clade certamen, ³⁴ tunc tam fortibus, tam su-
bitò, tam cum confilio venientibus, nisi Trigæcini
prodidissent: à quibus præmonitus Carisius, cum ex-
ercitu adveniens, opprescit consilia, sic quoque tamen
non ineruendo certamine. Reliquias fusi exercitus
validissima civitas Lancia excepit. Ubi adeò certa-
tum est, ut quum in captam urbem faces posceren-
tur, ægrè dux impetraverit veniam, *ut victoriæ Ro-
manæ stans potius esset, quam inconsa, monumentum.*
Hic finis Augusto bellicorum certaminum fuit; idem
rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, & æter-
na pax; cùm ipsorum ingenio, in pacis ³⁵ partes
promptiore; tum consilio Cæsaris, qui, fiduciam mon-
tium timens, in quos se recipiebant, castra sua, sed
quæ in plano erant, habitare & incolere jussit. Ingen-
tis esse ³⁶ consilii illud observari cœpit. Natura re-
gionis ³⁷ circa se omnis aurifera, miniique & chry-
socolæ, & aliorum colorum ferax. Itaque exerceri
solum jussit. Sic Astures & latentes in profundo opes
suas atque divitias, dum aliis querunt, nôsse cœperunt.
Omnibus ad Occasum & Meridiem pacatis gentibus,
ad Septentrionem quoque, duntaxat intra Rhenum
atque Danubium; item ad Orientem intra Cyrum &
Euphratrem; illi quoque reliqui, qui immunes impe-
rii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victo-
rem gentium populum Romanum reverebantur. Nam

³⁴ cunctis tam ³⁵ artes ³⁶ consiliis, con-
silium ³⁷ circa omnis

& Scythæ misere legatos, & Sarmatæ, amicitiam petentes, Setes etiam, habitantesque sub ipso sole Indi, cum gemmis, & margaritis, elephantes quoque inter munera trahentes, nihil magis, quam longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant; & tamen ipse hominum color ab alio venire cœlo fatebatur. Parthi quoque, quasi victoriæ pœniteret, ³⁸ rapta clade Crassianâ, ultrò signa retulere. Sic ubique ³⁹ cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Aususque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe conditâ anno, Janum Geminum cludere, bis ante se clusum; sub Numâ rege; & viâ primùm Carthagine. Hinc conversus ad pacem, primum in omnia mala, & in luxuriem fluens sæculum, gravibus severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia *Dictator perpetuus*, & *Pater patriæ* dictus. Tractatum etiam in senatu, an, quia condidisset imperium, *Romulus* vocaretur: sed sanctius & reverentius visum est nomen *Augusti*; ut scilicet jam tum, dum colit terras, ipso nomine & titulo consecraretur.

---

38 capia

39 una

F I N I S.

Io. Isaci Pontani

INTRODUCTIO

AD

L. Annæum Florum.

UCII ANNÆI FLORI rerum Romanarum historiam librosque auspicaturus, Auditores ornatissimi, existimavi haud abs re facturum me, si pauca quædam *de bistoriæ cum aliis disciplinis affinitate, deque autore & operis argumento im præsentiarùm proponerem*. Et verò quod autorem attinet, ut ultimò referatur, consentaneum habeo. De primo itaque, & postremo primùm; Et quidem illud vel ideo in antecessum discutiendum, ne quis fortè aut officii aut muneris mei haud satis nunc meminisse me arbitretur, quod philosophiam professus etiam historicos ad pulpita nostra arcessam. Sciri enim interest aliarum disciplinarum ambitu & præsertim philosophiæ, utpote humana divinaque contemplantis, nequaquam excludi historicen. Quamvis inter utramque discriminis præcipuè istud sit, quod aliter philosophus, aliter res tractent historici. Ille non tantum, quod facit historicus, enarrare, sed etiam inquirere & disputare sibi propositum habet. Unde Græcis olim, ut notavit Laertius, ζητητοὶ, id est, *inquisitores* dicebantur philosophi: & Apostolo de gentium sapientibus agenti *Λυγῆτης est scrutator curiosus*. Historicus itaque, si ad verum & fidem de re propositâ retulerit, officio suo satisfecisse existimabitur. Et ea quidem ipsa, quæ eum in modum memorat, cum materiam non tantum & veluti penum præbeant universæ scientiarum panopliæ, sed & facem præferant vitae & actibus mortalium, non tamen omnes

K

eadem,

eadem, sed, ut captus & genius est lectoris, diversa
diversa sequuntur. Ciceronis enim de republicâ li-
bros, aut Sallustium seu Florum nostrum, aut alium
quempiam ex Græcâ Romanâque historiâ in manus
ti sumat, hinc Philologus aliquis, hinc Grammati-
cus, hinc Philosophiæ deditus, aliis aliò curam suam
mittet. Philosophus, si quid ad rerum principia & uni-
versi naturam spectabit; si quid ethicon aut politicon
ccurret; si quid etiam ad chorographiam faciens,
ut situs terrarum, fluminum fluxus & ortus, accurate
subleget & annotabit. Mathematicus, Chronologiae
præcipuè & rerum cœlestium rationem notans, hæc
propriùs edisseret, suumque in usum transfundet: Quod
vel in Floro non indiligeretur præstisſe quondam cla-
rissimum mathematicum Joannem Stadium, ejus in
eum curæ indicant. Ad eandem hanc lectionem
ubi se Philologus accinget, hoc præter cætera exer-
pet, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem
non habet, alter matrem. Nam de Servii matre
dubitatur, Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur.
Præterea Romulum notabit periisse Solę deliquum
patiente. Eosdem libros Grammaticus explicet, in-
ter alia, abstrusum aliquod lequendi genus, aut ali-
quam vocem veterem etiam Ciceronem usurpâsse,
aliaque talia in commentarium referet. Hinc tran-
ſibit ad eā, quæ vel in pronunciatione, vel si anti-
quarius fuerit, in moribus & Gentium ritibus sæculi
consuetudo immutavit. Ita scilicet, Auditores, unus
ſæpè idemque inter historicos autor res diverſissimas
ſimul proponit & docet; ſacra inquam & profana;
& cœleſtia & terreftria, hoc eſt, modò ſapientiæ,
modò prudentiæ & ſcientiæ ſementem quandam plenâ
manu non ignaris ſuppeditat: Unde ſanè non tantum
historiæ & philosophiæ arctam eſſe cognitionem, ſed
& eum, qui cum fructu in historiarum lectione ver-
ſaturus fit, non unâ Philosophiæ parte aut ſimplice
vice eā inſtructum accedere debere in confeſſo fit.
Sacrarum quoque literarum ſeu Theologiæ studio-
ſus, quomodo officium & commiſſam ſibi provinciam
ritè tutabitur ſine historiarum cognitione? Quomodo
ille temporum vices, quibus crevit & adolevit ecclēſia,
quomodo

quomodo controversiarum, quæ in eâdem diversis exortæ sunt sæculis, originem, causas atque indolem intelliget? quinam rectæ & sanæ sententiaæ testes, quæ hostium & adversantium agmina fuerint, nisi face historiarum præviâ? Certè prudentia, qui est mentis oculus, anima politicæ, nusquam aliundè haurietur priùs. Nec negaverim usum & experientiam vitæ nostræ & actuum magistram vulgò haberi. At illa quam paucis, imò quam difficulter & vix cuiquam in solidum contingat, esse testis queat vitæ etiam longissimæ brevitas, raritas eventuum & occasionum, rerum quoque quas experiri, in ætate quamvis Nefastoreâ, mortali conceditur, paucitas. Quibus si ærumnæ & pericula & sæpè propositi finis frustratio accedant, nonne senectus & tandem mors hominem natum obruent, antequam illâ multo usu partâ & confirmatâ prudentiâ uti dabitur? Themistoclem, qui annos centuni & septem vitæ numeravit, morti jam vicinum expostulâsse cum naturâ accepimus; quod tunc egrediendum è vitâ esset cum jam usu diuturno sapere & rectè res gerere didicisset. Non ergo tam usus, quam historia & eventuum frequens ex eâdem observatio, hanc in animis prudentium scientiam generabit. Nec aliud de juris doctrinâ & studio judicium esto: illam dico legum & jurisprudentiæ disciplinam, quæ haud uni lucro dedita, sed cuius mater est politica, & artes cæteræ ejusdem sorores, quas inter omnes præcellit historia. Ex hâc juris candidatus rectam prudentiam & res cùm laude exequendi momenta & artificium discet: Ex hâc astutam militiam, quæ hodiè multis prudentia censetur, esse sublestorum & levium tantum ingeniorum intelliget; illa autem solidâ & nunquam intermoriturâ apud posteros gloriâ persistere, quæ odio vitiorum, virtute & verâ prudentiâ subnixa sunt: eas quoque voces & versus, quos in ore habuisse semper Iulium Cæsarem elloquentiæ parens Cicero testatur,

Si violandum est jus, regnandi causâ
Violandum est; cæteris rebus pietatem colas:

Eos, inquam, in exitium legum & libertatis natos ac usurpatos, fidæ rerum memoriae indicabunt; & non nisi in dedecus Christiani nominis etiam isto saeculo ad praxim ac usum à noanullis revocari, dignos potius qui ad Styga, unde profecti, remeent. Historia ergo est quæ hæc omnia non quidem ignoranda, sed vitanda cavendaque demonstrat, magistra juris & moris probi. Quocirca, Auditores, qui puppim & proram rerum agendarum eam dixerat, nihil praeter rem dixerit. Scire aliquis causas desiderat, quibus parva reipublica fieri magna queat: quibus vicissim eadem labefactetur, decrecat, intereat? Historia est, quæ ista multo

Certiūs & melius Chrysippo & Crantore dicet.

Vult scire quomodo cum civibus, cum indigenis, cum exteris, cum principibus & regibus sit agendum? quâ arte civiles motus aut præcaveri aut sedari queant? Historia est, quæ vivis hæc exemplis demonstrat. Vult scire quomodo suscipienda, quomodo gerenda, quomodo denique finienda bella? Historia est, quæ ejusmodi hæc præcepta suppeditabit, quibus nec Annibal aliquis aut Cæsar auscultare recusent. Iphicrates olim, ut refert Plutarchus, cum multos de re bellicâ sermones habuisset, interrogatus ecquis esset, qui tantos sibi spiritus sumeret? utrum eques, an sagittarius, an veles, an legionarius? Nihil horum, inquit, sed qui his omnibus novit imperare. Historia itaque est, quæ præsentia moderabitur, & de futuris, ut innocentissimâ ita nequaquam vanâ nos divinatione instruet. Nec quidquam hic habendum certius, quam quod aiebat M. Tullius, nuspam facilius aut bellicam rem, aut omnis reipublicæ disciplinam cognosci, quam ex annalium monumentis. Quod quasi edidicisse ducum summus Lucullus, aut quod verius habeo, à Lucullo comperisse & ejus exemplo imitandum omnibus proposuisse Cicero videtur. Lucullus enim ad Mithridaticum bellum à senatu missus non modo opinionem vicit omnium, quæ de virtute ejus erat, sed etiam gloriam superiorum. Quæritis quânam

nam id arte aut industriâ obtinuerit? hâc, inquit Cicerô, quâ totum iter & navigationem versus Afiam consumpsit, partim in percunctando à peritis, partim rebus gestis legendis; adeo ut in Afiam factus imperator venerit, cum esset Româ profectus rei militaris rudis. Et adjicit deinde, tantum imperatorem in omni genere belli Lucullum suisse præliis, oppugnationibus, navalibus expeditionibus, totiusque belli instrumentis & apparatu, ut Rex Mithridates post Alexandrum maximus, hunc à se majorem ducem cognitum, quam quemquam eorum, quos legisset, fateretur. Hic enim ille est omnibus sæculis admirandus imperator, ut alia ejus adversus Mithridatem & Tigranem totius Orientis duos reges potentissimos, facta fortia prætermittam, qui cum exiguâ vix undecim millium militum manu, innumerables hostium phalanges adortus, peditum cecidit ad centum millia, equitum ad quinquaginta: Regem regum Tigranem & quidquid gladiis jam retusis occidi non poterat, in fugam se conjicere compulit. Hic, Auditores, ut iterum hoc repetam, Lucullus est, qui nequaquam satis duxit hæc talia summâ cum gloriâ maximoque patriæ emolumento perpetrâsse, nisi & Archiam poetam sibi familiarem ac domesticum redidisset: Archiam, qui & C. Mario, quamvis ad humânia hæc studia duriori, jucundus & charus fuit. Nam & Cimbricas ejus res, attestante Cicerone, adolescens attigit. Mithridaticum verò ipsius Luculli bellum magnum atque difficile & in multâ varietate terrâ marique versatum, totum ab eo expressum est, qui libri non modo L. Lucullum, fortissimum & clarissimum virum, verùm universum populi Romani nomen longè latèque diffusum illustrârunt. Censuit scilicet vir summus Lucullus, & qui hoc fortasse nomine per ludum à Pompeio M. Xerxes togatus est appellatus, nihil esse histeriâ & rerum memoriâ præstantius: ut nimirum cui adesset facultas & occasio faciendi scribenda, non deessent quoque, qui eadem ad posteritatem feliciter transmitterent, & scriberent facienda. Quod & ante eum Scipionis quoque illius Africani judicium fuit,

qui secum domi militiaeque Polybium habuit, nec non & Poetam Ennium: Quorum etiam hic in sepulchro Scipionum è marmore collocatus memoratur. Et, ut cæteros mittam, Magnus ille Alexander, licet multos rerum suarum scriptores habuerit, tamen cum in Sigæo ad Achillis tumulum adstitisset, *O fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ virtutis præconem Homerum inveneris!* Et verè; Nam Ilias nisi extitisset, eadem illa tellus, quæ Achillis corpus contexit, nomen etiam & facta ejus silentio involvisset. Unde etiam est quod cecinit Venusinus,

*Vixere fortes ante Agamemnona
Multi: sed omnes illacrymabiles
Urgentur ignotique longâ
Nocte: carent quia vate sacro.*

Atque hæc quidem, Auditores, si in universum historiam spectemus, locum habeant: seorsim vero & in se spectata, non una nec unius erit generis historia. Alia enim *divina* est, *naturalis* alia, alia *humana*. *Divina* immortalis Dei alierumque cœlestium vim & potestatem exponit: Qualis apud Græcos historia fuit Euhemeri, qui res gestas Jovis & aliorum, qui Dii putabantur, conscripsit; apud *Judaeos* & nostros est Mosis & Evangelistarum enarratio; cui accedunt Apostolorum Acta in commentarium à D. Lucâ relata, cæterorumque ecclesiasticorum scriptorum commentarii. Hujus statuitur finis religio. *Naturalis* deinde, res in naturâ latentes aut existentes earumque principia, causas, effecta & affectiones declarat: cuiusmodi est Aristotelis de *Animalibus*; C. Plinii de rerum & universi naturâ, Theophrasti de *stirpibus*; Cujus finis est scientia. Tertia & ultima est *humana*, quæ actiones mortalium, publicas privatasque complectitur: quæ & præcipue Historiæ appellationem merebitur: cuiusmodi iterum vel erit *communis* vel *propria*. *Communis* omnium aut plurium populorum res gestas continet, qualis est historia Polybii, Diodori Siculi, Trogi Pompeii. *Propria* exponit facta vel unius populi, vel hominum singu-

singulorum: prioris ordinis est Thucydides, qui Græcorum; Livius, qui Romanorum; Cæsar, qui Gallorum res explicavit: Singulorum hominum facta & vitam executus est apud Romanos Suetonius, Vopiscus, Capitolinus, qui imperatorum acta ediderunt: Diogenes Laertius inter Græcos philosophorum res & sectas discussit. Eginhardus apud Frances. Carolum Magnum graphicè descriptum posteris reliquit. Hujus finis habetur prudentia. Ex quibus omnibus satis intelligi putem ita nos historiam accipere, ut sit *rerum publice gestarum ex fide narratio*: *Gestarum* scilicet, ut nimirum figmenta omnia & fabellæ ex ingenio adinventæ excludantur. Quocirca neque Luciani verarum, ut ipse ludens inscripsit, narrationum libros, neque Æthiopica Heliodori, neque Heraclidæ Abarim, aut Aristonis Lyconem, neque Asinum Apuleii & id genus similia scripta historiam esse admittimus. Quin nec Xenophontis quidem libros Cyropaideias pro historiâ accipiunt nonnulli; cum ob causas alias, tum quia in iis non tam studio fuit sapientissimo alioquin & accuratissimo scriptori, ut res Cyri domi militiæque gestas exponeret, quam ut posteritati imaginem veri regis adumbratam proponeret. Neque interea adeo sumus delicatuli, etiam si rerum publicè gestarum narrationem historiam fateamur, ut eos, de quibus modò dictum, qui res & vitas singulorum persequuntur, extra hunc censum, quod nonnulli voluerunt, respondendos existimemus. Nam Suetonius, Vopiscus, cæteraque illa minorum gentium manus, licet non perpetuo publica, sed privata subinde intermisceant, publicarum tamen personarum res tractant, & ad eum omnes scopum collimant, ut ea quæ in imperio, & publicè gesta sunt, posteris exhibeant. Noster quem explicandum sumpsimus, Lucius Florus ab hâc omnino notâ immunis, universam propemodum rem Romanam tenui ab exordio cœptam ad fastigium suum deducit. Populum enim Romanum ut hominem ob oculos proponens, ejus *infantiam*, *adolescentiam*, *juventam*, ac tandem *senectam*, quatuor veleri gradibus conclusit. Græci imperiorum ejusmodi

modi periodos in tria, ut plurimum, tempora par-
tiebantur, ἀγχίω, ἀκρίω, & ἀγαρύπλιω seu φθοράν-
appellantes. . Prima ætas, ut solent primordia, ob-
scerior & minus certa, septem regibus absolvitur. Et
ut operis totius veluti gustus detur, præeuntem me,
Auditores, mente sequimini, dum non quidem sin-
gula, sed è multis illustria, & ut ille ait,

Summa sequor fastigia rerum.

Primus regum *Romulus*, interfecto fratre *Remo*,
& urbis & imperii conditor fuit. Originem gentis ab
Æneâ arecessunt, qui eversâ Trojâ, in Italiam casu
delatus daxit in uxorem *Laviniam*, Latini regis &
Amatae filiam. Hinc bella cum *Turno Rutulorum*;
& *Mezentio*, *Hetruscorum* rege. Quibus in bellis
Turno & *Latino* cæsis, *Æneas Lavinium* fundavit.
Tandem defuncto etiam *Æneâ*, Ascanius filius Al-
bam longam condidit, in quâ regnatum ab Ascanio
& *Silviis*, annis totis CCC. usque ad *Romulum*,
quem diximus, natum è *Rheâ Silviâ*, filiâ Numi-
toris regis *Albani*. Regnaverit *Romulus* annos 38.
Quænam fuerit illis primis initiis reipublicæ forma,
quæ urbis incrementa, quæ legum & magistratum
mutationes, noster paucis sed accuratè attingens,
præter cætera, ostendit divisam per tribus juventutem
in equis & armis, quo ad subita bella expeditiùs va-
caret; Consilium reipublicæ fuisse penes seniores,
qui ex autoritate Patres, ab ætate *Senatus* vocaban-
tur. Quâ ex legum & politiæ curâ studioque haud
temerè fuit conjicere Martium hunc populum ad
summa, id est, ad Monarchiam divinitùs fuisse de-
stinatum. Accedit & auxit hæc Romuli ipsius apo-
theosis. Nam cum disceptum à senatu plures pu-
tarent ob mores asperiores, oborta de subito tempestas
Solisque defectio consecrationis speciem præbuere.
Cui & *Julius Proculus* mox fidem addidit, affirmans
Romulum augustiore, quam fuisse, formâ conspec-
tum; placitumque Diis ut in cælo **QUIRINUS**
appellaretur...

Post

Post Romulum *Numa Pompilius* annos 43; *Tullus Hostilius* duos & triginta in imperio expleverunt. Quorum Numa religiosus, quasi auspicium à divinis faciendum omnibus denuncians, sacra & ceremonias docevit: Pontifices, augures, Salios cæterosque per facerdotia, annum in menses, fastos nefastosque dies distinxit; *Hostilius* militarem disciplinam artemque bellandi adjecit: Primusque, exercitâ juventute, provocare ausus Albanos, gravem & diu principem populum, deletâ Albâ, Romam migrare cives effecit. Hunc exceptit *Ancus Martius*, qui mœnia muro complexus est, & annis 24. quibus præfuit, ad ædificiorum & urbis amplitudinem plurimum contulit, jam tum scilicet præsagiens animo futurum, ut eo tanquam publico orbis hospitio omnes penè mundi opes & commeatus reciperentur. *Tarquinius* indè *Priscus*, Corintho oriundus, Græcum ingenium Italicis artibus miscens senatus majestatem numero & centuriis auxit: Fasces, trabeas, curules, annulos, phaleras, paludamenta, togas pictas tunicasque palmatas, cæteraque decora atque insignia, quibus postmodum eminuit imperii dignitas, subactis Tuscis, Romam primus intulit. Qui cum annos 57. regnasset, *Servius Tullius* gubernacula invasit. Ab hoc populus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque collegiis distributus. Quem post annos 44. secutus est *Tarquinius Superbus*, cuius fastum tamdiu perfensus est populus, donec aberant luxus & stupra: Hæc in filiis ejus ferre non potuit. Itaque expletis annis 25, cum ornatissimæ sœminæ Lucretiæ vim intulisset natorum alter, patri regnum & simul imperium regibus abrogatum est.

Habetis, Auditores, primam gentis ætatem & quasi infantiam transactam sub regibus septem, quâdam fatorum industriâ adeò ingenio variis, ut ejusmodi viros reipublicæ ratio & utilitas tum quasi postulasse videatur. Nam si Romulum videamus (ut & verbis & anacephalæosi autoris nostri hæc claudam) quid eo ardentius? at tali opus fuit, ut invaderetur regnum. Quid Numâ religiosus? talem res poposcit, ut ferox populus religione mitigaretur. Quid ille mi-

litiae

Itiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quam necessarius, ut acueret arte virtutem? Quid ædificator An-
cus? ut urbem coloniâ extenderet, ponte jungeret, muro
tueretur. Jam Tarquinii ornamenta & insignia, quan-
tam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignita-
tem? Actus à Servio census, quid effecit, nisi ut ipsa
se nosceret respublica? Postremò Superbi illius impor-
tuna dominatio nonnihil, imò plurimum profuit. Sic
enim effectum est, ut agitatus injuriis populus cupiditi-
tate libertatis incenderetur. Hic, Auditores clarissimi,
ignoscite ad aliena, id est, ad nostra tempora men-
tem & cogitationem obiter vertenti. Nam, ut mag-
nis parva & nova veteribus componam, quid Belgium
nostrum majoresque nostros ad vindicandam liberta-
tem concitavit, nisi similis importunitas? Albani enim
Hispaniarum regis legati & præsidis superbum impe-
rium cum armis occasionem dedisset, quæ hactenus
aut opes, aut regna, aut rex longè latèque potentissi-
mus tantum potuere, ut liberis libertatem eriperent?

Sic ergo populus Romanus, Bruto Collatinoque
ducibus, regis nomine cum perpetuo imperio deleto,
republicæ formam in aliam transtulit. Libertatis
suæ vindices annuâ dignitate donavit, consules appellando,
ut nimirum se civibus suis consulere debere
meminissent. Liber jam hinc populus prima adver-
sus exterros arma corripuit, mox pro finibus, deinde
pro sociis, tum gloriâ & imperio, lacescentibus affi-
duè & usquequâque finitimis. Nam confecto Hetrusco
& cum Porsennâ Latinisque adversus Tarquinios bel-
lo, consules post annum ducentesimum Volscos do-
muerunt. Herum Metropolim Veios post decennem
obsidionem cepit Camillus. Quo etiam in bello tre-
centi Fabii ceciderunt, uno superstite, qui exinde
Cunctator est appellatus. Obstrebant intereà hinc
Sabini, illinc Samnites: Etruscorum quoque populus,
necnon & Tarentini cum Pyrrho dubiam aleam fa-
ciebant. Nec satis erant interna vicinaque hæc mala,
nisi & Senones Galli ab alio & nostro hoc axe atque
Oceano Alpes transgressi demonstrâissent quod ipsi à
cælo & solo suo invictum atque acre haberent, id à
virtute habuisse Romanos. Mittunt tamen ad eos

ex more legatos Romani, sed ut inter arma, leges & jura non audiuntur. Quapropter totis jam castris urbi appropinquantibus ad Alliam flumen cum exercitu Fulvius occurrit, sed cæditur. Mox urbem invadentibus cedit Manlius, & lectâ cum juvenum manu arcem Capitolii occupat: ex quâ se & pulsam urbe libertatem asserit: Galli dum urbem habent, sedentes in curulibus sellis prætextatos senes velut Deos venerati; ubi homines esse intelligerent, pari vecordiâ trucidant. Postremum aggressus eos ex inopinato Furius Camillus urbem Manlio & cum Manlio libertatem urbi reddidit. Hinc domitis Picenis, Salentinis, Volfiniis, variae urbem seditiones invadunt, in quibus tamen ipsis principem populum ut sanctum adhuc & pium jure mirabimur, dum vel leguni libertatem, vel pudicitiam, vel natalium dignitatem aut decora atque insignia honorum vindicat.

Et talis quidem ille domi ac foris, talis pace belloque populus fretum suæ adolescentiæ, id est, secundam ætatem habuit: quâ jam, annum prope quingentesimum agens, universam inter Alpes & mare Italiam armis subegerat. Inde in majus robur & juventam quasi exsurgens per orbî terrarum eile cœpit. Nam ducentis, qui sequuntur, annis Europam, Asiam, Africam & totum denique orbem terrarum bello victoriisque peragravit. Initium à Carthagine factum. Nam quod Punicum primum appellavere, hoc tempore terrâ marique summis utrinque viribus gestum. Quibus autem viris & ducibus gestum? non herminum, Auditores, sed fortitudinum nomina exaudietis Duillios, Calphurnios, Scipiones, Regulos, Metellos, Manlios. Quorum Regulo quid admirabilius? Qui hostium non modò, sed & monstrorum dominor, cum terrorem nominis sui longè latéque circumtulisset, Xanthippi Lacedæmonis artibus captus in hostium potestatem vivus venit. At ille quid? non par tantum sed omni calamitate excelsior, nec carcere Punico fractus, nec legatione, quâ Romam mittitur. Quippe diversa quam hostis mandaverat, censuit, NE PAX FIERET: NE COMMUTATIO

CAP.

C A P T I V O R U M R E C I P E R E T U R. Sicque fide servatâ in Africam, id est, in extremum supplicium regressus est. At ille nec voluntario eo ad hostes suos reditu, nec ultimo denique ac crudelissimo supplicio territus, imò his omnibus admirabilior apparuit. Quid aliud dicemus, Auditores, quām victum de vi-
ctoribus, & quia Carthago non cesserat, de fortunâ triumphâsse? Tandem navalî prælio victi Pœni pacem petunt anno belli moti 24. Exigua deinde & vix quadriennis requies, cum ecce, post Ligures, Illyrios & Gallos Insubres aut pacatos aut domitos, alterum Punicum exoritur. Hoc licet priori cedat annorum spatio (nec enim amplius, quam octo & de-
cem annos habet) tamen cladium atrocitate longè terribilius fuit. Eo enim durante, quatè Romanum fudit Annibal, ad Ticinum, ad Trebiam, ad Trafi-
menum, ad Cannas denique, ipse annos 17. Italæ visceribus inhærens. Romani nihilominus fortes & sui similes, unam urbem gloriæ & virtutis sedem non tam muro & laterum compage, quam robore animi vallatam unanimes tenent. Prælio, quod ad Ticinum gestum, penè in hostium potestatem Scipio imperator venisset, nisi protectum patrem filius tunc adhuc prætextatus, ab orci eripuisset faucibus. Hic ille est Scipio qui exinde in exitium Africæ adolevit, cognomen ex ejus ruinis adeptus **A F R I C A N U S.** Apud Cannas duo maximi maximorum ducum Pauli & Varronis exercitus ita concisi, ut ipse Annibal militem moneret, *parceret ferro.* Alter ducum occu-
buit, effugit alter. Uter majore animo quærerit no-
ster, sibi respondens, *Paulum,* inquit, *puduit, Varro non desperavit.* Jam aderat, & quod adagio dicitur, *stabat ad portas Annibal.* Nec tamen animum de-
spondet Romanus, sed ut antea intra Tarpeiam ru-
pem, ita nunc urbi suæ inclusus toti adhuc orbi pa-
rem se ferebat. Vicerat interim Pœnus, si ut vin-
cere, ita uti victoriâ novisset. At ille frui maluit. Undè aliò avocatum, quem non Alpes, non arma, non viri terruerant, Bajarum & Campaniæ amœna prostrârunt. Ibi siquidem luxu & deliciis cum ipse, tum exercitus vigor elanguit, adeò ut verè, quod à *nostre*

nostro refertur, in eum dictum sit, *Capuam Annibali Cannas fuisse.* Hic paulatim reparatis viribus viam videre Romanus cœpit, quâ exturbaret Italiâ Annibalem. Vieta erat, vel potius recuperata, duce Scipione, Hispania; ibidemque (bono omne) eo ipso, quo obsidebatur, die capta Hispanica Carthago. Unde rerum prosperarum fiduciâ jam plenus populus cum eodem Scipione in Africam totâ mole conversus imitari voluit Annibalem, & Italiæ cladem in Africâ vindicare. Hic Scipio post varios cum Asdrubale, cum Syphace conflictus, post castra & oppida innumera incensa facibus, aut eversa armis, ipsas Carthaginis portas obsidione concussum. Quo factum at inhærerentem atque incubantem jam ultra tertium lustrum Italiæ extorqueret Annibalem. Itaque regressus castra sua in Africam transtulit, ut nimirum Romam, quam in Italiâ non poterat, in Africâ debellaret. Quis, Auditores, tantorum tum ducum concursus, quis præliorum eventus, exercitus & acierum forma fuerit, non meis sed verbis autoris nostri, si libet, dicentem attendite: *Non fuit, inquit, major sub imperio Romano dies, quam ille cum duo omnium & antea, & postea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hispaniæ viator, collatis cominiis signis direxere aciem.* Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutuâ admiratione defixi: ubi de pace non convenit, signa cecinere. Constat utriusque confessione nec melius, nec acrius potuisse pugnari. *Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt.* Sed cessit tandem Annibal, & leges victoriæ accepit Africa. Africam sequæ mox gentes, Macedonia, Syria, Græcia omnisque propemodum Europa. Bellum Macedonicum partim ob veterem olim cum Annibale societatem, partim ob priscam Regum Macedoniae famam & magni Alexandri gloriam suscepsum videbatur. Syriacum, adversus Antiochum, Asiæ opulentissimum regem, gestum. Erat tum apud Antiochum in exercitu Annibal, qui, ut jam relatum, in Africa vinctus, & modò profugus hostem populi Romani toto orbe quærebat. Hujus in Antiochi militem cavillatio,

digna quæ referatur, talis habetur: Ostendebat Annibali Antiochus ingentes, quas adversus populum Romanum paraverat, copias; convertebatque exercitum insignibus argenteis & aureis florentem: currus etiam cum falcibus, nec non elephantes turritos inducebant, equitatumque frænis & ephippiis mollibus ac phaleris præfulgentem: atque ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitûs gloriabundus Annibalem inspicit; & putasne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? Tum Pœnus eludens ignaviam imbelliamque militum ejus pretiosè ornatorum, planè, inquit, satis esse credo Romanis hæc, etiamsi avarissimi sint. Quid magis & lepidè & simùl falsè tanto à duce dici potuit? Rex de numero exercitus sui ac de æstimandâ æquiparatione quæsierat; respondit Annibal de prædâ. Et sanè ità accidit. Nam victus & triumphatus prædæ cum suis fuit. Nec cessat hinc Romanus, sed ut umbra corpus, ita semper virtutem adversarius insequitur. Vix quieverat primum Macedonicum, quin secundum atque ei tertium successit. Gallogræci quoqne, Illyrii, Achæi & in Hispaniâ Numantini diù victorem populum habuere exercitum. Ac postremum in Africâ Punicum; quod tertium dicimus, anno post finem secundi quinquagesimo, cœpit recrudescere. Sed huic, belli anno quarto, Scipio Æmylianus, Africani filius, summam imposuit manum. Totam enim & evertit & incendit Carthaginem; ardenterque per dies 17. aspexit lachrymans. Quanta autem & qualis ea urbium urbs fuerit, vel ex Caio Sallustio percipi potest, qui ut ipse alicubi profitetur, de eâ filere, quam pauca dicere maluit.

Hucusque, Auditores, tertiae hoc ætatis populi Romani sæculum merito, ut poetæ loquuntur, aureum dixerimus; centum verò qui indè sequentur anni, ferreos planè & cruentos, aut si quid immanius appellabimus. Quippe tum Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis, Gallicis atque Germanicis expeditionibus, quibus cælum gloriâ ascendit, Gracchanæ Drufianæque permistæ cædes, ad hæc servilia & gladiatoria bella: denique in se conversus populus Marianis atque Syllanis, novissime Pompeii & Cæsaris

Cæsar is manibus quasi per rabiem & fuorem semet ipse laceravit. Quorum malorum si causas quærimus, quænam aliæ fuere, nisi quod Attali regis & Asiæ opibus luxuque eò usque accrevisset magnitudinis, ut suis met viribus in semet rueret? Undè de rerum hoc statu ita brevitè & elegantè noster: *Syria prima nos victa corruptit, mox Asiatica Pergameni regis hereditas: illæ opes atque divitiæ affixèrè sæculi mores, mersamque vitiis suis quasi sentinâ rem publicam pessum dedere.* Ad quæ ubi tempora ventum fuerit, Auditores, pro Camillis, Scipionibus, Attiliis; (quorum posteriores duo post consulatus & dictaturas, post fractas variis triumphis Carthaginis opes publico æratio ad rem tutandam familiarem indiguere;) Septumulei potius & Crassi aliique avaritiæ mancipia, opum gurgites se offerent, & qui cum essent pauperes provincias acceperunt divites, quas ipsi dites reliquerunt pauperes. Legimus Delphico Apollinis oraculo de Lacedæmoniorum republicâ præditum, tum perituram cum eam luxus & opum cupido invaderet. Quid? Nonne & in isthæc tempora & mores idem competit? Nam primo honorum ambitus, undè nisi à divitiis excitatus? Undè quæque Mariana & Sylana tempestas, magnificæque passim & sumptuosæ largitiones, nisi ab opulentia similiter, quæ peperit postremum egestatem? Nec aliunde stimulatus in patriam Catilina. Pompeius & Cæsar æstu dominandi incensi furialibus in exitium reipublicæ facilis in se mutuò concurrere. Sed hæc involuta inter se ac confusa ab autore nostro seorsim & separatim sic enarrantur singula, ne vitia virtutum luminibus obstruant. Primò enim, ut magnitudo crescentis indies imperii appareat, justa illa & pia cum exteris gentibus, quæ diximus, bella, Jugurthinum, Cimbricum, Mithridaticum, Parthicum & cætera commemorat. Indè ad civium scelera turpesque illas Drusorum Gracchorumque pugnas conversus adusque Augustum Cæsarem à quo initium mox sumit quarta ætas seu φοῖος & senium imperii, eo ordine rem ducit; ut virtutes, quæ in Augusto fuerunt præcipuae, non prætereat. Nam sub finem operis

ita de eo inter alia, lequitur: *Aususque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab urbe conditâ anno Janum geminum claudere, bis ante se clausum, sub Numâ rege, & vietâ primum Carthagine. Hinc conversus ad pacem, primum in omnia mala & in luxuriam fluens sæculum, gravibus severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia dictator perpetuus & pater patriæ appellatus. Atque hic colophenem suis Romanæ historiæ libris imponit autor. Quæ populi Remani historia, si eam justâ lance pendamus, tanto cæterarum gentium historiis anterenda, quanto populus Romanus cæteris gentibus imperii magnitudine præstítit. Nam si ad gentis initia, de quibus modò dictum, oculos convertimus, cujus populi obscuriora & tenuiora principia? cujus vicissim, si ad sequentia respicimus, admirabiliores progressus; cujus tanta majestas, tanta in prosperis rebus moderatio, in adversis animi magnitudo? ubi & virtutum & vitiorum aut plura exempla aut illustriora? Autor verò ex quo hæc singula deducemus L. Annæus Florus est. Quem Volaterranus Julium Florum Secundum maluit nominare: Quid existimat hunc esse eum Secundum, cuius amicè meminit Fabius Quintilianus; qui & familiariter à se amatum eum addit, virum, ut miræ facundiæ ita infinitæ curæ. Julii cognomen à Patruo Julio Floro retinuisse idem conjicit. Cujus quicque Quintilianus mentionem facit, inter paucos disertum eum fuisse indicans, utpote in eloquentiâ, quam in Galliis sub extremum exercuit, Galliarum principem. Quam de Floro opinionem, si Trajani ævum, quo claruit & Quintilianus & Florus noster, respicimus, non abs re conjectisse Volaterranus censi potest. Nisi quid duo obstante videantur: Prius est ipse Quintilianus, qui non ut historicum aut inter historicos, sed ut oratorem & inter eloquentiæ laude florentes utrumque & Julium Secundum & patruum ejus Florum concelebrat: Alterum est codicum veterum scriptura, in quibus non Julius, sed L. Annaeus Florus constanter indigitatur. Unde colligendum doctiores voluerunt ex Hispaniâ oriundum fuisse, & fortasse ex ipsâ*

ipsâ Annæorum, id est, Senecarum gente. Quidquid horum sit, quod nos in medio relinquemus, illud interim ratum esto, egregium opus esse hos ejus quatuor rei Romanæ libros. Quos qui compendium Livii aut breviarium faciunt, vel eo, præter cætera, redargui existimo, quod in iis à Livio sæpenumero abeat ac variet sententia. Potius totius imperii florētis tabulam appellabimus, cum præsertim ipse in prologo suo fateatur se ad exemplum eorum, qui terrarum situs pingunt, in brevi quasi tabellâ universam imperii imaginem ac magnitudinem ob oculos posuisse. Qued sanè scribendi genus ac studium brevitatis, quidquid censeant alii, præcipuè in historico amplectendum, magnique faciendum judico. Nam & Sallustium quid magis commendavit, quam oratio concisa & stricta? Quid Thucydidem? de quo utrumque censuram ac judicium hujusmodi Senecæ habemus: *Cum sit, inquit, præcipua in Thucydide brevitas, bâc eum Sallustius vicit, & in suis illum castris cecidit.* Brevitatem scilicet utriusque laudat gravissimus autor Seneca, non tamen obscuram illum & implicatam, sed eam, quæ conjuncta est cum perspicuitate: Et qualem Phocioni placuisse legimus, cui quondam in comitiis sedenti cum unus è popularibus diceret, Videris, O Phocion, nescio quid tecum ipse meditari; tum ille, ita est, inquit, meditor & cogito, num ex iis, quæ ad populum verba facti sum, aliquid valeam recidere & amputare. Hic est ille Phocion, quem quoties ad dicendum surgere videret ipse concionis & fori rex Demosthenes, toties fatebatur, *adesse verborum suorum securim.* Ut ergo nec oratorem indebet dictio pressior & *βεραχυλογία*, ita ea historico videatur esse propria; adeo, ut neget Cicero *quidquam esse in historiâ, purâ & illustri brevitate dulcius.* Atque hinc esse existimandum, quod Cæsar Caligula, cum inter cætera, etiam Livii scripta vellet abolere, hanc præcipuè causam commentus sit, *quod esset verbosus in historiâ.* Noster itaque autor sicuti nequaquam verbosus aut diffusus, ita neque, ut illi qui summa rerum capita aut nuda breviaria contexunt, in se restrictus est aut ex-

sanguis, sed sobriam & verbis cultam orationem amat, densus interim sententiis, & rebus cum iudicio prolatis adeò frequens & fæcundus, ut verborum propè numerum sententiarum numero consequatur. Quæ profectò quemadmodum insignis est & nostro cum maximis autoribus communis laus, ità reliquas, si non adsint, facile sola compenset. Nam ut in cibis ii præcipue laudantur qui minimum retrimentorum, succi plurimum habent, ità maximi facienda cratio, quæ paucissimis verbis plurimum frugis & rerum complectitur.

Absolvi, Auditores, quæ hoc potissimum tempore dicenda mihi proposueram. Illud coronidis adhuc vice addam; olim sicuti existimâsse magistrum dicens Fabium accepimus, multum profecisse eum, cui Cicero placeret; ita fidenter affirmare audeam, quicunque *Lucium* hunc *Annæum Florum* sibi diligenti inspectione familiarem reddiderit, eum exinde cum fructu maximoque operæ suæ pretio Polybium, Livium, Dionem, Tacitum, Appianum, Cæsarem & id genus majorum gentium lecturum historicos. Platonis cœnam ejus fuisse indolis aiunt, ut eâ invitati atque excepti, postridè, quasi famem obsonas- sent, melius & majori cum appetitu pranderent; idem, Adolescentes studiosissimi, ex hujus autoris consuetudine vobis futurum spondeo. Nam, ejus licet plenis ves lymphis proluatis, sitim tamen & studium maximarum rerum magis magisque extimulabit.

D I X I.

L U C I U S

LUCIUS AMPELIUS
EX
BIBLIOTHECA
CL. SALMASII.

LUCIUS AMPELIUS
MACRINO SUO SAL.

Volenti tibi omnia nōsse scripsi hunc Librum
Memorialem, ut nōris, quid sit mundus,
quid elementa, quid orbis terrarum ferat,
vel quid genus humanum peregerit.

De Mundo.

Mundus est universitas rerum, in quo omnia
sunt, & extra quem nihil; qui Græcè dicitur
κόσμος. Elementa mundi iv. Ignis, ex quo est
cœlum. Aqua, ex quâ mare oceanum. Aer, ex
quo venti & tempestates. Terra, quam, propter for-
mam ejus, orbein terrarum appellamus. Cœli re-
giones sunt quatuor: oriens, occidens, meridies,
septentrio. Cœlum dividitur in circulos quinque:
Arcticum & Antarcticum, qui ob nimiam vim fri-
goris inhabitabiles sunt: Æquinoctiale, cui sub-
jacet regio quæ catacecaumene dicitur, neque incolit-
ur, ob nimiam vim ardoris: Brumalem & Solsti-
tiale, sub quibus habitatur; sunt enim tempera-
tissimi, per quos obliquus circulus vadit, cum xii
signis, in quibus Sol annum conficit cursum.

De

De duodecim Signis.

Signa sunt in cœlo duodecim. Aries beneficio Liberi, quod, is, cum exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca & arenosa, cum aquæ inopia esset, & exercitus ejus siti adfligeretur, aries eis aquam demonstravit, & ob id à Libero Jovis Ammon est appellatus, eique fanum magnificum fecit, ad eum locum ubi aquam invenit. Quod abest ab Ægypto & Alexandriâ millia passuum novem. Ob eam rem à Jove petiit, ut in sidera recipetur. Alii putant, eum esse qui Hellen & Phryxum vexerit. Taurus beneficio Jovis, quem Jupiter à Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figurâ Tauri continebat, isque Jovis jussu Europam Agenoris filiam Sidoniâ adludens decepit, & eam Cretam deportavit. Ob eam rem Jupiter, in sideribus eum dignatus est immortali memoriâ. Gemini, qui Samothraces nominantur esse, quorum argumentum nefas est pronuntiare præter eos qui in his præstò sunt. Alii Castorem & Pollucem dicunt, quod hi principes mare tutum à prædonibus præstissent. Sunt qui dicunt Herculem & Theseum, quòd similia athla sint adepti. Cancer, Carcinus receptus beneficio Junonis, quod ejus jussu, cum Hercules missus esset ad Hydram Lernæam, quam nos Excetram dicimus, interficiendani; Carcinus ingresus, Herculis pedes & crura lanians, incommodiorem faciebat eum, quam ipsa Excetra. Idque malum Hercules difficillimum habuit. Carcinumque Cancrum ob id factum Juno sideribus est dignata. Leo, leon, qui educatus est Nemeæ, Junonis consilio ad Herculis interitum missus, in terrâ Argivâ diù speluncâ latitavit, quem Hercules dicitur interfecisse cum Molorcho hospite suo, cuius clavam ei tributam tum principio est adeptus, quâ Leonem interfecit, ejusque pellem postea pro tegumento habuit. Ob id factum Junoni odio esse cœpit; Leonemque cœlesti dignitate est honorata. Virgo, quam nos Justitiam dicimus, fuit cum hominibus. Sed postquam homines maleficere cœperunt, Jovis eam

inter

inter signa posuit. Sunt qui Erigonem Icarii filiam Atheniensem dicant, cūjus patri Liber vinum dedit ut hominibus ad suavitatem daret. Quibus deaīt, ebriati sunt, & lapidibus eum occiderunt. Canis, qui eum illo erat, vidi hominem occisum, & cum ululatu ad Erigonem rediit, quem ut mæstum & singularem vidi, sollicita proficiscitur cum eo. Venere ad locum ubi Icarius jacebat. Vidi corpus patris. Magna lamentatione in Hymetto monte sepelivit. Ipsa verò se suspendit laqueo. Canis ad pedes ejus discumbens diutius, & sine alimentis deficiens, post aquam anhelans in pateum se projectit. Tum Liber à Jove petit, quod suo imperio deficerent, ut inter siderum cursus poneretur Virgo. Icarius autem Arcturus nominatus est, cujus stella cum exoritur, continuas tempestates facit. Canis, Canicula. Libra quam Græci Zyon appellant, virile nomen est adeptus. Is omni clementiæ justitiâ Mochos dictus; qui primus dicitur libræ pondus hominibus invenisse, quæ utilissima mortalibus æstimatur, ideoque in numerum stellarum receptus est, & Libra est datus. Scorpius, qui dicitur ad perniciem Orionis in insulâ Chio in monte Pellenæo voluntate Dianæ natus. Orion autem dum venatur, visâ Dianâ, stuprare eam voluit. Illa Scorpionem subjecit, qui eum vitâ privaret. Jupiter & Scorpionem & Orionem inter sidera recepit. Sagittarius Crotopi filius, nutritius Musarum, quæ Musæ semper dilexerunt eum, quod plausu & lusu Sagittarum eas avocaret. Alii Chironem dicunt, quod justus & pius, doctus, hospitialis fuerit. Ab eo Æsculapius medicinam, Achilles Cithaream, & alia multa. Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore Python speluncas incolens in monte Tauri, Ægyptum profectus est ad bellum, Pan se in capræ figuram convertit. Igitur di immortales postquam Pythonem dignâ pœnâ affecerunt, Pana astrorum memoriâ decoloraverunt. Aquarius, qui putatur esse Ganymedes, dicitur Deucalion Thessalus, qui maximo cataclymso cum uxore Pyrrhâ folus evasit, & hic pietatis causâ inter sidera locatus est. Pisces, ideo pisces, quia bello Gigantum Venus

pertur-

perturbata in pisces se transfiguravit. Nam dicitur & in Euphrate fluvio ovum piscis in orâ fluminis columba adsedisse dies plurimos, & exclusisse deam benignam, & misericordem hominibus ad bonam vitam. Utrique memoriae causâ pisces inter sidera locati.

De Sideribus.

Praeter duodecim signa potentissima sidera in cœlo. Septentriones duo, major & minor, qui nunquam merguntur; ideoque navium cursus regunt, quorum alter Cynosura dicitur. Bootes, idem Arcturus. Orion, qui magnitudine suâ dimidiâ cœli obtinet partem. Pleiades, quæ Latinè Vergiliæ dicuntur. Hyades, quæ à nobis Suculæ dicuntur, quarum ortus & occasus à nautis & ab agricolis observantur. Canicula, cuius vis præcipuè Solstitio est. Stellæ potentissimæ in cœlo sunt septem, Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus, quæ à Græcis planetæ, à nobis erraticæ dicuntur, quia ad arbitrium suum vagantur, & motu suo hominum fata moderantur. Item adverso cursu contra cœlum feruntur.

Quibus partibus sedeant xii signa duodecim ventorum.

Aries, in Africum. Taurus, in Circium. Gemini, in Aquilonem. Cancer, in Septentrionem. Leo, in Thraciam. Virgo, in Argosten. Libra, in Zephyron. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in Austrum & Africum. Capricornus, in Austrum. Aquarius, in Eurum & Notum. Pisces, in Eurum.

De Ventis.

Venti sunt ex aëris motu & inclinatione. Sunt autem generales quatucor. Eurus, idem Aperiotes, idem Vulturnus, ab oriente. Ab occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius. Aquilo, Boreas, Aparcias idem, à septentrione. Notus, idem Libs & Auster, & Africus, à meridie. Hi sunt quatuor generales; cæteri speciales adscribuntur. Ut

Iapyx

Japyx Zephyro, qui ab Japygio Apuliae promontorio flat. Leuconotus Noto, cum serenior flat. Caurus Aquiloni, cum vehementior Gallias perflat. Item Etesiae, qui statis diebus flant per æstatem.

De Orbe Terrarum.

Orbis terrarum, qui sub cœlo est, quatuor regionibus incolitur. Una pars ejus est, in quâ nos habitamus. Altera huic contraria, quam qui incolunt vocantur Antichthones. Quarum inferiores duæ ex contrario harum sitæ, quas qui incolunt vocantur Antipodes. Orbis terrarum, quem nos colimus, in tres partes dividitur, totidemque nomina. Asia, quæ est inter Tanain & Nilum. Libya, quæ est inter Nilum & Gaditanum finum. Europa, quæ est inter fretum & Tanain. In Asia, clarissimæ gentes, Indi, Seres, Persæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges, Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi. In Europâ clarissimæ gentes, Scythæ, Sarmatæ, Germani, Daci, Mæsi, Thraces, Macedones, Dalmatæ, Pannonii, Illyrici, Græci, Itali, Galli, Spani. In Libyâ gentes clarissimæ, Æthiopes, Mauri, Numidæ, Pœni, Gætuli, Garamantes, Nasamones, Ægyptus. Clarissimi montes in orbe terrarum; Caucasus, in Scythiâ. Emodus, in Indiâ, Libanus, in Syriâ. Olympus, in Macedoniâ. Hymettus, in Atticâ. Taygetus, in Lacedæmoniâ, & Citheron Eleon, in Bœotiâ. Parnassus, Acroceraunia, in Epiro. Mænalus, in Arcadiâ. Apenninus, in Italiâ. Eryx, in Siciliâ. Alpes inter Galliam & Italiam. Pyrenæus inter Galliam & Spaniam. Atlâs in Africâ. Calpe in freto Oceani. Clarissima flumina in orbe terrarum: Indus, Ganges, Hydaspes in Indiâ. Araxes, in Armeniâ. Thermodon & Phasis, in Colchide. Tanais, in Scythiâ. Strymon & Hebrus, in Thraciâ. Sperchios, in Thessalia, Hermus & Paætolus, auriferi. Mæander & Caystrus, in Lydiâ. Cydnus, in Ciliciâ. Orontes, in Syriâ. Simois & Xanthus, in Phrygiâ. Eurotas, Lacedæmone. Alpheus, in Elide. Ladon, in Arcadiâ. Achelous & Inachus, in Epiro. Savus & Danubius, qui idem Ister

cognoscatur.

cognominatur, in Mœsiâ. Eridanus & Tiberinus, in Italiâ. Timavus, in Illyrico. Rhodanus, in Galliâ. Iberus & Bœtis, in Spaniâ. Bagrada, in Numidiâ. Titron, in Gætuliâ. Nilus, in Ægypto. Tigris & Euphrates, in Parthiâ. Rhenus, in Germaniâ. Clarissimæ insulæ in mari nostro undecim: Sicilia, Sardinia, Creta, Cypros, Eubœa, Lesbos, Rhodos, duæ Baleares, Ebusus, Corsica, Gades. In oceano ad orientem, Taprobane; Ad occidentem Britannia; Ad septentrionem Thyle; Ad meridiem, Insulæ Fortunatæ. Præter has in Ægæo mari, Cyclades duodecim: Delos, Gyaros, Myconos, Andros, Paros, Pharos, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donusa. Præter has Sporades innumera-biles; cæterum celeberrimæ, Ægina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia. In Ionio Echinades, Strophades, Ithaca, Cephalenia, Zacynthos. In Adriatico Ciriteæ circiter mille. In Siculo Æoliæ VIII. In Gallico Stœchades tres. In Syrtibus Cercina, & Menynx, & Girrha.

De marium ambitu.

Mare quo cingimur universum vocatur Oce-
num. Hoc quatuor regionibus irruptit in
terras. A septentrione, vocatur Caspium. Ab ori-
ente, Persicum. A meridie, Arabicum, idem Ru-
brum & Erythræum. Ad occasum, Magnum mare,
idem Atlanticum, quod commerciis totius generis
humani peragit. Hoc intrat in fretum Gaditanum
inter duos montes clarissimos Abinnam & Calpen,
ob impositas Herculis columnas. Dein latissimè si-
mul & longissimè fusum medium terrarum orbem
inundat, & nomina adquirit. Balearicum, quod
Hispaniam adluit. Gallicum, quod Gallias tangit.
Liguisticum, quod Liguribus infunditur. Tuscum,
Tyrrhenum, idem Inferum, quod dextrum Italæ
latus circuit: Hædriaticum, idem Superum, quod
sinistrum Italæ latus circuit. Siculum, in quo Sicilia.
Creticum, in quo insula est Creta. Ionium & Ægæum,
quæ Achaiam, eandem Peloponneson, simul ambiunt;
ut interveniente Isthmo penè insulam faciant. Myr-
toum

toum & Icarium, quæ adhærent Aegæo mari, illud à Myrtylo, hoc ab Icaro cognominata. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythis infunditur. Hellesponticum fauce transmissum, inter duas celeberrimas urbes, Seston Asiæ, Abydon Europæ. Tanaiticum, quo Asia alluitur. Aegyptum ab Aegypto, Libycum à Libyâ cognominatur. Syrticum, à duabus Syrtibus, reciprocis æstibus retorquetur.

Miracula Mundi.

Miracula quæ in terris sunt. Ab Apolloniâ Athamantiâ millia passus quinque, in monte Nymphæo, ibi ignis est, & de terrâ exit flamma. In silvâ Panis symphonia in oppidum auditur. Item sub eo monte in campo lacus aquæ pleni, undè pix exit & bitumen. Cùm manibus supplodas, pix altè attollitur, & quasi ab aquâ bulleſcit. Ambraciæ in Epiro in pariete sunt picti Castor & Pollux & Helena, manu Autochthonis, & nemo invenire potest quis pinxerit. Arcis in Epiro quod Ippaton appellatur: ibi pons magnus, columnatus, duplex, quem Medea ædificari imperâſſe fertur. Ibi picta sunt gubernacula Argonautarum, quæ cœpta navis; ibi Jovis templum Hyphonis, undè est ad inferos descensus ad tollendas sortes. In quo loco dicunt duo qui descenderunt Jovem ipsum videre. Leucade mons; undè se Sappho dejecit propter virum: In summo monte fanum est Apollinis, ubi sacra fiunt. Et cum homo inde desiluit, statim excipitur lintribus. Sicyone in Achaiâ, in foro ædes Apollinis est. In eâ sunt posita Agamemnonis Clypeus & Machæra, Ulyssis Chlamys & Thoracium. Teucri sagittæ & arcus, Adraſti arca quam depositus, in quâ quid sit ignoratur; sed & olla ærea in quâ Pelias coctus dicitur. Item Palamedis cithara. Marti autem quoque corium, remi Argonautarum, & gubernaculi brachia, caulus quem Minerva sortita est. De Orestæ cervice una proci parasiti palla pendet; quam si quis halitu afflaverit, tota patefit; Penelopæ tela: ibi de terrâ oleum scaturit. Argis Inachiæ Junonis templum magnificè ornatum, quod Asylum vocant.

M

Olympiæ

Olympiæ templum Jovis nobile; ubi athletæ initiantur. Corintho balænæ costa est magna secundum mare, quam homo complecti non potest. Eodem in loco fanum est Veneris; in quo vas marmoreum Eaidos. Bœotiaæ lacus facer; ubi Amphiaraus devoratus in eo lacu est. Urceus fictilis fractus pendet, testâ inter se compositâ, unde autem pendeat, non appareat, nisi à vento moveatur. Athenis Minervæ ædes nobilis, cuius ad sinistram Clypeus appositus, quem digito tangit. In quo Clypeo medio Dædali est imago, ita collocata, quam si quis imaginem è Clypeo velit tollere, perit totum opus, solvitur enim signum. Ipsa autem dea habet hastam de gramine. Ilio lapis quadratus, ubi Cassandra fuit alligata, quem si antè tangas aut fricueris, lac demittit; ex alterâ autem parte similiter si frices, ac si sanguinem remittit. Juxta autem mare, qui locus Rhœte vocatur, ibi est Achillis & Patrocli vultus, & flumen Scamandrus. Epheso Dianæ fanum nobilissimum, maximum, pulcherrimumque orbis terrarum. Introitu dextrâ sinistrâ postes marmorei monolithi longi cubitis xx, qua super templum ascensu sunt cxi millia. Samo in templo Junonis Scyphus factus ex hederâ, cuius capita foras iv, arietina magna, cornibus miræ magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea magna, alta pedes xi, cum maximis sculpturis. Continet autem gigantomachiam. Rhodo signum Dianæ marmoreum pulcherrimum, quod stat sub divo cœlo, nec cum pluit aquâ tangitur. Argyro est fanum Veneris super mare: ibi est lucerna super candelabrum posita, lucens ad mare sub divo cœlo, quam neque ventus extinguit, nec pluvia aspergit. Sed & Herculis ædes antiqua; ibi columna pendet cavea, ferrea, rotunda, in qua conclusa Sibylla dicitur. Ibi jacent ossa balænæ, quasi lapides quadrati. Marmefiae apud Sipylum columnæ sunt iv, inter has columnas est Victoria ferrea pendens sine aliquo vinculo in aëre ludens. Sed quotiens ventus aut pluvia fuerit, non movet Ædes Dianæ Epheso, quam constituit Amazon. Ibi & sepulchrum Icari stertentis quasi dormiat, miræ magnitudinis,

ex orichalco & ferro. Rhodo Colossi signum Solis altum super columnâ marmoreâ cum quadrigâ. Columna verò habet cubitos centum. Cypro signum Jovis Olympii æreum, facies ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta, & lata cubitis sexaginta. Domus illic Cyri regis ædificata lapidibus candidis, & nigellis, auro vinclis: ubi sunt columnæ diversis coloribus, & innumerabiles lanceæ ferreæ, fenestræ ex argento, & tegulæ ex lapide præfino. Murus intùs medio Babylonie quem Memnon ædificavit lapide cocto, id est, calce & sulphure, ferro intermixtus ut sunt juncturæ. Latitudo ejus cubitis xxx, altus cubitis cxxx, cingitur millia passuum xxx. Hunc cœpit Semiramis, filius ejus perfecit. Pyramides in Ægypto quas ædificavit. Agartus oppidum; ibi est Nilus fluvius ære factus, plexilis in cubitis ccc, cujus facies smaragdo limpido, brachia ex ebore magno, cujus aspectu & bestiæ terrentur. Athenis signum Jovis Olympii, Alexandriæ flumen Nilum maximè colunt.

Quot fuere Joves, vel alii in loco Dii Deæque.

Joves fuere tres. Primus in Areadiâ Ætheris filius, cui etiam Ætherius cognomen fuit. Hic primùm Solem procreavit. Secundus abinde in Arcadiâ, qui Saturnius cognominatur, qui ex Proserpinâ Liberum patrem procreavit primum viatorum. Tertius Cretæ, Saturni & Opis filius optimus maximusque est appellatus. Martes fuere duo. Primus ex Enoposte, ut eum Homerus ait, & noster est Mars Leucarpis & aliter Marsenius. Secundus ex Jove & Junone. Soles fuere quinque; Primus Jovis filius. Secundus Hyperionis. Tertius Nini filius, cui Ægyptus est consecrata. Quartus qui Rhedi natus est, cujus etiam Zemintus est filius. Quintus Colchi filius, ex quo Circe & Medea & Phaeton nati sunt. Vulcani fuere quatuor. Primus Crio & Ioppe natus. Secundus Nili filius. Tertius Saturni & Junonis. Quartus in Siciliâ Meletis filius. Mercurii iv. Primus Cœli & Diei filius. Secundus Jovis & Croniæ filius, vel Proserpinæ. Tertius Croni filius

lius & Maior, qui est inventor lyræ. Quartus Quil-
leni filius; qui Ægyptiis literas, & numerum dixit.
Apollines quinque. Primus Vulcani & Minervæ.
Secundus ex Corybante. Tertius Jovis filius ex La-
tonâ. Quartus Sileni filius in Arcadiâ. Quintus
Ammonis filius in Lybiâ natus. Dianaæ iii.
Prima Jovis vel Creni filia ex Proserpinâ, quæ est Liberi
soror. Secunda Jovis & Latonæ, Apollinis soror.
Tertia, quæ vocatur Ops, de Glauco. Æsculapii tres.
Primus, Apollo dictus, Vulcani filius. Secundus, Lai
filius. Tertius Aristeti & Alcippes filius. Veneres iv.
Prima Hacdeli & Diei filia. Secunda, quæ ex spumâ
nata esse dicitur, & Aëris & Oceani filiâ. Tertia,
quæ Vulcano nupsit, quæ cum Marte se miscuit;
undè Cupido natus esse dicitur. Quarta Cypri & Sy-
riæ filia, quam Adon habuit. Minervæ quinque.
Prima Vulcani filia; undè Athenarum est civitas.
Secunda Nili filia, quam Ægypti colunt. Tertia
Jovis filia, quæ in fecillis rebus se exercuit. Quarta
Solis filia, quadrigas junxit. Quinta Pallantis &
Titanidcs filia. Hæc patrem occidit, pro suæ virgi-
nitatis observatione, qui ejus cupidus fuit. Unde &
Pallas dicta est. Liberi quinque. Primus, ex Jove &
Proserpinâ. Hic agricola, & inventor vini. Cujus
soror Ceres. Secundus Liber ex Merone & Florâ,
cujus nomine fluvius est Granicus. Tertius de Ca-
bito, qui regnavit in Asiâ. Quartus ex Saturno &
Semele, dicunt. Quintus Nisi & Hesionæ filius. Her-
cules sex. Primus Jovis & Ætheris filius. Secundus
Nili filius, quem principem colunt Ægyptii. Ter-
tium conditorem loci sui Hellenes dicunt. Quartus
Croni filius, & Cartheres, quem Carthaginienes co-
lunt, unde Carthago dicta est. Quintus Ioab filius,
qui cum rege Medorum pugnavit. Sextus Jovis filius
ex Alcmenâ: qui Atlanta docuit.

De Imperiis.

IMperia ab ineunte ævi memoriâ fuerunt septem.
Primi rerum potiti sunt Asyrii, deinde Medi,
postea Persæ, tum Lacedæmones, dein Athenienses:
post hos inde Macedones: sic deinde Romani.

Reges

Reges Assyriorum.

Nintus Rex; qui primus exercitu propè totam Asiam sub se redegit, & clarissimam urbem nominis sui condidit Ninon. Belus Rex, Jovis filius, cuius posteri primùm Asiae regnaverunt: per Aegyptum Libyæ, per Darium Europæ. Semiramis, Circetis nymphæ filia, à columbis educta, uxor Nini regis. Cujus post mortem Regnum Nini ampliavit; armis Indiam quoque parùm prosperâ expeditione tentavit. Hæc urbem pulcherrimam omnium, quæ unquam fuerunt, Babylona constituit, supra flumen Euphratem. Sardanapalus, qui ob nimias delicias & luxuriam perditò regno, ne in potestatem hostium veniret, cum exoletis suis venenum biberit, & igni subiecto cum regiâ suâ conflagravit.

Reges Medorum.

Arsaces, primus Rex, qui eversas Assyriorvm opes luxuriâ Sardanapali transtulit, eosque justissimè rexit. Astyages, vir fortis & justus, qui per infidias vicitus à Cyro est, & dissolutum est Mediae regnum.

Reges Persarum.

Cyrus Rex fortissimus, qui majore parte Asiae subactâ Europam quoque inrupisset, ni à Tomyre Scytharum reginâ vicitus oppressusque esset. Cambyses, filius erat Cyri; qui cum lxx millia hominum subegisset in Aegypto, & regem ejus Amarin, Ethiopiam profectus, magna parte militum per famem amissâ, invitus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroen. Is quia Apin sacrum bovem interfici jussérat, irâ deorum ex equo præceps super gladium suum ruit, extinctusque est. Darius Rex, unus ex septem Persis hinnitu equi regnum adsecutus, cum cclxx millibus Europam transivit. Vicitus ab Atheniensibus ducenta millia apud Pseudo - Marathona decessit. Xerxes, Darii filius, cum recessisset pater ejus, aliquantis navibus armatis militibus in Europam transivit. Contabulato Hellesponto & forato Atho monte, nequidquam aliud egit, quam ut Athenas

incideret mari. **Victus** à Lacedæmoniis & Atheniensibus, in Asiam rediit, ibique suorum fraude interfectus est.

Duces & Reges Lacedæmoniorum.

Erystenes & Procles gemini, qui genus ab Heraclidis deducentes primis, parte regna regnaverunt. Lycurgus legumlator, cui Lacedæmonii principes Græciæ per annos septem invisi fuerunt. Theopompus & Polydorus reges, qui Messenium bellum xx annis gesserunt. Othryades vir bellator, qui Messenio bello, quo centeni, id est, quinquageni, concertaverunt, & trophyum suo sanguine scripsit: Tirtæusque Messenio bello, ex oraculo Apollinis dux ab Atheniensibus per ludibrium missus, penè ultra vota, militum animos concitavit, ut tam diuturnum prælium victoriâ consummarent. Leonidas, dux Persico bello, qui cum trecentis Lacedæmoniis apud Thermopylas totam vim Persici belli morte suâ ac suorum obtinuit. Pausanias, qui Persico bello Mardonium præfectum Xerxis cum pedestribus cœpiis apud Asopum Bœotiae flumen debellavit: mox proditionis à rege suspectus idem Mardonius, ideoque accusatus in asylum Minervæ confugit, & ibi fame confectus est. Lysander dux, qui dominantem toto mari classem Atticam apud Ægæos primus oppressit, & viëtis Atheniensibus xxx tyrannos imposuit. Xanthippus, vir Lacedæmoniorum fortissimus, qui bello Punico primo Carthaginiensibus dux missus Regulum cepit. Agesilaus, cuius inventum est, in hostili, quam insuâ terrâ, pugnare; ideoque in Asiam missus, vastatâ eâ, cum jam Regi immineret, revocatus Athenienses apud Crotonem vicit. Postea apud Corinthios slevit, quod decem millia Græcorum cccisa cognovis- set, nec voluit Corinthum delegare cum posset.

Clarissimi Reges & Duces Atheniensium.

Cercops Rex, qui urbem condidit Athenas, & ex suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem fabulosè, quia indigena fuit, ab inguinibus serpens fuisse narratur. Erichthonius rex, qui mysteria Eleusinæ

Eleusinæ constituit. Celeus cum Euboleo sacerdote, filiabus virginibus ministris, Triptolemo frugum præfecto; qui fame laborantem Græciam circumlato frumento restituit. Pandion Rex, qui filias suas Procnen & Philomelam Thraciæ regibus tradidit, ut barbaras sibi gentes adfinitate sociaret. Theseus Ægæi filius, qui Minotaum interfecit. Demophontes, ejus filius, qui cum Græcis Ilium expugnavit. Codrus rex, qui pro salute & victoriâ patriæ, secundum oraculum Apollinis, bello Peloponnesio se devovit. Pisistratus vir fortis, & sapiens, qui adversus principes populari causâ tyrannidem invasit, eamque justissimè administravit. Armodius & Aristogeiton, homines plebeii, qui Hippian & Hipparchum Pisistrati filios sævè dominantes factâ conjuratione oppreserunt, ideoque ut conservatoribus divini honores eis sunt constituti. Milciades dux, qui lxxx millia militum Persarum Darii regis, præfectis Date & Tisapherne, in saltu Marathonio superavit. Aristides Dicæos, qui hoc agnomen moribus est consecutus, ob id ipsum exilio multatus est. Cimon dux, qui Persico bello Xerxis copias, pedestres simul atque navales, in ipsâ Asiâ apud Eurymedonta flumen uno die vicit. Alcibiades dux, vir genere, copiâ, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte Mercurios reus factus ad Lacedæmonios confugit Peloponnesi bello, &, cum fecisset eos superiores, afflictorum ci-vium misertus, reddit in patriam, & dux creatus, iterum victores Athenienses fecit. Thrasybulus, qui triginta Magistratus Lacedæmonios tyrannidis domi-natione sævientes factâ conjuratione adfixit, & li-bertatem Atheniensibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedæmoniorum copias apud Cnidum insu-lam cepit, & imperium maris Athenis restituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dionysium regem Siciliæ centum rostratas habentem, dum in Italiam abest, regno expulit, occupatis Syracusis. Hiphicrates, rei militaris peritissimus, qui arma habiliore pondere & modo fecit. Phocion, qui vir bonus cognominatus est, neque ullâ pecuniâ à Philippo potuit sollicitari ut ad eum discederet. Qui admonentibus amicis, ut liberis

liberis suis consuleret, Si boni, inquit, erunt, hic agellus eis sufficiet; si mali, nihil. Chabrias dux, qui gladiatoriâ arte pugnare militem docuit, Cypron & Naxon, & omnes Asiaticas insulas Athenis adjunxit, & circa Thion navali bello occidi maluit, quam abjectis armis enatare. Demetrius Phalereus, vir bonus existimatus, ideoque ob insignem justitiam statuis ccc est honoratus, quas ei pro libertate posuerunt in facie publicâ.

Reges Macedonum.

Philippus, Amyntæ filius, primus Macedonum obtinuit Thraciam, redegitque in suam potestatem: &, cum transire in Asiam vellet sub ipso belli apparatu in theatro à Pausaniâ est imperfectus. Alexander, Philippi & Olympiadis filius ex urbe Pellâ Macedoniae cum xl millibus militum in Asiam transisset, Darium regem Persarum primùm apud Granicum flumen, tum apud Issum Ciliciæ, tertiod apud Arbela, tribus præliis, triginta peditum legionum, equitum bis mille falcatorum currum vicit. Mox regem Indorum, & omnes Asiae gentes sub potestate suâ redegit, & nobilissimas urbes Asiae cepit, Sarbastram, Susa, Babyloniam, ubi etiam defunctus, dubium vinolentiâ, an veneno, cum tamen prius & Africam peragrâisset usque ad Jovem Ammonem, & Oceanum primus omnium navigâisset. Philippus, qui post Alexandrum Macedonem septimo gradu Macedoniae regnavit, invictus in Græciam cum sævè dominaretur, à Sulpicio consule in Phocide vicitus est, mox à Flaminio in Macedoniâ, Thessaliâ apud Cyanocephalas, ubi dato obside filio Demetrio regni parte multatus est. Perses Philippus, Philippi filius, cum maximis copiis Macedoniis esset, & cum impetum in Græciam fecisset, cum inanibus elephantorum simulacris à Marco consule apud Scyriam paludem vicitus, præcipitatis in mare thesauris profugit; mox ab Æmilio Paulo totâ Macedoniâ fugatus, Samothraciam confugit in asylum: undè, datâ fide cum se Paulo commisisset, ante currum ejus in triumphum productus, mox liberâ custodiâ in Altano consenuit.

Pseudo-

Pseudophilippus, vir plebeius & degener, cum ex similitudine formæ Philippi filium se persuasisset, & Macedonas in bellum excitasset, inter initia tumultus comprehensus, sub custodiâ missus est Romam, ubi eum ex custodiâ aufugisset, concitatâ rursus Macedoniâ, Thraciam bello recepit. In arte regni paludatus jus dixit: mox à Cæci filio Metello ingenti prælio victus, cum profugisset in Thraciam, à regibus deditus, & in triumphum deportatus.

Reges & Duces Romanorum.

Romulus, qui urbem condidit. Numa Pomplius, qui sacra constituit. Tullius Hostilius, qui Albam diruit. Ancus Martius, qui leges plurimas tulit, & Hostiam coloniam constituit. Servius Tullius, qui primum censum egit. Priscus Tarquinius, qui insignibus magistratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam superbiam regno pulsus est.

Clarissimi Duces Romanorum.

Brutus, qui pro libertate publicâ liberos suos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eandem libertatem adversus Tarquinios bellum exercuit. Idem jus libertatis dando populum ampliavit. Manlius Torquatus, qui ad confirmandam castrorum disciplinam filium suum interfecit. Quintius Cincinnatus, idem Serranus, cui aranti dictatura delata est. Camillus, qui Senonum gente deletâ Gallorum, incensam ab eis urbem restituit. Fabii duo: quorum alter unâ pugnâ Etruscos, Samnitas, Umbros, Gallosque subegit, Libertinos à tribubus repurgavit, ideoque Maximus cognominatus: alter Fabius Hannibalem morâ fregit, ex quo Cunctator est cognominatus. Papirius Cursor; hic Samnites, qui Romanos sub jugum pugnando miserant, victos ignominia pari adfecit, & à velocitate Cursor est appellatus. Curius, cum in foco rapas torreret, offerentibus, Malo, inquit, in fictilibus meis & aurum habentibus imperare. Fabricius Luscinus, qui Cornelium Rufinum consularem virum senatu amovit, luxuriæ & avaritiae datum.

natum, quod decem pondo argenti possideret. Claudio Marcellus, qui Annibalem primus in Campaniâ prælio vicit, idemque docuit, in bello quomodò equites sine fugâ cederent. Scipiones duo, quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem & in eo Africam debellavit, alter Scipio Nunianthus, qui Carthaginem & Numantiam diruendo, in hâc Africam, in illâ Hispaniam fregit. Quintus Nero, qui Annibale in Apuliâ relicto, venientem ab Hispaniâ. Hasdrubalem excepit, copiasque ejus uno die apud Metaurum flumen devicit; qui sese cum Annibali junxit, dubitari non potest, paria eis præstiturum non fuisse. Paulus, qui cum Macedoniam vicisset, & Græciam liberâisset, & opulentissimum triumphum reportâisset, inter ipsos triumphi dies, amissis duobus liberis, pro concione dixit, gratias se agere fortunæ, quod in suam potius domum, quam in rem publicam fævisset. Duo Metelli; quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus; qui Contrebiam inexpugnabilem Hispaniæ civitatem, jussis testamenta scribere, & vetitis redire nisi vicissent militibus, occupavit: alter Numidicus, vietâ Numidiâ; qui cum pernicio-
sas reipublicæ leges ferret Apuleius tribunus plebis totusque senatus in eas jurâisset, maluit in exilium ire, quam jurare. Hujus filius, Pius cognominatus est, quod patrem in exilium secutus est. Caius Marius, qui in Africâ Numidis, in Galliâ Cimbris Teufoni-
busque superatis à caligâ pervenit usque septimum consulatum. Sylla, qui bello civili victoriâ perpoti-
tus, Romanum primus invasit imperium, solusque deposuit. Sertorius, qui proscriptus à Syllâ cum in exilium profugisset, quam brevissimo tempore propè totam Hispaniam rededit in suam potestatem, & ubique adverstante fortunâ insuperabilis fuit. Lucullus, qui Asiaticæ provinciæ spoliis maximas opes eis consecutus, & ædificiorum, tabellarumque pictarum stu-
diosissimus fuit. Pompeius, qui Armenios sub rege Tigrane, Ponticos sub rege Mithridate, Cilicas toto mari dominantes, intra quadragesimum diem vicit, & magnam partem Asiae inter oceanum Caspium Rubrumque viatoriis suis triumphisque peragravit.

Caius

Caius Cæsar, qui Gallias Germaniasque subegit, & primus Romanorum navigavit Oceanum: in quo Britanniam invenit, & vicit. Julius Cæsar Augustus, qui perpacatis omnibus provinciis exercitus toto orbe terrarum disposuit, & Romanum imperium ordinavit. Post cujus consecrationem perpetua Cæsorum dictatura dominatur.

Romani qui in Togâ fuerunt illustres.

Manius Agrippa, qui dissidentem populum senatui conligavit, atque conciliavit. Appius Cæcus, qui pacem Pyrrhi diremit, ne populus, qui suis parere noluerat, sub externis regibus regeretur. Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum, quavis inimicum haberet, non est passus à tribunis in carcerem duci, quod diceret, nefas ibi esse Scipionem ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur. Hic est Gracchorum pater, qui in tribunatu, cum agrariis legibus seditiones excitarent, imperfecti sunt. Decimus Brutus Calæcius, qui Gracchum generum agrariis legibus reipublicæ statum turbantem cum Optimo consule oppressit. M. Brutus, qui Pompeii partes secutus, mox à Cæsare restitutus, in mortem ejus conjuravit, quod affectare nomen regium videretur. Lucius Drusus, qui agrariis legibus promulgatis, summum pro eo favorem consecutus, ne promissa perficeret, per insidias à Philippo Consule domi suæ imperfectus est. Lutatius Catulus, qui Lepidum acta Syllæ rescindere volentem admoto exercitu Italâ fugavit, & solus omnium sine sanguine bellum civile confecit. Cato Censorius, qui toties accusatus est, quoad vixit nocentes accusare non destitit. Hic est omnium rerum peritissimus, & ut Sallustio Crispo videtur, Romani generis disertissimus Cato. Cato Prætorius, qui bello civili partes Pompeii secutus, mori maluit quam superstes esse reipublicæ servienti. Scaurus, qui vetuit filium in conspectum suum venire, quià bello Cyprico deseruerat. Scipio Nasica, quià non ritè inauguratus Consul videretur, consulatu se abdicavit, & domitis Dalmatis oblatum à Senatu triumphum repudiavit, statuasque, quas sibi quisque in publico posuerat,

suerat, in censurâ suâ sustulit. Censuit in Senatu tamen, Carthaginem non esse delendam, propterea optimus judicatus. Cornelius Cethagus, qui fratrem suum Cethegum, quod cum Catilinâ conjurâisset, morte multandum censuit. Tullius Cicero, qui in consulatu suo Catilinæ conjurationem fortissimè oppressit.

Qui pro salute se obtulerunt.

HOratius trigeminus, qui adversus Curiatios Al-
banorum; qui de summo imperio dimicavé-
runt. Fabii, qui trecenti, cum omnes patriciæ stir-
pis essent, bellum Veiens peculiariter sibi depoposce-
runt. Mucius Cordus, qui ignibus manus imposuit.
Horatius Cocles, qui ponte rcsissio Tiberis armatus
transit natans. Trecenti sub Calpurnio Flammâ
contra Pœnos; qui in Siciliensi saltu, mortuo exer-
citu, populum Romanum liberaverunt, ut planè ccc
Lacedæmoniorum apud Thermopylas gloriam adæ-
quarent. Duo Decii, quorum alter Latino bello,
alter Samnitico diis manibus se devoverunt. Fulvius
Pontifex; qui, urbe à Gallis Senonibus incensâ, se
aliosque senes diis manibus devovit. Regulus, qui
tormenta Carthaginensium maluit pati, quam ut in-
utilis pax cum eis fieret, aut ipse jurisjurandi fidem
falleret. Curtius; qui se in hiatum terræ immisit,
cum ex oraculo, quod optimum esset in urbe Romanâ,
posceretur. Spurius Postumius; qui à Pontio Tele-
fino Samnitum dace sub jugum missus cum exercitu,
autor fuit rumpendi fœderis, seque hostibus censuit
esse dedendum. Caius Metellus Pontifex, ardente
templo Vestæ Palladium extulit, & oculos amisit.

Qui spolia opima retulerunt.

Romulus de Acrone Ceninensium rege. Cossius
Cornelius de Larte Tolumnio Veientium rege.
Claudius Marcellus de Virodomaro rege Gallorum.

Qui provocati ab hostibus manu contenderunt.

Manlius Torquatus, qui Gallo torquem detraxit,
eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus;
qui à Gallo provocatus cum pugnaret, corvus galeam
eius

eius insedit, & hostem perturbavit. Scipio Aemilianus cum esset legatus ab Lucullo imperatore apud Interciam Vaccorum urbem, provocatorem barbarum occidit. Lucius Optimus sub Lutatio Catulo Consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

Qui pro Romanis gentes superaverunt.

Scipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus, Mummius Achaicus, Servilius Isauricus, Brutus Callaicus, Paulus Macedonicus, Metellus Creticus, Cæsar Germanicus, Cæsar Dacicus.

Quot illustres Scipiones qui magnis rebus gestis cognominati sunt.

Scipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem. Scipio minor Numantinus, qui Numantiam, & Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho triumphavit. Scipio Nasica, qui à Senatu vir optimus est judicatus. Scipio, qui occiso Pompeio partes restituit, & victus se interfecit.

Secessiones plebis.

Secessiones plebis à patribus fuerunt quatuor. Prima secessio propter impotentiam fæneratorum, cum in montem plebs armata secessit. Secunda, propter impotentiam Decemvirum, cum interfacta filia suâ Virginius Appium & totam ejus factionem in Aventino monte circumvenit, effecitque ut abdicato magistratu accusati, atque damnati variis suppliciis punirentur. Tertia propter matrimonia, plebeii ut ne patriciis nuberent; quam Canuleius concitavit in monte Janiculo. Quarta secessio in foro, propter magistratus, ut plebeii consules fierent, quam Sulpicius Stolo concitavit.

Seditiones.

Seditiones in urbe quatuor. Prima seditio, Tiberii Gracchi; quem, de judiciariis & agrariis legibus statum civitatis moventem, Scipio Nasica facta manu in Capitolio oppressit. Secunda seditio, Gracchi fratri ejus; quem ob similes largitiones novos mo-

tus excitantem Opimius consul, cum Decimo Bruto Calæcio socero ejus, convocatis ad pileum servis, in Aventino monte oppressit. Tertia seditio, Apuleii Saturnini Tr. Pl. & Glauciae Consulis; quos comitia in campo cædibus perturbantes, Mærius in Capitolium persecutus obsedit, & conficiendos fustibus saxisque curavit. Quarta seditio, fuit Livii Drusi, & Quinti Cæpionis, cum ille Senatum, ille equestrum ordinem assereret. Præcipua tamen ad motus excitandos fuit causa, quod Drusus civitatem omnibus Italicis pollicebatur, sed tum à Philippo Consule in domo suâ interfectus.

Qui adversus pátriam nefaria injere consilia.

Coriolanus, ob asperiorem annonam in exilium actus, Volscorum exercitu admoto patriam exognare voluit, sed Veturiæ matris precibus vietus, tum ab exercitu suo confusus est. Marcus Melius, frumentariâ largitione cum videretur, iussu Quintii Cincinnati dictatoris à Magistro equitum in rostris occisus est; Spurius cum Agrariis legibus factione dominationem pararet. Manlius Capitolinus, cum pecuniâ conturbatores liberaret, suspectus regni affectati de Tarpeio Saxo præcipitatus est. Catilina cum in eadem Senatus, in incendium urbis, direptionem ærarii conjurâisset, & in id facinus Allobrogas sollicitâisset, ab Cicerone in Senatu accusatus, ab Antonio in Apuliâ debellatus est.

Qui Reges vel Duces cum Romanis bella gesserunt.

POpulus Romanus sub Romulo pugnavit cum Sabinis, prius propter virginis raptas. Sub Tullio cum Albanis. Pontius Telesinus, dux Samnitum; qui ad Caudinas furculas Romanos sub jugum misit. Pyrrhus, Rex Epirotarum, qui pro Tarentinis bellum cum Romanis gessit, vastatâque Campaniâ ad vicefimum ad urbem pervenit, mox à Curio & Fabricio vicius in patriam concessit, & cum Achaiam armis sub se redigisset, Macedoniam quoque Antigono regi eripuisset, dum Argos expugnat, occisus est. **O**mni-
um Græcorum sapientissimus, & militaris disciplinæ peri-

Peritissimus fuit. Annibal, qui novem annorum, Patrem in Hispaniam secutus, minor annorum quindecim imperator factus; triennio in Hispaniā vicit, & eversione Sagunti, rupto fædere, per Pyrenæum & Alpes in Italiam venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Thrasymenum, Paulum & Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucania, Marcellum in Campaniā superavit.

Status Populi Romani quas commutationes babuerit.

POpulus Romanus primum sub regibus fuit. Deinde post superbiam Tarquinii, & illatum Lucretiae stuprum, expulsis regibus, tutelam sui consulibus tribunisque commisit. Deinde tribunitiis seditionibus agitatus, abdicatis omnibus magistratibus, Decemviros, legum ferendarum & reipublicæ constituendæ causâ, paravit. Horum quoque dominationem & libidinem detestatus, rursus ad consules rediit. Donec, exortis bellis civilibus inter Cæsarem & Pompeium, & oppressâ per vim libertate, sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Et eo perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Initium Regni Mitridatis.

CYrus, Rex Persarum primus, imperium Medis ademit. Duos filios reliquit. Cambysen & Smerden. Horum Cambyses, defuncto patre, quod major esset, Smerden in solio sedentem, capite cœlum pulsare per somnium videns, occidendum eum curavit ipse: & deinde, revertens ab Aethiopiâ, rebus perfectis, cum in Aegyptum venisset, incolasque ejus loci lætantes advertisset; ratus, illos adversis suis insultare, Apin in femine vulneravit, eodemque ictu occidit. Interim Magus quidam Smerdes, Patibiatae frater, abutens nomine ex formæ similitudine, filium se Cyri professus, regnum Persicum invaserat. Quod ubi Cambysi nunciatum est, regredi in patriam maturans, oblitus est gladium, quo Apin interficerat, vaginæ reddere. Quod cum conaretur efficere, femen suum vulneravit, & eam partem, quâ Apin vulnera-

verat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cuius morte postquam certior nuntius ad Persas venit, Potanes Pedimam filiam suam, quā cum Smerdes consuetudinem habebat, edocuit, ut cum ille sopitus esset, utrum aures tectas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, à Cyro Smerdi Mago ademptas aures. Ille falsum esse Smerden confirmavit. Tunc septem nobilissimi Persæ inter se conjuraverunt. Eorum nomina hæc sunt, Potanes, Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megaboius, Gobies, Darius. Deinde, Mago Smerde interfecto, constituerunt, uti excepto posthac Potane, ex illis regnaret cuius equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset. Tunc Hiberes, agaso Darii, equum domini ad locum prædictum duxit; illic alia equa ab suo initur. Tunc equus Darii magnum hinnitum dedit. Ita Darius regnum obtinuit. A quo Artabanes originem dicit; quem conditorem regni Mithridatis fuisse, confirmat Sallustius Crispus.

Reges Partborum.

SEleucus, Alexandri Macedonis amicus. Hujus post mortem Abarrida, frater ejus, iussus Babylonem obtinere, finitimos sub se rededit, unde Nicator est appellatus, & tres validissimas urbes constituit, Abarridam, Seleuciam, Laodiceam. Arsaces, formâ & virtute præcipuus, cuius posteri Arsacidæ cognominati sunt: qui pacem cum Syllâ imperatore fecit. Orodès, qui fœdus cum Cneio Pompeio percussit, Crassum cum legionibus apud Carras funestâ clade delavit. Pacorus; qui filium suum ejusdem nominis misit in Syriam, ut Romanas provincias popularetur; atque ipse à Ventidio legato Julii Cæsaris occisus est.

Reges Cappadociæ & Armeniæ.

Tigranes, qui jam scriptus est; qui tertio Punico bello perdomuit sub Mancino Consule & Scipione Æmiliano. Bellus. rex Armeniæ; qui cum impetum in Græciam fecisset, & Pythii Apollinis templum incendisset, tempestate & frigore exercitum amissit. Polycrates, rex Cappadociæ; qui somniavit Solem

Solem & Lunam urit; qui à præfecto Darii regis occisus est. Epaminon, ejus filius, rex; qui Thebas Græcorum pugnando vicit. Periander rex, qui Corinthi regnavit; omnia terrâ & mari Romanis subjugavit. Timoleon, qui Corinthi fratrem suum regnatum interfecit. Idem & Dionysium Siciliæ regem expulit, neque ipse ab offerentibus regnum accepit, sed arcem quoque demolitus est. Hic cum convitia mala audiret, ait, Totâ vitâ meâ id egi, ut omnes liberi essemus.

Reges Asiæ & Pergami.

Eumenes Carduenus Philippi Alexandri armiger bellicosissimus, sed parùm prosperâ fortunâ usus, adeò tamen terribilis, ut vivente eo nemo auctor sit Rex appellari. Antiochus jam scriptus est. Eumenes alias, qui Romanos Macedonicō bello juvit cum milite suo. Attalus, qui pro Romanis sæpè pugnavit. Nam testamento suo Populum Romanum hæredem fecit.

Reges Ponti & Bityniæ.

Pharnaces, Rex Bityniæ, filius Mithridatis; qui bello civili, quod in Pharsalicâ gestum est, milite patris sui Syriam invasit, & adventu Cæsaris, antequām in congressum ejus veniret, ipso terrore nominis sui victus refugit in Pontum. Prusias rex, amicus populi Romani; ad quem Annibal victo Antiochœ confugit, & cum à rege exposceretur per legatos, veneno se liberavit. Nicomedes, socius & amicus populi Romani; in cuius amicitiâ primâ ætate Cæsar fuit. Qui moriens testamento & ipse populum Romanum hæredem dimisit.

Reges Alexandriæ.

Post mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandriæ Ægyptum octo Ptolemæi nomine, multi clarissimi viri. Ptolemæus Euergetes; qui Alexandrum apud Ozydacas objecito clypeo protexit. Ptolemæus, filius Philadelphi, literatissimus; qui plurimos libros Græcos scripsit. Ptolemæus Soter; qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolemæus Tryphon;

phon; qui seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Hujus filius Cypris pro Romanis multa bella gessit, adversus Garamantas & Indos. Ptolemæus, Pupillus dictus; qui Pompeium tutorem à Senatu accepit, donec pubesceret, & postea civili bello Pontino interfactus est.

Duces & Reges Cartaginensium.

H Anno, & Mago; qui Punico bello Cornelium Consulem apud Liparas ceperunt. Hamilcar qui Boccor cognominatus est, primo Punico bello magnam partem Hispaniæ sub imperium Carthaginensium redegit, relictis filiis quatuor, Asdrubale, Annibale, Hamilcare, & Magone. Asdrubal, frater Annibal; qui secundo Punico bello, cum ingentibus copiis ab Hispaniâ veniens, antequam se fratri conjungeret, à Claudio Nerone expoliatus est.

Reges Numidiæ.

Syphax; quem Scipio Africanus victum in triumphum traxit, regneque ejus imposuit Masinissam. Masinissa Rex; qui Scipionem adversus Carthaginem & Syphacem equitatu adjuvit. Ab eo, inter præmia commilitii Numidiæ regno donatus est. Jugurtha; qui scriptus est.

Reges Mauritaniæ.

Juba Rex; qui Curionem legatum Cæsaris oppressit: mox, occiso Pompeio, Catonis & Scipionis partes firmare conatus, cum se in regiam receperisset, post magnificam cœnam interficiendum se dedit. Juba, rex literatissimus; qui Cæsaris Augusti jussu regnavit, & magnificentissimam urbem Cæsaream condidit.

Qui adversus Pop. Rom. arma sumperunt.

Tatius, Rex Sabinorum; qui occupatâ arce Tarpeiâ in ipso foro cum Romulo decertavit, & interventu Sabinarum pacem cum Romulo fixit. Mettius Suffetius, Rex Albancrum; qui, contra fœdus, à Fidenatibus destitutus, & jussu Tulli Hostilii deligatus ad currum, & in adversa actis equis, lacera-

tus

tus est. Porsenna, rex Etruscorum, qui Romanos ad Janiculum obfedit, propterque Tarquinios. Tiri-dates, qui à Corbulone Consulari viro victus, & restitu-tus est.

Bella civilia quot.

Civilia bella quatuor mota sunt in urbe à Roma-nis. Civile bellum primum Sulpicius Tribu-nus excitavit, quod subscriptam provinciam Mithrida-ticam Sylla in Marium transferre noluisset. Secun-dum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum Sici-liæ expoliatae. Tertium bellum Cæsar & Pompeius. Belli species magis, quām causa fuit, negatus à Sena-tu Cæsari consulatus. Cæterū utriusque æmulatio & Cupiditas imperii occupandi. Nam, cum secundum mores legemque majorum dimisso exercitu venire in urbem Cæsar deberet, & docere Senatum de rebus à se gestis, atque ita triumphum consequi; simulans se gratiam timere Pompeii, negavit se missurum exer-citum, nisi consularibus comitiis ratio absentis sui posi-ta fuisset. Quamobrem hostis à Senatu judicatus, statuit in bello vindicare. Ac sic non consulatum mo-dò ac triumphum, sed totum Populi Romani imperi-um rededit in suam potestatem. Quartum bellum Cæsar Augustus adversus complures duces; contra Pompeium juvenem bona paterna repetentem; mox adversus Castrum & Brutum in ultionem interempti pa-tris; deinceps adversus Antonium & Cleopatram ul-trò bellum patriæ inferentes.

Quot genera bellorum.

BEllorum genera sunt quatuor. Gentile; quod cum externis geritur; ut Romani cum Latinis, Athenienses cum Lacedæmoniis. Servile; quod Ro-mani adversus fugitivos gesserunt, & contra duces eo-rum, Spartacum, Crixum, & Oenomaum. Civile; quo inter se certant, sicut Marius & Sylla, Cæsar & Pompeius, Augustus & Antonius.

Ordo belli Mariani.

INEXPLEBILIS honoris Marii cupiditas decretam Sylla Ponticam provinciam voluit eripere per regationem Sulpicii tribuni plebis. Sylla indignatus continuo ad exercitum perrexit, & eum urbi admovit, & in patriam ingressus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario totique factioni ejus interdixit. Profecto deinde in Asiam Syllâ, Marius exul cum profugisset, ac primùm Minturnis in palude latuisset, tum conjectus in carcerem evasisset, interim Cinna & Octavius in urbe essent; ob hoc, occasione datâ, Marius redit, & se cum Cinnâ adjunxit, viatis Octavianis partibus. Septies Consul creatus saevissimis cædibus totam urbem funestavit. Sylla interim vieto Mithridate in urbem reversus, propè totam Italiam in armis, invenit, sub juvene Mario Marii filio: sed omnes ejus copias partim in Etruriâ ad Sacripotum, partim ad Collinam portam prostravit: & reliquias adversariorum eorum, qui se dediderant, in vilâ publicâ trucidavit. Qui diffugerant, in tabulâ prescripsit, jure permisso ut interficerentur.

Ordo Belli inter Cæsarem & Pompeium.

CÆsar, & Pompeius, & Crassus, initâ societate, imperium Romanorum possidebant. Cæsar Gallicos, Crassus Syriacos exercitus habebat. Pompeius, horum viribus fretus, in Senatu dominabatur. Post Crassi mortem apud Parthos, Musus Barbarus Ascanius, Quintus Lutatius Catulus.

De Bello Macedonico.

POpulus Romanus cum Macedonibus bellum tergescit. Sub Flaminio Consule regem eorum Philippum vicit. Sub Paulo Persen Philippi filium. Sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Primi belli causa, quod de injuriis Macedonum Græci querebantur. Secundi, quod fœdus cum patre suo percussum ruperit Perses. Tertiî, quod falso nomen regum Macedonum Pseudophilippus inyasit.

De variis cladibus populi Romani.

Etrusco bello; cum Porsenna rex Janiculum ob-sedit. Gallico bello; cum Galli Senones, exercitu apud Alliam deleto, urbe incensâ, Capitolium obsederunt. Tarentino bello; cum Pyrrhus ad vice-simum lapidem totam Campaniam populatus acceſſe-rat. Punico bello; cum Annibal Cannensi exercitu fuso ad tertium lapidem caſtra posuit. Cimbrico bello; cum Cimbri Tarentinas Alpes occupaverunt. Servili bello; cum Spartacus, Crixus, & Oenomaus gladiatores, populatâ propè Italiâ, cum ad incenden-dam urbem pergerent, in Lucaniâ à Crasso, in Etruriâ à Pompeio Consule, opprimuntur.

De tribus Punicis Bellis.

Popus Romanus cum Carthaginiensibus dimica-cavit. Primum Punicum bellum navalibus co-piis gestum est. Causa motus prætendebatur duplex. Altera, quod Carthaginenses Tarentinis adſuiffent. Altera, quod Mamertini aduersus Pœnos auxilium poscerent. Cæterum, revera præmium fuit Siciliæ & Sardiniae posſeffio, fertilissimarum insularum. Appius Claudius bellum in Siculo freto commisit; Man-lius & Regulus in ipsâ Africâ profligaverunt: Duillius Consul apud Liparas insulas; Lutatius Catulus apud Ægates, mersis hostium classibus, consummaverunt. Secundum Punicum bellum longè omnium cruentissi-mum fuit. Causa, quod Annibal contra fœdus Sa-guntum evertifset. Prima clades hujus belli apud Lifternum, vulnerato Patre Scipione; quem Publius Scipio, nondum pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, vulnerato Flacco Consule. Ter-tia apud Thrasymenum, vastato Flaminii exercitu. Quarta apud Cannas, deletis duobus exercitibus Pauli Confulis morte, Terentii fugâ Varronis. Postea verò quatuor duces Punici belli gloriam fibi vindicant. Fa-hius five Cunctator; qui imminentem urbis excidio Annibalem morâ fregit. Marcellus; qui primus An-nibali apud Nolam restitit, & inclinatam ejus aciem pene ictus cruciavit. Cladius Nero; qui venientem

ab

ab Hispaniâ Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali jungeret, exceptit, & ingenti prælio vicit. Tertium Punicum bellum majoris gloriæ quam operis fuit. Nam, Manilio Consule, inchoatum excidium Carthaginis Scipio Æmilianus consummavit; [unâ cum Tigrane] cum incensâ Carthagine totius Africæ urbes in perpetuum repressit, quod contra fœderis pactionem Carthaginenses reparâssent classes, & arma finitimiis intulissent.

Usque Imperium Trajani qui vici sunt & per quos, cciv.

PER Flaminium Consulem Macedonas vicit sub rege Perse bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginenses. Per Paulum Consulem, Persen. In Syriâ vicit regem Antiochum. Per Scipionem Æmilianum Celtiberos, & Numantiam. Per eundem Scipionem Lusitaniam, & ducem Viriatum. Per Decimum Brutum Galliam. Per Mummium Achaicum, & Cerinthum, & Achæos. Per Fulvium Nobiliorem Ætolos & Ambraciæ. Per Marium Numidas & Jugurtham. Per eundem Cimbros & Teuthones. Per Syllam Ponticos & Mithridatem. Per Lucullum item eosdem Ponticos & Mithridatem: item Cilicas piratas, & Armenios cum rege Tigrane, & plurimas Aficas gentes. Sub hoc enim ad Indicum Oceanum, & Rubrum mare usque pervenit. Per Caium Cæsarem Gallias & Germanias. Britanniam sub hoc duce non tantum vidi, sed etiam navigavit Oceanum. Per Cæsarem Augustum Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Ægyptios, Germanos, Cantabros, totumque orbem perpacavit, exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis, quod eos fortuna Trajanis Principis triumphis reservavit.

De Comitiis.

Comitia dicuntur à comitatu & frequentiâ, quod Patres & Classes ad suffragia vocantur, creandorum magistratum vel sacerdotum causâ. Comitiorum autem triplex ratio est. Hæc Curiata, hæc tributa, hæc centuriata dicuntur; quia hæc per curias & per tribus & per centurias explicantur. Si translati-

tiū

tium sit, & solitum, de quo populus, curiatis transfigitur. Si amplius, tributis. Si in summo diserimine est, tum miles ad suffragia vocatur, & Comitia centuriata dicuntur.

De populi Romani distributionibus.

Antiquissima Populi Romani distributio triplex est. Quam Romulus fecit; in regem, in Senatum, in Populum. Qui populus in tres tribus dividetur, Titensem, Lucerem, Ramnetem. Sequitur Populi Romani distributio sub Servio Tullio rege, qui eum in tribus, classes, centurias divisit. Ab iteratione census, ut optimus & locupletissimus quisque in suffragiis, id est, in Populo Romano plurimum valeret. Et tertia divisio est in Patronos & clientelas, quâ inferiores superiorum se fidei committebant.

De Rebus-publicis

Rerum publicarum trium genera sunt; Regium, optimatum, populare. Aut enim sub regum sunt potestate; ut Seleucia Parthorum. Aut Senatus, ut Massilia Gallorum. Aut se ipsi regunt; ut Athenienses solebant. Est & quartum genus, quod Romani conimenti sunt; ut ex his tribus unum efficerent. Nam & regiam potestatem Consules habent, & penes Senatum Consilii publici summa est, & plebs habet suffragiorum potestatem.

FINIS.

Admonitio ad LECTOREM.

NE mendæ, quibus scatet Ampelii libellas, huic Editioni vitio dentur, Claudi Salmasii, cuius e Bibliothecâ opus hoc in lucem primò prodiit, verba, tam de exemplari suo, quem de libro juxta id impresso addere visum est.

Exemplar porrò, undè Ampelium descripsi, ab imperito librario vitiosissimè ictum fuisse indicare hīc debo, ne, qui tam multas adhuc superesse in eo mendas animadvertisit, nihil à nobis, quoad emendationem, præstitum esse arguere possit: Non pauciora in illo Codice errata fuere quam verba. Quæ potuerunt fine magno negotio & citra nimiam libertatem castigari, ea correximus omnia. Plurima tamen etiam reliquimus, quæ facillimum erat restituere, & mutari tuto poterant; sed intacta ideo prætermisimus, quia tantum nobis licere noluimus, & non tanti visa sunt nonnulla eorum, ut scripturam veterem sollicitandam putemus. Fatendum est, & non pauca haberi, quæ fine ope melioris Codicis vix à quoquam possint emendari.

Hunc Autorem, licet adeò mendosum, viri docti vice plus simplici unda cum Floro in lucem ediderunt. Id factum videtur, quia illum compendiosâ brevitate Floro non absimilem existimabant, & quia plurima memorabilia refert, quæ ad Romanam Historiam attinent.

Nos verò, inter sodales jam aliquandiu utut conjunctos, divortia minimè facienda statuimus; tam propter allatas rationes, quam (idque præcipue) ut Studiosi Juvenes, in adornandis Commentariis vel Adversariis suis quem imitentur babeant. Audacter enim spondemus, cum, qui Ampelii nostri ritu, quicquid notatu dignum, in quāvis Materia, Arte vel Scientiā, inter legendum occurrerit, perspicua brevitate in compendium redegerit & in libro Memoriali annotaverit, uberrimos exinde fructus percepturum. Hæc Te, Lector, monitum voluimus: Tu verò cœptis nostris fave, & Vale.

ic
e
n-
ab
di-
e-
is,
of-
am
&
nus
quæ
nt;
obis
nulla
uta-
quæ
nt e-

vice
Id

Flo-
nora-

junc-
ropter
si Ju-
iis suis
demus,
ignum,
rendum
degerit
exindè
um vo-